AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • 150.000 .TL.(KDV DAHİL) ISSN 1300-4158

İNSANCIL

- Susan Felsefecilere
- İçgörü ve Aydınlanma
- Kadın: İyiliklerin ve Kötülüklerin Kaynağı
- Ateş Hırsızları
- Özne Kategorisi Üzerine Birkaç Not
- YDD Bilginin Önemini Arttırıyor
- Sözle Resim Çizen Şair: AHMET HAŞİM

BARIŞ İÇİN BİR İMZA VERİN

BARIŞ İÇİN BİR MİLYON İMZA GİRİŞİMİ

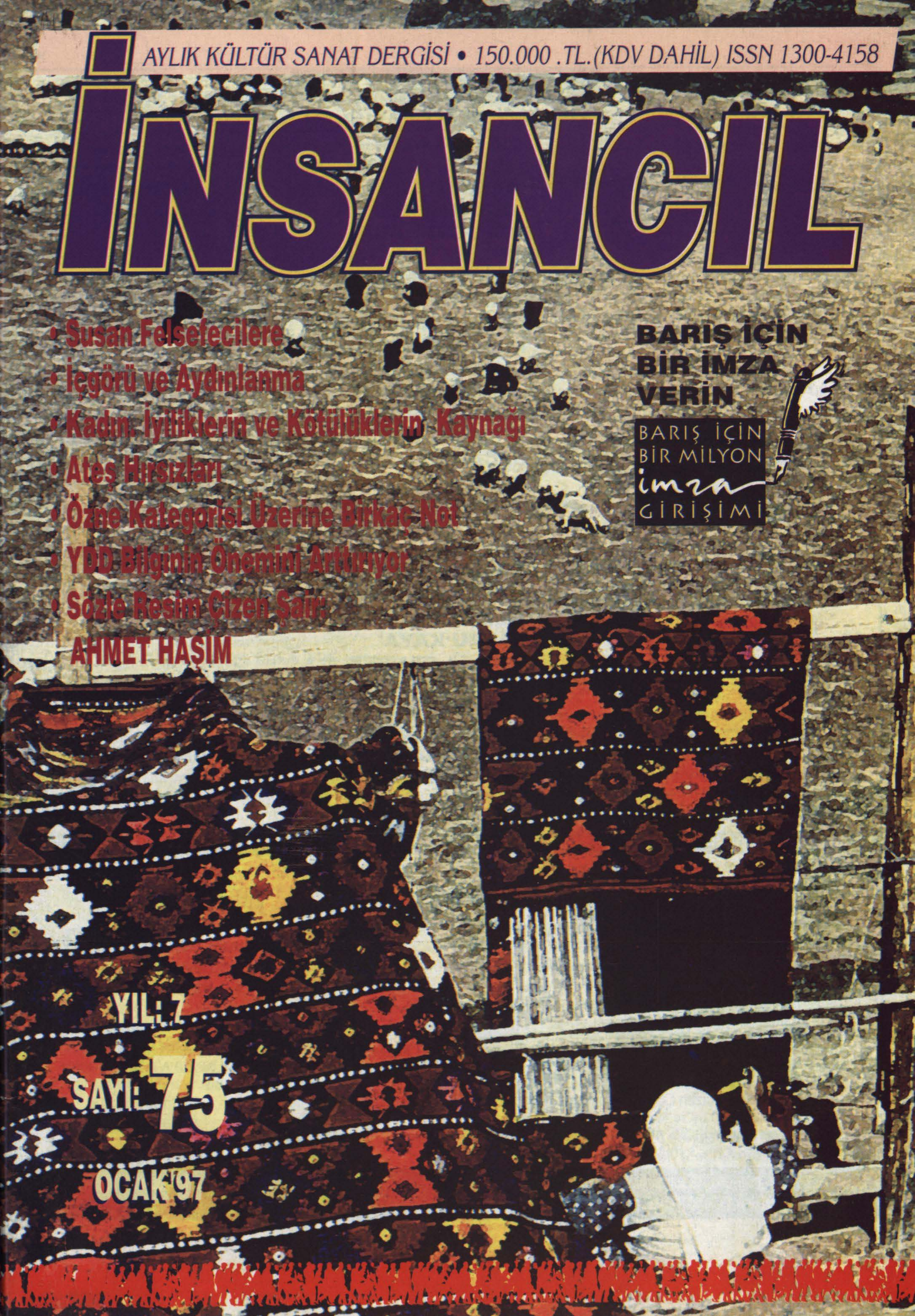

YIL: 7
SAYI: 75
OCAK 97

İÇİNDEKİLER

MEHMET SABİT ÇALIŞKAN Susan Felsefecilere — 1
3 — Yenilmedim (Şiir) **HAYATİ AZİM**
H.TUĞRUL ATASOY İçgörü ve Aydınlanma — 4
6 — Kadın... İyiliklerin ve Kötülüklerin Kaynağı **BERRİN TAŞ**
GÜL NAZ ZEL (Şiir) — 9
10 — Ateş Hırsızları **SİBEL ÖZBUDUN**
METİN KAYAOĞLU Özne Kategorisi Üzerine Birkaç Not — 13
15 — (Şiir) **SEDEF DİCLE YAŞATILAN**
TEMEL DEMİRER "YDD" Bilginin Önemini Artırıyor — 16
22 — Sözle Resim Çizen Şair: Ahmet Haşim **AFŞAR TİMUÇİN**
ERGUN EVREN Bulutların Üstünde Yürümek (Şiir) — 25
26 — Kötülüğün Kaynağı Nedir? **A.KADİR ÇÜÇEN**
SAVAŞ ÇELİK Alesta (Şiir) — 30
31 — Yangında İlk Kurtarılacak **GÜNGÖR GENÇAY**
SÜREYYYA EVREN Kitap Kutusu — 32
35 — Emre Kongar ve Müzik **ÖZCAN ÖZMAN**
SELİM TEMO Üç Doz Hasret (Şiir) — 37
38 Takiyettin Mengüşoğlu'ya Göre İnsan, Felsefe, Bilgi **TOLUNAY KOLANKAYA**
CAFER YILDIRIM Şair Çünkü Onlar — 41
43 — (Şiirler) **ZÜHTÜ BAYAR**
SİNAN KUTLU İnsancıl'da Tartışma Gündemi ve Bazı Sorular — 44
46 — Eleştiri (Şiir) **MUSTAFA TABAK**
YILMAZ ELMAS Lidya Gözleri Yaprak Yeşili — 47
49 — Kapitalizm (Şiir) **ARZU KAYA**
MUSTAFA CANBEK Suat Parlar ve "Osmanlı'dan Günümüze Gizli Devlet" — 50
51 — Ateş Hattı (Şiir) **YUDUM İŞBECER**
İSMET ALICI Kocaeli İzlenimleri — 52
53 — Umut Söyleşileri **AYDIN ÖZTÜRK**
METİN İLKİN Yaşamın Kuytu Bir Yerinde (Öykü) — 57
58 — Yıldız Güncesi **CENGİZ GÜNDOĞDU**
ALİ Çiçek Açmıştı Valla (Şiir) — 64

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez. Yazıların A4 kağıdın tek yüzüne çift aralıkla yazılması rica olunur

Sahibi ve Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Bilgiişlem Sorumlusu
CELAL ERGÜN

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE
Ofset Hazırlık
AJANS D
Tel: (0212) 528 64 64

ISSN 1300-4158

Kapak Tasarımı
İBRAHİM KARAKAŞ
Baskı
Ilıcak Matbaası Tel: (0212) 880 40 75
Dağıtım
Bir-Yay

Adres : Mollafenari Sok. Nadir Han. No 40-42 Kat 5 Cağaloğlu/İSTANBUL Tel: 511 79 94 - 513 93 99
Antakya Temsilciliği Müslüm Kabadayı. Silahlı Kuvvetler Cad. No 3 Antakya. Tel: (0326) 214 53 31 - 215 53 02
Adana Temsilciliği Hasan Hüseyin Gündüzalp, Muhittin Çoban. Reşatbey Mh. Adliye Arkası. 3. Sk. No 20/A Adana
Çanakkale Temsilciliği Songül Baştürk. Cevdet Paşa Mh. Kayserili Ahmet Paşa Cd. 22/17 Çanakkale
Konya Temsilciliği Kazım Oğuz. Sahaf Oğuz Rampalı Çarşı No 37 Tel: (0332) 353 01 61

İlan Koşulları:
Arka Kapak (Renkli) 35 milyon TL. Arka kapak (iç) 25 milyon TL. İç sayfalar 15 milyon TL.
Kutu ilan (5x5) cm. 3 milyon TL.

Abone olmak için PTT'den 666 043 no'lu posta çeki veya Tütünbank-Bayrampaşa İstanbul 6002323-6 ve T.İş Bankası 9.Kısım Ataköy İstanbul 1137-38678 Berrin TAŞ adına 1.500.000TL yatırmanız yeterlidir. Avrupa 125 Mark T.İş Bankası 9.Kısım Ataköy İstanbul Döviz Hesabı 301 00.179 305

Susan Felsefecilere

Mehmet Sabit ÇALIŞKAN

Sayın Betül Çotuksöken'in *Olayları Açıklamanın En Temel Koşulları Üzerine* (1) adlı yazısı, üstünde dikkatle durmamızı gerektirecek önemde. Yazının üstünde dikkatle durmamızı gerektiren üç ana öge var. Birinci öge hem Türkiye'nin, hem dünyanın durumu. İkinci öge sayın Betül Çotuksöken'in yazısının içeriği. Üçüncü öge ise Betül Çotuksöken'in kendi kabuğuna çekilmeyip felsefi birikimiyle toplumsal sorunlarla ilgilenen üç felsefecimizden biri olmasıdır. Bilediğimiz kadar öbür iki felsefecimiz sayın Afşar Timuçin ile sayın Ömer Naci Soykan'dır.

Birinci Öge

Sayın İsmet Berkan'ın yazısından öğrendiğimize göre, TÜSES'in yaptığı bir araştırmada şu sonuçlar elde edilmiş:" 1- Türk seçmeni ülkenin en önemli sorunun ekonomi olduğunu düşünüyor. 2- Durumun daha iyiye gideceğine inanmıyor. 3- Geniş kitlelerin ezildiğini düşünüyor. 4- Ülkede haketmediği kadar çok para kazananların varolduğuna inanıyor ve ilk sıraya da sermaye sahipleriyle milletvekilleri ve politikacıları koyuyor." (2)

Türkiye'de halkın durumu böyle. Yoksulluktan kıvranıyor, bu durumun düzeleceğine de inanmıyor. Durumun düzeleceğine inanması için bir neden yok bizce de. Durumu netleştirmek için sayın İlhan Kesici'nin şu savına da yer vermeliyiz. Sayın Kesici'nin savına göre, Türkiye'nin bütün zenginliği 400 bin kişinin elindeymiş.

Bütün bunlar gösteriyor ki, durumu kendilerine "liberal" diyen burjuvalar da görmeye başladı: Tekne su alıyor, böyle giderse batacak.

Dünyanın durumunu ise sayın Temel Demirer şöyle açıklıyor: "Gregor Samsa'nın insan psikolojisindeki hiçleşmeye varan şizofrenik yarılması, hiçbir dönemde, bugünkü kadar tanımlayıcı olmadı. Bunun nedeni, dünya kapitalizminin ("YDD boyutlu") global krizi... Yani "Kuzey-Güney" çelişkisinin derinleşmesi... Küreselleşen sefaletin kırılgan bir fay hattını oluşturması... Ücretli kölelik sisteminin ürettiği çelişkilerin tansiyonu yükseltmesi... (3)

Bütün bunların yanında içi boşaltılmış kavramlarla oluşturulan, temellendirilmiş tek bir düşüncenin olmadığı boş söz dünyası. Böylesi boş söz dünyasında "Felsefe bir hesaplaşmadır. Düşünen varlığın, bilen öznenin var olanı her yönüyle ele verecek, anlatacak, belirginleştirecek biçimde değerlendirmesidir, yorumlamasıdır. Felsefe, düşünme konusu yapılan her şeye, her varolana bir anlam verme, onu derinliğine kavrama, anlamlandırma çabasıdır." (4) diyen sayın Çotuksöken'in, felsefi birikimiyle boş söz dünyasına karşı tavır alması olmazsa olmaz koşuludur. Non sequitur'a (5) karşı Ockham'ın usturasını kullanmak gerekiyordu. Sayın Çotuksöken'in yaptığı da bize göre budur.

İkinci Öge

Sayın Betül Çotuksöken, bilincimizi allak bullak eden non sequitur'a karşı *İnsancıl*'da yayınlanan yazısında ilk vuruşunu şöyle yapıyor: İnsan "Her türlü olup biteni -elden geldiğince- asıl yapısıyla" kavramalıdır. "Her zaman değerlendiren, yargıda bulunan insanlar -kişiler- olarak, yargılamalarımızın, yorumlamalarımızın ardında ne denli çok bilgi söz konusu ise, ele aldığımız konuları o oranda sağlıklı bir biçimde algılama, anlama şansına sahip olabiliriz."

Gerçekten de sağlıklı bir algılama için bilgi gerekiyor. Bilgisizlik, algılamamızı bozduğu gibi yargılarımızı da hatalı kılmaktadır. Bunu sayın Kesici'nin konumunda somutlarsak, sayın Kesici, Türkiye'nin bütün zenginliğini bir azınlığın eline geçirdiğini söylemekte ancak bu sistemi pekiştiren, programında bu sistemi koruyacağını söyleyen bir partinin milletvekilliğini yapmaktadır. Bu yanılgının temelinde burjuva dünya görüşünün yanı sıra bilgisizlik var.

Sayın Çotuksöken yazısının bir yerinde şöyle diyor: "Olup bitenleri yüzeysel bir biçimde genelleştirici çerçevesine yerleştirme, kimi durumlarda canalıcı bir nitelik taşıyan bireyselliği gözardı etme, gittikçe keskinleşmesi amaçlanan zihni -tam tersine daha da- köreltebilir."

Sayın Betül Çotuksöken'in bu yargısını halkımızın konumuyla somutlayabiliriz. Az önce sözünü ettiğimiz araştırmaya göre, "durumun daha iyiye gideceğine inanmayan" halkımız, ikinci parti tercihini, durumun sorumlusu ANAP'a yapmış. İşte bu tercih, zihni körelmenin somut kanıtı. Halk bilgisiz olduğu için doğru değerlendirme yapamıyor.

Sayın Betül Çotuksöken'in yazısında birde "sorun"un sorunu var. Sayın Çotuksöken'e göre "olup bitenler de ancak bilgiler bağlamında "sorun" olabilir." Gerçekten de bilgisizlik yüzünden birçok sorunu göremeyebiliriz. Bunun canlı bir örneği

İnsancıl'ın gündemde tuttuğu Sanatta Star Sistemi. Beş on gün içinde on, onbeş baskı yaptığı söylenen sayın Orhan Pamuk'la, sayın Ahmet Altan'ın konumlarını Sanatta Star Sistemi kavramının ışığında çözümleyebiliriz. Ortada bir sorun var ve bu sorun ancak "bilgiler bağlamında" görülebilir. Eksik bilgi yüzünden bu sorun görülmüyor, halkımızın burjuva partilerini sorun olarak germeyişi gibi. Bilgi-sorun ilişkisi o kadar önemli ki, burda açık bir örnek vermeden geçemeyeceğiz. Sayın Mehmet Fuad'ın Nazım Hikmet'i sansürlediği biliniyor, ancak bu, sorun olarak görülmüyor.

Bütün bunlardan sonra şu soruyu sormanın tam zamanı: Sayın Betül Çotuksöken nasıl bir bilgi önermektedir? Her şeyden önce bu bilgi eğitimle elde idelecektir, ancak bu bilgi "gerçek yaşam deneyleriyle" beslenecektir. Eğitim bize "Olup bitenleri elden geldiğince asıl nedelerine dayalı olarak açıklamayı kişilerin önüne bir amaç olarak" koymalıdır ve bu eğitim "insana gerçekten insan olduğun duyumsatan, gösteren, içselleştiren, bireysel özneyi öne çıkaran" bir eğitim olmalıdır.

Sayın Betül Çotuksöken'in önerisine katılmakla birlikte eğitim konusunda çözümsüzlüğünde burda yattığına inanmaktayız. Şöyle ki, bugün Türkiye'de uygulanan eğitim, düşünürümüzün önerisinin çok uzağında. Bu niçin böyledir? Bir olasılığa göre, yöneticiler eğitimde sorunun ne olduğunu bilmemekte. Böyle bir durumda bizler, eğitimde sorunun ne olduğunu nasıl anlatabileceğiz. Ezbere dayalı eğitim devam ettiğine göre bunu anlatamadığımız gün gibi ortada. Ayrıca bilimle, felsefeyle, sanatla bütün bütün ilişkisini kesmiş yöneticilere, eğitimde sorunun ne olduğunu anlatmak, bizce mümkün değil.

Bizce zayıf olan ikinci olasılığa geldikte... Düşünelim ki, yöneticiler, eğitimde sorunun ne olduğunu biliyor. O zaman düşünürümüzün önerdiği biçimde bir eğitimin başlarına ne getireceğini de bilmekteler. Çünkü böyle bir eğitimin uygulanması durumunda yöneticiler, cehaletin karanlığında yitip giderler.

Peki, bu işin çözümü yok mu?

Sayın Betül Çotuksöken başka bir yazısında şunu önermektedir: "Felsefi bakış açısıyla beslenen eğitim de tümelliği, evrenselliği gözetecektir. Her şeyden önce insan öz nitelikleriyle belirginleştirilecek, öne çıkarılacaktır. Böyle bir eğitim bir bakıma çeşitli nedenlerle kaybolmaya yüz tutmuş, örtülü kalmış olan insan kimliğini yeniden insana kazandırmaya çalışacaktır. (...) Bu eğitim kendisini başkasının yerine koyabilmeyi, ötekini de, başkasını da hesaba katmayı bireylere gündelik, sıradan bir davranış biçimi olarak benimseten bir eğitim olacaktır. (...) Ancak bütün bunların salt yazılı kurallar ya da güzel ama boş sözler olmaktan kurtarılabilmesi için örneklere gereksinme vardır. Özellikle toplumda yön verici durumda olan mekanizmaların temsilcileri (yöneticiler, politikacılar, iletişim alanında etkili olan herkes, hukukçular, ana-babalar) belirtilen doğrultularda örneklik etmek zorundadırlar." (6)

Bu tavrıyla sayın Betül Çotuksöken, durumu savunmamakta, durumu değiştirecek önerisini toplumu sunmakta. Hiç kuşku yok bu öneri yöneticilerce dikkate alınmayacaktır. Çünkü onlar, çürümüş bir toplumun temsilcisidir. Çünkü onlar insana, insan olduğunu unutturan meta sisteminin yürütücüsüdür. Ama bizler, kimsenin kimseyi sömürmediği, herkesin insanca yaşamısını isteyenler, bu öneriyi, toplumun kılcal damarlarına kadar götürmeliyiz. Bu öneriyi, politik taktiklerle bulandırmadan gerçekleşmesi gereken bir amaç diye savunmalıyız.

Üçüncü Öge

Türkiye bugün tam anlamıyla bir çözümsüzlüğü yaşamakta ve çözümsüzlük insanımızı bunaltmakta. Sorunlara çözüm arayanlar ise el yordamıyla haraket etmekte sorunlara teğet bile geçmeyen önerilerle umutsuzluğu istemese bile pekiştirmekte. Bu durumda sorunların nasıl çözümleneceğini bilmeyen halk, yine bir kurtarıcı beklemekte. İşte biz bu çözümsüzlükte felsefecilerimizin düşüncelerini pek merak etmekteyiz. Sayın Afşar Timuçin'in, sayın Betül Çotuksöken'in, sayın Ömer Naci Soykan'ın toplumsal-insani sorunlarla ilgili düşüncelerini *İnsancıl*'da izliyoruz. Ancak Türkiye'de üç felsefeci mi var?Sayın felsefecilerimizden birkaçının adlarını sıralıyıverelim. Nermi Uygur, Doğan Özlem, Necat Bozkurt, Vehbi Hacıkadiroğlu, Harun Tepe,Taylan Altuğ, Cemal Yıldırım. Biz bu felsefecilerimizin Türkiye'de yaşadıklarından kuşkuluyuz. Eğer bu felsefeciler Türkiye'de yaşıyorlar ise, topluma böylesine nasıl duyarsız kaldıklarını bize anlatmaları gerekir. Bilebildiğimiz kadarıyla hiçbir toplumda hiçbir felsefeci böylesine suskun kalmamıştır.

Biz, az önce sözünü ettiğimiz felsefecilerin önüne, şu felsefeci şunu yaptı diye bir model koymuyoruz. Bizim felsefecilerimizin bu suskunluğu felsefenin niteliğine aykırı olduğunu söylüyoruz. Sorgulamayan, sorunlara çözüm aramayan bir felsefe ve felsefeci olabilir mi? Çünkü felsefenin nesnesi insandır, insani sorunlardır. Felsefe, Türkiye'de insandan koparılmış, ayrıca aktarmacılıktan öteye gidememiştir. Bunun son örneği, sayın Harun Tepe'nin *Doğruluk Ya Da Hakikat* adlı kitabıdır. (7) Bu kitapta birçok filozofun Doğruluk'la ilgili görüşü sergilenmekte. Bu açıdan kitap yaralıdır. Ancak biz, acaba sayın Harun Tepe ne düşünüyor dersek, bu konuda tek bir satır bulamayız söz konusu kitapta.

Burda sorulması gereken bir soru var: Felsefecilerimiz niçin susuyor? Örneğin, barış üstüne, kimlik üstüne, demokrasi üstüne, devlet üstüne niçin tek satır yazmıyorlar? Unicef'in 1995 yılında yayınladığı *Dünya Çocuklarının Durumu*

raporunda şöyle deniyor: "Kendi bireysel ekseninin ötesinde, daha geniş davaların sahiplenilmesi, insanın ta derinden duyduğu bir gereksinimidir."

Öyle görünüyor ki felsefecilerimizin çoğunluğu bu gereksinimi duymuyor.

Yazımızı bu rapordan bir alıntıyla bitiriyoruz: "Kendi bireysel ekseninin ötesinde, daha geniş davaların sahiplenilmesi, insanın ta derinden duyduğu bir gereksinimidir. Gelişmenin son döneminde izlediği rota, insanları bundan saptırmış olabilir.Eğer böyle ise, bu insani gereksinim konusunda George Bernard Shaw'un söyledikleri bize ders olmalıdır: "Büyük ve değerli olarak tanımladığınız bir amaç için kullanılmak, yaşamın gerçek tadı, sevincidir. Ben, kendi yaşamımın tüm topluma ait olduğunu düşünüyorum, yaşadığım sürece bu uğurda elimden geleni yapmak, benim ayrıcalığımdır. Yaşam, benim için kısa sürede tükenen bir mum değil, şu an elimde tuttuğum o güzel meşaledir ve gelecek kuşaklara devretmeden önce bu meşaleyi olabildiğince yanık tutmak istiyorum.'" (8)

Biz kendi payımıza üç felsefecimizi, sayın Afşar Timuçin'i, sayın Betül Çotuksöken'i, sayın Ömer Naci Soykan'ı bu meşaleyi olabildiğince yanık tuttuklarına inanıyoruz. Ama öbür felsefecilerimiz nerde? Meşaleden caydık, bir kibrit aleviyle olsun insani mücadeleye katılamazlar mı? Çünkü karanlık gitgide koyulaşıyor. Düşünüyoruz ki susan felsefeciler de bu karanlıktan sorumludur.

Susan felsefecilerimize sesleniyoruz: Susmayın. Susarsanız sıra size de gelecek.

1- Betül Çotuksöken, *Olayları Açıklamanın En Temel Koşulları Üzerine*, Sayı: 73 Kasım 96, Sayfa: 1-2

2- İsmet Berkan, *ANAP'ın Şansı Var mı?* Radikal, 4.11.1996 Sayfa :3

3- Temel Demirer, *Kimlik Krizine Kenar Notları*, İnsancıl Sayı 73, sayfa:3

4- Betül Çotuksöken, *Felsefeyi Anlamak Felsefe ile Anlamak*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1995.

5- "Akla dayalı bir bağlatı ortaya koyma iddiasında olmakla birlikte, böyle bir bağlatıdan uzak olan kavram ya da ifadeler, geçerli bir çıkarım görüntüsünden bile yoksun olup, sonucu öncüllerden mantıksal kurallara göre çıkmayan için kullanılan, Latince terim." Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Ekin Yayınları, Ankara 196, Sayfa: 385

6- Betül Çotuksöken, *Eğitim Kavramı Üzerine, Felsefe Açısından Eğitim ve Türkiye'de Eğitim*, Türkiye Felsefe Kurumu, İstanbul 1996, sayfa: 47-53

7- Harun Tepe, *Platon'dan Habermas'a Felsefede Doğruluk Ya da Hakikat*, Ark Yayınevi, Ankara 1995

8- Aktaran, Betül Çotuksöken, age.

YENİLMEDİM

Bir zeytini üç kere ısır
derdi annem
Açlığa yenilmedim
Şeftali çaldım bahçelerden
En tepesinden düştüm
armut ağaçlarının

Ağlamadım
annemi özledim diye
Uzaklara
Çağla ağaçlarına baktım
Yatılı okulun penceresinden.

On altı yaşımda
Ardımda ulumalar
"Komünistler moskova'ya"
Kuşatılmış sokaklardan
Okula döndüm
Taş yağmurlarında.

Teneke sobam
demliğim
Avucumda kızamık
boğmaca aşıları
Kar adam boyu
Buz tutmuş kirpiklerim.

Kızaklar devrilirken üstüme
Kaç çocuk gülümsedi
Yalnızlığımın içinden.

Hayati AZİM

İçgörü Ve Aydınlanma

H.Tuğrul ATASOY

Ülkede ilerici ve aydın güçler hem toplumsal alanda hem siyasal alanda neden bu kadar geriledi? Şimdi bize ne yapmak düşer? Son günlerde bu sorular üzerindeki tartışmalar yine aynı çevrelerde oldukça yoğunluk kazandı. Genelde tartışmalarda özeleştiri çok az göze çarpıyor ehhh bir büyücü değneği ile bu işi becermediğine göre birey olarak ve genel olarak küçülen kitledeki ve kitlenin bireylerindeki hataları tartışma ortamına getirmek şart. Nasıl toparlanacağız sorusunun yanıtı esas olarak bu noktada yatıyor gibi. Aydınlanma totaliterdir diyor Horkheimer-Adorno ikilisi *Aydınlanmanın Diyalektiği* adlı ortak kitaplarının 22. sayfasında ve bu cümleyi okuduğumda bir anda gözlerimin önüne televizyonda özel bir kanalda izlediğim ilginç bir kesit geliyor. Bu kesitte tahmin edebileceğiniz gibi bir sunucu mevcut başrol oyuncusu ise modernk ve entellektüel bir kafe sahibi Kafesini tanıtıyor uzun bir süre yurtdışında yaşamış ve şu an tanıttığı ticarethanesinde spagetti salata türleri tanıtırken sunucu menüdeki kkahve türlerine göz atıyor. Cappucino'dan başlayıp müşteriye sunulmak için kafede bulunan diğer kahve çeşitleri üzerinde konuşuluyor bu arada sunucu kafalara takılması olası bir soru ile türk kahvesini soruyor mekanın sahibi kişi,yüzünü hafif buruşturarak "evet o da mevcut bu konuda müşterilerden çok şikayet aldık" diyor ama mimikleri ve ses tonu "bu kendini bilmez müşteriler istemese tövbe billah o tür kahveyi buraya bu seçkin menünün içine sokmam" diyor. Menüde müşteri isteği ile de olsa o tür kahvenin olmasından rahatsızlığını şüpheye hiç yer bırakmayan bir tavırla izleyen her insana hissettiriyor. İşte buna akıl sır erdiremiyorum. Hadi aydınlanmayı geçtim aydınlandığını zannetmek bile bu kadar kırıcı ve kafaca bu kadar bencilce totaliter olmaya kalkarsa ne demeli? İnsanoğlu kendini olmuş saymakla olmuyor ortada bir hoşnutsuzluk ve alttan alta bir eleştiri var. Yine Horkheimer *Akıl Tutulması* adlı eserinde (syf.126) "Eleştirel düşüncenin görevi sadece çeşitli olğuları tarihsel gelişmeleri için anlamak değil, olgu kavramının ötesini görebilmek, olgunun ortaya çıkışını ve dolayısı ile göreliliğini anlamaktır" der. Burada türk havesi için bu alıntı biraz ağır hatta mizahi gelebilir ama bir Zen sözü vardır "Bir konuda gerçekten usta olan kişinin ustalığı onun her davranışına yansır". Toplum içinde yaşayan bir entellektüel-ayın lafı hadi biraz iddialı diyelim- olarak insanın hakkında bu kadar kırıcı olabileceği eleştiriler yapabildiği bir konuda olguları daha iyi tartıp değerlendirmesi mutlak gerekli. Hem de toplumsal ve tarihsel beğeni ile ilgili bir olgudan medyadan bahsederken bu titizlik bir kat daha artmalı.

İnsan olmanın getirdiği zaaflarımız yok değil. Kendimiz ya da yakın çevremiz ile ilgili kimi hata ve olumsuzlukları gözümüze batsa da her zaman kavrayamıyoruz. Bu durumlarda sıklıkla bir söz veya yaşantı göremediğimiz hatalarımız, eksikliklerimiz açısından kendimizi olumlu yönde toparlamamıza yardımcı oluverir. İlk anda tepkisel davransak bile zamanla sorunlara ve çözüm yollarına daha iyi ve olumlu yaklaşabildiğimizi farkederiz.

Aydın olmak zor zanaat hele de az gelişmiş kafalar arasında aydınlanma savaşı veriyor iseniz. Ama bu uğraşın en zor yanı omuz omuza verebileceğinizi zannetiğiniz insanlarca habire alaşağı edilmenizdir. Şu son onbeş yıl içinde ülkenin bilimsel ve medeni kafa yapısının nasıl gerici bir ortama sürüklendiğini köşe dönme ve iş bitirme putlarının her yere nasıl dikildiğini birlikte görüyor ve acılarını birlikte yaşıyoruz. Ülkede giderek azalan sayıda demokrat ve ilerici kitle her türlü karanlığa karşı savaş veriyor. Bu arada bu kitlenin üyeleri arasında da çok ilginç olaylar yaşanıyor. Öyle ki insan kimi zaman gerçek düşman hangi yönde hangi sınırın gerisinde ya da sınır nerede şaırıyor. Duygu ve akıl ile yürümek yerine kavramlar deryasında boğulur hale geliyoruz. Tek Boyutlu İnsan adlı kitabında (syf 105) Herbert Marcuse "Bilimsel ve Uygulayımsal dilin dışındaki bir düşünce alışkanlığı olarak böyle bir uslamlama -şeyleri ve işlevlerini özdeşleştirme- özgün bir toplumsal politik davranışçılığın anlatımını şekillendirmektedir. Bu davranışsal evrende sözcüler .ve kavramlar düşümdeşme eğilimindedir ya da daha doğrusu kavram sözcük tarafından soğrulma eğilimindedir. Kavram sözcük tarafından genel ve ölçünleştirilmiş kullanımda belirtilenden başka hiç bir içerik taşımaz ve sözcüğün genel ve ölçünleştirilmiş davranıştan (tepki) başka hiç bir etkisinin olmaması beklenmektedir." diyor. Kavramlaştırma kimi zaman da insanı eleştirdiği kavramlardan birinin ortasına yerleştiriverir. Zaman içinde kişinin benimsediği dünya görüşü örneğin din kavramının içine dahil olur yani din davramının tüm gereklerini yerine getirir. Kişi kendisini o kavramlaştırdığı görüşün-ki artık o

dünya görüşü tanımaz haldedir- üyesi olarak görür. Artık hoşgörüsüzdür eleştiremez eleştirilemez içgörüsü ortadan kalkmıştır yalnızca doğmaları vardır. Ama en kötüsü şekil olarak o ilgisi kalmayan dünya görüşünü kendi doğmatik kişiliği bazında tüm çevresini de lekelemektedir. Bir çoklarının yoğun çabaları hatta canları uğruna mücadeleyi getirdikleri noktayı habire aşındırmaktadır. Yaşadığımız hayata dönersek, bir zaman önce aynı iş yerinde çalıştığımız ve o çevrede aynı dünya görüşü etrafında birlik olup güçleri giderek artan karanlık çevreye karşı ortak güç birliği etmemiz gerektiğine inandığım bir kişi dinlemekten zevk aldığım birkaç müzik türünden birisini duyunca takındığı tüm ilerici ve aydın kişiliğinin üzerinde sırıtmasına yol açan şu yorumda bulundu "Bu rock müzik denen şeyi dinleyen her insan bana göre sapıtkır hepsi ölse hiç üzülmem". O an kanım dondu. Nedenini sorduğumda ise ırkçı faşist ve cinsi sapık bir tür olduğunu söyleyip kaynak olarakta bir iki gazete ve dergide yer alan bir iki yazıyı gösterdi ve her aydının bunu bileceğini kendime gelmem gerektiğini bu konunun daha fazla tartışılmasına gerek olmadığını ayrıca hangi Rock gruplarını kasteddiğini ve şimdiye kadar bu türe ait kaç müzisyeni dinlediğini sorduğumda ise hiçbirini dinlemediğini söylediklerini söyleyebilmesi içinde buna gerek olmadığını söyledi ve beni ne kadar yanlış tanımış olduğunu ekleyip çekip gitti. Acaba dünyada ilerici insanların dinleyebileceği tek bir müzik türü vardı da bizler bundan bihaber mi yaşıyorduk. Ya da bir tür müziğin tüm yaratıcı elemanları ve izleyici icraacıları bir yerlerde oturup hadi sadece emek için bedavaya sırf didaktik içerikli hiç bir aristokrat ve ruhbanın ve dahi militaristin hoşlanıp dinleyemeyeceği bir tür yaratalım ve bundan sonra hep onu icraa edelim mi demişler. Aslında bunu diyen müzisyenler de çıkmış ama yukarıdaki yorumu yapacak kadar gözü kör olanlar bunları bilmez o kadar. (Örneğin Pete Seeger'ın babasınında fiilen üyesi olduğu otuzlu yıllarda A.B.D de oluşan Besteciler kollektifi ve protest müziğe etkileri) Ama sanat öyle yalnızca analitik zeka ile üretilemiyor duygu ve yetenek şart tabii ki. Her müzik türünün içinde çok çeşitli siyasi ve entellektüel kafa yapısına toplumsal ve sanatsal amaçlar taşıyan müzisyenler vardır. Beğeninize ve dünya görüşünüze göre istediğinizi seçer dinlersiniz. Siz tutup müzik zevki yüzünden öyle her önünüze geleni asar keser iseniz toplumu aydınlatmak şöyle dursun karanlığınız ile cümle alemi boğarsınız. Acaba bu kime hizmetdir? Bu müziğin kavramlaştırılmasıdır içinde rockın kavramlaştırılması aydınlanmanın ve ilericiliğin kör bir şekilde kavramlaştırılmasıdır ve sonuçta kavramların yukarıdaki alıntıdaki şekli ile gerçek ve geniş anlamları yerine sözcük olarak içeriklerinden arındırılmış bir şekilde tartışılmasıdır yalnızca. Paul Feyerabend bir yerde (*Özgür Bir Toplumda Bilim* syf.147) şöyle yazmış "İnsanın aynı yaşamı paylaşmadığı ve sorunlarını bilmediği insanların sorunlarını çözecek çözümlere sahip olduğunu sanması budalalık kendini beğenmişliktir." Ara ara yalnızca sorunlara çözüm önerileri ile kalınsa razıyım diye düşüneceğiniz kadar ileri gidiliverir. Efendim yapmaktan hoşlandığınız spor türü yaban hayatına merakınız sinema ya da roman zevkiniz mizah severliğiniz hayvan beslemeniz ve hatta hatta aynı siyasi ekola ait düşünürleden hangisini daha çok okuduğunuz gibi şahsi ayrıntılar bile ilerici geçinebilen bir dernek toplum ya da çevreden sizin aforoz edilmenize neden olabilir. Diğer insanlar bir yana aynı sosyal ve siyasal çevrede bulunan insanlar sizi dinlemeden anlamaya çalışmadan ve hiçbir şeyi sizinle paylaşmadan size çok çok büyük nasihatlar verir hale gelebiliyor bir adım ötesi sizi toptan yargılama cesaretini kendine bulabiliyor. Dört arkadaş canlı halk müziği çalınan bir yere gittik. İstek parçaları çalınmaya başlandı arkadaşlardan birisi büyük bir halk ozanından bir türkü rica etti ve bir sopa yemediği kaldı. Efendim o yerde o parça ve o ozan çalınmazmış. Çevrenin de ilginç tepkisi ile dinleti bizim için bitti. Hey gidi koca Haydar bunu duysa tüm kemikleri sızım sızım sızlardı sanırım. Walter Benjamin Hikaye Anlatıcısında (Son Bakışta Aşk Metis Seçkileri syf.80) "Gerçek hayatın dokusunu nüfuz etmiş akıl bilgeliktir" diye yazmış. Hayatta ve kavgada devamlı bahsini ettiğimiz her olguya olabildiğince yaklaşmalı onu mümkünse yaşayabilmeli hiç olmazsa gerçekten duyup görebilecek kadar ona yakın durabilmeliyiz.

Sizin bir gecekondu mahallesinde büyüdüğünüzü ve o mahallenin adını öğrendiğinde "Aman tanrım oradan ayrıldığı şu son üç yılda kendini iyi toparlamış iyi yetiştirmişsin" şeklinde tepki sunan insan hiçbir siyasi ve edebi dergiyi izlemiyorsa ayrıca o çok kınadığı sıradan insanlar kadar kitap okuyorsa bir de bu aydın? kalkıp halk adına onu keseceksin bunu yasaklayacaksın diyor ise kafanızı hangi taşlara vurmanız gerekir? İnsanın ebeveyninin aydın olması yaşadığı çevrenin elit olması daha da önemlisi insanın kendisini aydın sayması onu gerçekten aydın yapmaya yetmiyor, emek olmadan teoriği iyi kötü hayata geçirmeden kendindeki karanlığı aydınlatmadan bu iş olmuyor. Ayrıca öyle parti başkanlığı gibi bir kez elde edilince hayat boyuda sürmüyor, aydın olmanın en can alıcı özelliği o aydınlığını sürmesi için her geçen gün biraz daha fazla çaba sarfetmenin gerekmesi. Şimdi düşünün bu ülkede bir edebiyat dergisi kat satıyor ya müzik dergisi veya iyi bir kitap? Gerçekten bu kadar az insan mı var?

Ülkemizde tüm bu zorluklara karşın yetişmiş kimi ne yazık ki bugün aramızda olmayan hem bu günümüze hem geleceğe ışık tutan çok sayıda aydın meşale var. Dikkat etti iseniz, hepsi hoşgörülü, gülebilen, sevebilen paylaşabilen, doğmatik olmayan, emeği hiç azalmayan insanlar. Öyleyse karamsar olmak, birbirimizi yemek, parti sendromlarına düşmek ya da gerçekten ve yaşadığımız ülkeden kopuk boş hayaller kurmak çıkar yol değil. Bu güzel meşalelerin önümüze düşen ışığını yalnızca lafla değil emek sarfederek ve bazen de çuvaldızın ucunu kendimize doğrultup izlemek sanırım en doğrusu.

Kadın... İyiliklerin ve Kötülüklerin Kaynağı

Berrin TAŞ

Son günlerde evirip çevirip okuduğum bir kitap... Kadın Filozoflar. (Antikçağdan Aydınlanmaya Kadar Kadın Filozoflar, Marit Rullman vd - Kabalcı Yayınevi)

Kadın filozofları okurken canhıraş bir çığlığı içimde hissetim. Bu çığlık benim varolma kaygamla birleşerek bir çırpınışa dönüştü... umarsız bir çırpınışa. Biliyorum ki erkek egemen bilincin çevrelediği bir dünyada yaşarken varolmak bir hayli zor, kimileri için nerdeyse olanaksız. Bu nedenle yaşamımı anlamlı kılmak için her an kavgaya hazır olmak gerektiğini öğrendim. Sonunu bilemediğim bir kavgaya girişmek... hiç durmadan dinlenmeden çalışmak başka nasıl açıklanabilir. Kadının bilincini eğitmekten başka çözümü yok. Bir insan olarak varlığını olumlayabilmesi ancak bilinçle eyleyebildiğinde olanaklı. Bu da başarı demektir. Günümüzde kadın için başarı ev... aile... toplum çevrelenmişliğinden kendini sıyırarak yaşamının yönetini olmasından geçiyor. Kendi yaşamını seçme hakkını kullanabilmesi kültürel kıstırılmışlığından sıyrılabilmesiyle gerçekleşebilir. Bu da yaşam karşısında bağımsız kararlar alabilmektir. Bu nedenle söylüyorum yaşamım durmaksızın yinelenan bir çırpınış. Bireysel bağımsızlığını kazanmakta yetmiyor, erkek egemen bilincin duyuş, seziş ve düşünüş tarzıyla sık sık karşılaştığım için hem bağımsızlığımı korumak hem de egemen bilince eleştiriel yaklaşmak zorunda hissediyorum kendimi. Yaşamımın bundan sonraki bölümünde eve kapanarak... insanlardan soyutlanarak yaşamayı düşünmediğime göre eleştiri kaçınılmaz bir sonuç. Kısaca bu dünyayı birlikte güzelleyeceksek erkeğin "erkek egemen bilinçten" kendini arındırması zorunlu.

Geçenlerde Aydın Öztürk biz *İnsancıl* şair ve yazarlarını Umut Radyo'ya çağırdı. İsmet Alıcı, Osman Bozkurt, Cengiz Gündoğdu ve ben. Aydın Öztürk yeni kitaplarımızı tanıttıktan sonra sırayla herbirimizle söyleşti. Sıra bana geldiğinde Aydın Öztürk gülümseyerek herhalde bu erkeklerden bana sıra gelmiyor diyeceksin şimdi bu konuda ne düşünüyorsun diyerek sözü bana verdi. Eminim ki Aydın Öztürk'ün kötü bir niyeti yoktu. O yalnızca benim son aylarda kadın sorunlarına eğildiğimi bildiğinden konuya girmek ve beni konuşturmak istemişti. Oysa ben Aydın Öztürk'ün gülümseyerek hafife aldığı, erkeklerin biz kadınları engelleyebileceği düşüncesini şakayla geçiştiremezdim. Ben engellemeleri... eziyetleri aşarak buraya geldim dedim, baylar yine gülümsediler, bu defa Aydın Öztürk yalnız değildi. Kadını engelleme düşüncesi bayları eğlendirebilir ama ben bunları anlatırken Henrik İbsen'in Nora'sını anımsadım. Henrik İbsen "Nora" adlı oyununda kadının dramını anlatır. Nora evlenmeden önce babası, evlendikten sonra kocasıyla ilişkilerinde hep aynı tavırla karşılaşır. Aciz bir bebeğe gösterilen ilgi verilir Nora'ya. Kocası Helmer ona tarlakuşum diye seslenir. Eşinin sosyal konularla ilgilenmesini istemez Nora'nın bilgisinden değil saflığından aczinden zevk alır. Öyle ki Nora'nın bisküvi yemesine bile karışır. Nora bisküvi yerken kocasının odaya girmesiyle bisküvi paketini hemen cebine koyar.Helmer'e göre iyi bir kadın yalnız evine, kocasına ve çocuklarına bağlılığını sürdüren kadındır. Kadının evinin dışında hiçbir konuyla ilgilenmesini doğru bulmaz. Nora baba evinde de "bebek eğitimi" gördüğü için sekiz yıllık evlilik sürecinde de pek zorlanmaz. Kocası Helmer'in sağlığı bozulana dek Helmer'in tarlakuşu, sincapı, bebeği olarak yaşamını sürdürür. Günün birinde Helmer'in sinirleri bozulur, doktorlar Avrupa'nın güneyine gitmesini tavsiye ederler. O sıralar Helmer işsizdir. Nora borç parayla da olsa bu yolculuğun yapılmasını ister. Kocası bunu reddeder.Bu duruma karşı Nora tefeciden aldığı borç parayı kendi biriktirdiği para gibi göstererek kocasını Avrupa yolculuğuna ikna eder. Kocası iyileşir, ancak tefeciye parayı zamanında ödeyemediği için bütün çabasına karşın kocası durumu öğrenir. Nora senetlere babasının yerine imza atmıştır. O sıralar babası ölüm döşeğinde olduğundan borç para alamayacağından endişelenmiştir. Kocası durumu öğrenince Nora'ya çok sert davranır, çocuklarının eğitimini artık onun eline bırakamaycağını söyler. Nora kocasının bu sert davranışı karşısında birdenbire babasının ve kocasının onunla bir bebekmiş gibi ilişkiyegirdiklerini ve başına gelen bütün sorunların bundan kaynaklandığını kavrar. Kocasının tefeciye karşı boyun eğdiğini görünce yuvasına karşı duyduğu derin sevgi bir anda yıkılıvermiştir. Nora artık kocasını sevmemekte ondan nefret et-

mektedir. Hele bir kaç saat sonra tefeci fikir değiştirerek senedi bir zarf içinde gönderince, Helmer'in bütün öfkesi bir anda söner. Kötü bir durumdan kurtulduğu anda Nora'ya yine nazik... bir bebek gibi davranmaya başlar. Bu Nora'da daha sert bir tepki yaratır. Nora artık kendini dinlemeye toplum... kanun... ahlak... din... vs. gibi konularla da ilgilenerek yaşamı öğrenmeye karar vermiştir. Hatta Nora çocuklarını eğitmeye hakkı olmadığına karar vermiş, kocasının bütün yalvarmalarına, ısrarlarına karşın eskisi gibi birlikte yaşamanın ancak her ikisinin de karakter bakımından değişmeleriyle olanaklı olabileceğini söylemiş ve derhal "yuvasından" çıkıp gitmiştir. Nora'nın dramında binlerce yıldan günümüze aktarılan kadının dramı verilmiştir. Bugüne baktığımızda Nora'dan gizlenen yaşamın... kadına bu sınırlandırıcı bakışın pek değişmediğini görürüz. Erkeklerin kadını susturmak istemelerinin ardında binlerce yıl vardır. Binlerce yılın kanıksanmışlığından bilinçleri arındırmak elbette kolay olmayacaktır. Cengiz Gündoğdu sık sık söyler... "önümüzdeki beşyüz yıl yalnız sınıf çatışmalarının yaşandığı bir dönem olmayacak, cinslerarası çatışmaların da kızıştığı bir dönem yaşanacak, ancak ondan sonra kadın-erkek birlikte eşitlikçi bir dünyada yaşayabilirler." Cengiz Gündoğdu söylediklerini nasıl temellendiriyor bilemem yalnız görünen şu ki erkeklerin kadını edilginleştirmek için değişik yöntemleri var. Eğer biz kadınlar bugün insan olduğumuzu anımsatmak için bilimle sanatla felsefeyle donanarak kavgaya girişmezsek hiç bir zaman düşlerimizdeki o büyük aşkları yaşayamayacağız. Kadını edilginleştiren yöntemlerinden biri... her eylemini, söylediği her sözü espriyle karışık bir geçiştirmeyle karşılamaktır. Bir başkası "Nora'da" olduğu gibi sevgi görüntüsü altında kadının kendisi için kararlar almasını engellemektir. "Kadın Filozoflar"da Marit Rullmann "Antikçağdan Rönesans'a kadar bütün tasvirlerde felsefeyi bir kadın simgeler" der. İnsanlığın tarihi gösteriyor ki erkekler kadını hangi kategoriye yerleştirecekleri konusunda zorlanmışlar. Ya tek tanrılı dinlerin ortaya çıkmasından önce olduğu gibi kadını tanrılaştırma eğilimi göstermişler, ya da Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın ortaya çıkışıyla birlikte yeni simgeler sisteminde kadına yer vermemişler. Marit Rullmann batı felsefesinin simgeler sisteminin kurulmasında da kadınlardan nerdeyse hiç söz edilmediğini, yayınlanan üçyüz biyografik yapıtta yalnızca altı filozof kadına yer verildiğini söylüyor. Öyle görünüyor ki, günümüzde de kadına bakışta pek bir değişiklik yok. Gazetelere baktığımızda her gün kadına saldırıldığından sözeden bir kaç haber bulabiliriz. Kızını öldüren babalar, kendinden ayrıldı diye karısını öldüren kocalar, annesini öldüren oğullar...

Kadın Filozofları okurken... onların yaşamlarıyla ilgili bilgilenirken insanlığın tarihinde kadının konumunu daha net kavradım. Öte yandan bu tarih içinde kadın filozofların açtığı yol üzerinde ilerlediğimin ayırdına vardım. O kadınlar ki görmezden gelindiler, derileri yüzüldü, giyotinde kafaları kesildi. Aşağılamaya, hakaretlere uğradılar, eve kapatıldılar, yasal yollarla kısıtlandılar. Kendi istemleriyle kiminle evleneceklerine karar veremediler. Boşanmak istediklerinde dışlandılar. Boşandıklarındaysa toplum içinde dul kadının karşılaşabileceği aşağılanmaya uğradılar, eziyetlere katlandılar, alındılar satıldılar ama bilinçle kendilerini eğitmeye yöneldiklerinde onları insanlaşmaktan alıkoyan hiçbir güce karşı boyun eğmediler. Kendi "ben"lerini yaşamak istemenin bedellerini çeşitli biçimlerde ödediler.

Umut Radyo'da konuşurken bir okurumdan şöyle bir soru geldi. Aynı dünya görüşünde olduğumuzu biliyorum ama son zamanlarda feminist takılıyorsunuz bunu anlayamıyorum dedi. Öncelikle sosyalizmin feminizmi dışlamadığını söylemek zorundayım. Uzun yıllar edilgin yaşadım. Bugün sizlere bu satırları yazıyor durumda olabilmek için zorlu bir kavgayı göze aldım, sonuçlarına katlandım. İnsancıl sürecinde kadın sorunlarıyla ilgilenmek istmeedim. Zaten yorulmuştum, kavga değil barış istiyordum. Ben insanım dedim. Bilincimdeki dünya din... dil... ırk... cins ayrımcılığının olmadığı bir düşe dayanarak gerçekliğini korudu. İnsanlarla ilişkilerimde nasıl hissediyorsam öyle davrandım. Süreç içersinde bir şeylerin yolunda gitmediğini anladım. Yolunda gitmeyen neydi... bunu şimdi kavrayabiliyorum. Bir üst kavramda insan kavramında buluşmak isterken kendimi yadsımıştım. Bir üst kavramda insan kavramında buluşma isteği güzeldi ancak bu istek toplumda bir kadın görüntüsüyle yaşarken işlevini yitiriyor. Toplum insan kavramında buluşmaya henüz hazır değilken kadını, kadın sorunlarını yoksaymanın insanlaşmaya hiç bir katkısı olamaz. Yaşamın her alanında insani davranışların karşılığını cinsiyetimiz anımsatılarak görüyorsak kadın haklarının insan haklarını savunmak olduğunu bıkmadan usanmadan defalarca anlatmak zorundayım. Sanıyorum okurumuzun kaygısı feminizmin Türkiye'deki yorumundan kaynaklanıyor. Bu kısaca şu anlama geliyor, erkek düşmanımıyım ya da kadının erkeğe üstünlüğünümü savunuyorum. İkisi de doğru değil, ben ayrımcılığa karşı çıkıyorum. Kadının yaşamını seçebilmesini kendini ilgilendiren her konuda özgür iradesiyle kararlar verebilmesini istiyorum. Bunun oluşabilmesi için erkeğin egemen tavrını kırması gerekiyor. Tarihçi Thukidides "En iyi kadın kendisinden sözedilmeyendir" demiş. Böylelikle kadın içi uysallığı, sessizliği yüceltmiş. Tarih böyle örneklerle dolu. Her zaman merak etmiştim, kadınlar manastır yaşamını nasıl seçerler, bu seçişteki mantığı bir türlü kavrayamamıştım. Bana hep bir

kaçış, bir gizlenme biçimi olarak görünmüştü. Kadın filozofları okuyunca anladım ki eğitim olanaklarıyla sınırlı bir biçimde karşılaşan kadının yaşamını kendi istemiyle şekillendirebileceği tek olanak manastırlar. Manastıra çekilmenin, gramer diyalektik, retorik, müzik, aritmetik, geometri ve astronomi dersleri almanın bedelini beraketlerini koruyarak "saygın kadını" oynayarak ödüyorlardı. Ortaçağda bir kadının hem evlenip çoluk çocuğa karışıp hem de bilimsel çalışmalarla ilgilenmesi düşünülemeyecek bir şeydi. Dünyadan elini eteğini çekip bilimle ilgilenmekle, kendi iç dünyasının istemlerine kulak vermek arasındaki çelişkiyi Teresa von Avila otobiyografisinde şöyle yazar.

"Bu yüzden azaplar içinde bir hayat sürüyordum. Çünkü bu koşullarda işlediğim hatalar dua ederken açık bir şeklide karşıma dikiliyordu. Bir yandan beni Tanrı çağırıyordu, öte yandan dünyaya uyuyordum. Tanrısal her şeyden büyük sevinçler duyarken, dünyasal şeyler beni tutsak ediyordu. O zamanlar dinsel hayatla duyulardan gelen sevinçler, zevkler ve eğlence gibi birbirine karşıt ve düşman olan iki şeyi birleştirmek ister görünüyordum."

Teresa von Avila manastıra girip and içtikten kısa bir süre sonra hastalanıyor. Büyük bir olasılıkla psikomatik bir rahatsızlık olduğunu söylüyor Marit Rullmann çünkü üç yıl boyunca yürüyemiyor. Yaşamı boyunca da iç yaşantısındaki parçalanmayla uğraşıyor ve kendi beninin derinlerini çözümleme gayretini sürdürüyor.

Kadının köle yaşantısına itilmesinin geçmişi binlerce yıl öteye dayanır. Doğrusunu söylemek gerekirse kadının erkeği düşman bellemesinin koşulları binlerce yıl öteden günümüze dek ince ince işlenerek oluşturulmuş. Ortaçağın başlangıcında kadından usul usul alınan haklar 14. yüzyılın sonunda yayınlanan "Gülromanı"yla doruk noktasına çıkmış. Jean de Meun'un yazdığı bu kitap akademik bir dille bilgisiz insanları aşağılarken özellikle de kadını aşağı görmesini belgeliyor... ve aşkın erkeğin içgüdüsünün doyurulmasından başka bir şey olmadığını söylüyor. "Tahmin edersiniz böyle kışkırtıcı değerlendirmeler karşılığını buluyor. Christine de Pizan felsefe ve astroloji profesörü bir babanın yetiştirdiği bir yazar olarak Gülromanı'na savaş açıyor. Onun karşı tezleri ilk yazın tartışması olarak Aydınlanmaya kadar sürüyor ve "kadınların savaşı" olarak adlandırılıp ün kazanıyor. Christine de Pizan'ın asıl eleştirdiği nokta baştan çıkarıcılık sanatı ve ahlaksızlık konusunda bütün kadınlardan toptan sözedilmesi ve erkeklerin tümden suçsuz kurbanlar olarak gösterilmesiydi. Günümüzde nadır olarak görünse de erkeğin penisini kesen kadınlara rastlanıyor. Burda eğitilmemiş kadının bilinçsizce öfkesini dışavurumu gözlenebilir ama şunu bilmek gerekir. Kadının düşmanlığı kendi başına oluşmamıştır. Sözgelimi ortaçağın başlarında Thomas von Aguin'in kadının iki kez daha az değerli olduğunu - birincisi doğal olarak, ikincisi Havva'nın kendi başına sorumlu olduğu suç yüzünden- söylemesi... karşılığını Rönesansın sonlarına doğru, Venedikli iki bilgin kadının ortaya attığı tezle alacaktı. Moderate Fonte ve Lucretia Marinella yazılarında "Kadın'ın Yaratılışın en üstün yapıtı" olduğunu savundular. "Onlar tezlerini, erkeğin Tanrı tarafından ilk önce yaratıldığı için tam yetkin olmayan bir deneme olduğuna dayandırıyorlar. Tanrı erkekten sonra kadını daha yetkin ve herşeyden önce de canlı maddeden yaratabilmişti." Lucretia Marinella ve Moderata Fonte'nin yaşadığı dönemde Venedik "kadın düşmanlarının klasik kenti" olarak tanınıyor.Marit Rullmann 16. yüzyılın 90'lı yıllarında özellikle kadın düşmanı üç yapıtın yayınlandığını söylüyor. Bunlardan biri Guiseppe Passi'nin yazdığı "Kadınların Hataları Üzerine" adlı kitap kısa sürede birçok baskı yapıyor. Öyle ki sonunda 380 sayfaya ulaşıyor. Kadın düşmanlığından kendine pay biçen erkekler haldır haldır bu kitabı okuyorlar. Yazarı belirsiz bir yazıda da tümden kadının "insan olma"sına karşı çıkılıyor. Bir de Abate Tondis'in "Bütün Kötülüklerin Kaynağı Kadın" adlı yapıtı kadını tümden kötülüyor. Böyle bir ortamda Moderata Fonte ve Lucretia Marinella'nın kadının yaratılışın en üstün yapıtı olduğunu savunmalarına şaşmamak gerekir. Günümüzde de böyle kitaplar yazılıyor. Bir tanesi geçenlerde elime geçti.Yusuf Algazi'nin "Kadın Nesin Sen" adlı kitabı. Kitabı elime aldığımda kadın düşmanlığının böylesine somutlanışına şaştım kaldım. Yusuf Algazi kendi deneyimlerinden yola çıkarak kadını yargılıyor. Kadınların her sözcüğünü, her davranışını birebir anlamlandırırak kadını hiç anlamaya çalışmamış. Üstelik kendisiyle ilgili tek satırlık bir eleştiri bile yok. O hiç yanlış yapmamış, kendini Tanrıyla özdeşleştiriyor. Kitabından aldığım bir kaç satır erkeğin kendine biçtiği ayrıcalıklı yeri göstermesi açısından önemli.

"Tanrı erkeksi değerlerin sonuna kadar itilmiş soyutluğu değil midir.Aşk, dürüstlük, gerçek, şiir, doğruluk. Kadınsı değerlerin tam tersi değilmidir bunlar? Tanrının erkek olmasından daha doğal ne vardır. Erkeksi değerler, evrensel ve mutlak değerler... cesaret, mertlik, doğruluk, dürüstlük, aşk, soyutluk, idealler."

Kadınlarla insan olmanın birlikteliğinde buluşamayan Yusuf Algazi'nin aşktan sözetmesi tuhaf bir durum. Bu kadını mutlak kötüleyen bilinç hiçbir kadına şefkatle sarılamaz. Üstelik "kadınların paylaştıkları bir iç dünya olamaz. Çünkü onların iç dünyaları yoktur" diyor. Belli ki salt akla dayanarak yapılmak istenen felsefenin karşısına kadın filozofların bir "iç dünya" koyduklarını bilmiyor. "Kadın Filozoflar"da söyle bir bölüm var.

"Ruhuyla konuşmak" ya da susmak diye öğütlüyordu ilk flaman mistik kadın 13. yüzyılda. Çok

tek yanlı ve sadece akla dayanılarak yapılmak istenen teoloji ve felsefe karşısına bir "iç dünya" koyuldu, hem de başlangıçta salt kadınlar tarafından."

Demem o ki dünyanın en eski sorunlarından birini kadın ve erkek arasındaki çatışmayı düşmanlığa vardırmak çözüm değil. Bu dünyayı kadın ve erkek birlikte insanileşmeyi amaçlayarak güzelleştirebilir. Yusuf Algazi'nin kitabının bir çok bölümündeki kadın adlarını değiştirip kadın sözcüğü yerine erkek sözcüğü yazarak yayınlarsak, kadınların feminizmi erkek düşmanlığına dönüştürmeleriyle, erkeklerin kadın düşmanı olmaları arasından pek bir fark göremeyiz.

Sorunu kadın ve erkeğin eşitliği olarak ele almak yanlıştır. Sorunu eşit olanaklardan, aynı haklardan yararlanmak olarak almak gerekir. Eğitimde, çalışma sürecinde, cinselliği yaşamada, yaşamın yüklerini birlikte omuzlamakta yanyana, elele yürümeyi becerecek bir insanlık düzeyine gelmektir. Kimin kime kaç gram üstün olduğunun hesabını yapmak yanlıştır. Erkeğin beyninin büyüklüğünü kadının aptallığına yormak yanlıştır. Kadın ve erkek arasında üstünlük yarışına girmek yanlıştır, bir eksikliktir, cinsiyeti mutlaklaştırmak ve "insan olma"nın önüne koymak anlamını taşır. Kadın'ın eğitim olanaklarından erkekle eşit düzeyde yararlanamaması ya da eve kapalı bir yaşam sürmeye zorlanması sonucunda ortaya çıkan durumu erkeğin üstünlüğü saymak yanlıştır. Yani dünyadan habersiz, yaşam deneyinden yoksun kadını küçümseme hakkını kendinde görmek olgusal bir bilinçle eylemektir. Gelenek ve göreneklerin kadının yaratıcılığını engellediğini görmemezlikten gelme kolaycılığına saplanmaktır. Kadın ya da erkek kavramını insanlaşmaya giden yolda bir ara kavram olarak, yalnızca cinsiyetleri belirleyen bir kavram olmanın ötesinde anlamlar yüklemeden yaşama geçirebildiğimiz ölçüde dünya kadın ve erkeğin birlikte güzelleyebileceği bir mekan olacak.

BERRİN TAŞ

IŞIĞA DOĞRULUM

İnsancıl Yayınları

Erkek ya da kadın değildi
erken doğumla
yara bere içinde bir yürek
sığdırmaya çalışıyordu bir üçgene
pervasız düşgücünü
kol acısız kopar mıydı?
hayır!
tırmanamazdı bir yüreğe
burnu büyük adam
aman dileyen bir tanrıdır kibir
öfke
ağlayan bir cellat kurbanına
aşkın bıyıklarının terlediği vakit
16 Kasım'da dudaklarımız savaştı ilk defa
yılın ilk karı yağıyordu
çıplak vücutlarımız üstüne
soğuğa mezar ve de muzafferdik
17 Kasım'da şiir doğdu
yanıyorum benim kadife silahım
takıyor kancasını şurama acı
yükleniyor olanca ağırlığıyla
dibe doğru
kol acısız kopmuyor işte
ve yalnız ilki değil
tümü kanlı olurmuş
sevişmeleri savaş aşklarının
inleme içim eziliyor
sefil mutluluklara yeğlediğim
yalnızlığıma ağlıyorum
soylu vadilerimi düşünüp
Anne!
Anne!
Düş önüme
nasıl getirdiysen
öyle götür gene
Ne kadar büyüyorsa sevinç
büyüyor kederi bir o kadar
bitecek tüm öpüşmeler gibi
Ne süratli akıyor
savrulup geçti uzağımdan güneşin kokusu
ve tatlı su balığı
acı bir çığlıkla düştü Akdeniz'e

Gül Naz Zel

Sibel ÖZBUDUN

II. İnsan

Anımsarsanız, geçen yazıda, insanlığın, bizim türümüz modern insana, bir başka deyişle homo sapiens'e, dek geçirdiği evrelere kısaca göz atmış, ateşin insanın bilinçli kullanımına girmesinin, insanlık tarihi için taşıdığı öneme değinmiştik. Ateşin bulunuşuyla, daha doğrusu, çalınışıyla ilgili söylenceleri aktarmıştık dünyanın dört bucağından.

Bu yazıda insan ailesinin, mensubu olduğumuz türün öyküsünü izleyeceğiz hep birlikte.

Son yıllarda bilim dünyasının en tartışılan sorularından bir tanesi, *homo sapiens*'in nerede ve nasıl türediği ve yeryüzüne nasıl yayıldığı konusu. Bu konuda ileri sürülen onlarca görüşü, kabaca iki başlık altında toplayabiliriz. Bunlardan biri Havva kuramı, ya da Nuh'un gemisi adı verilen görüş. İkincisi ise çok merkezli evrim denilen kuram.

Şimdi dilerseniz, bu iki görüşü, çok genel hatlarıyla toparlamaya çalışalım.

İnsanın kökeni, 1940'lı yıllara dek yalnızca fosilbilimcilerin, fizikî antropologların ilgi alanıydı ve bu tarihe dek bilinenler, bulunabilen insan iskeleti kalıntılarından çıkarsanabilmekteydi. Bunlunan dişler, kafatasları, çene kemikleri ve fosilleşmiş insan kemikleri, olabildiğince birleştirilir, birbirleriyle kıyaslanır ve bulgulara göre sınıflandırıldı. O güne değin, insanlığın atalarını tesbit etme çalışmaları, büyük ölçüde açık havada, kazı alanlarında gerçekleştirildi. Oysa 1940'lardan sonra molekül biyolojisi evrim araştırmalarının hizmetine girdi ve atalarımıza ilişkin araştırmalar, biyoloji laboratuarlarına taşındı. Molekül biyolojisinin bu alandaki temel katkısı, tüm fiziksel özelliklerimizi kodlayan genlerimizin yapıtaşlarını oluşturan DNA'ları birbirleriyle karşılaştırarak, insanların genetik bakımdan birbirine ne denli yakın ya da uzak olduğunu tesbit etmektir. Çünkü DNA'lar, özellikle de tüm hücrelerimizde bulunan ve besini hücrenin geri kalan kısmının kullanabileceği enerjiye dönüştüren mitokondriya DNA'ları sabit bir hızla değişime uğramaktadırlar. Mitokondriyal DNA'lar diğer DNA'ların aksine, yalnızca anneden geçerler. Birbirine en yakın mtDNA'lar, doğal olarak aynı anadan doğma kardeşlerde olacaktır. Dolayısıyla dünyanın herhangi iki farklı bölgesinde yaşayan iki insanın, hatta iki canlının mtDNA'larının birbiriyle karşılaştırılması, o iki insanın, ya da o iki canlının birbirine ne kadar uzak olduğunu ortaya koyacaktır.İşte Havva kuramının savunucuları -ki en önemlileri Amerikalı genetikbilimciler Sarich ve Wilson'dur- dünyanın dört bucağından farklı insanlardan aldıkları mitokondriyal DNA'ları birbiriyle karşılaştırarak, tüm insan türünün 150-200 000 yıl kadar önce Güneydoğu Afrika'da yaşamış tek bir kadına dayandırılabileceğini öne sürmektedirler. Kuşkusuz, bu Afrikalı Havva, yaşadığı insan grubundaki tek kadın değildi. Aynı grupta 5000 kadar kadının yaşadığı hesaplanmıştır. Ancak diğer kadınların soyu, kız evlat doğurmadıkları için bir yerde kesilirken, 'Afrikalı Havva'nın soyu süregitmiş ve günümüzde yeryüzünde yaşayan tüm insanlar, ondan üremiştir.

Çok-bölgeli evrimi savunanlar ise bu görüşe karşı çıkarak, günümüzün modern insanının, dünyanın farklı bölgelerinde, farklı *homo erectus* gruplarından, birbirinden bağımsız olarak türediklerini öne sürerler ve bu görüşlerini, dünyanın farklı bölgelernide (Çin, Java, Avrupa, Sibirya...) bulunmuş insan fosillerinin bu bölgelerde halen yaşamakta olan insan gruplarına benzerliğine dayandırırlar.

Şimdi biz bu tartışmayı, yani modern insanın tek bir atadan -daha doğrusu bir anadan mı türediğini, yoksa dünyanın farklı bölgelerinde, birbirinden bağımsız olarak mı ortaya çıktığı tartışmasını bir yana bırakarak, insanların, mitoslarında kendilerinin nasıl ortaya çıktığını düşündüklerine bir bakalım.

Bugün yeryüzündeki tektanrılı dinler, insanlığın kökeni konusundaki görüşlerini musevîlerin kutsal kitabı Tevrat'a, yani Eski Ahid'e dayandırırlar. Tevrat'daki Tekvin, yani Yaradılış öyküsü şöyle anlatılmaktadır:

Başlangıçta Tanrı gökleri ve yeri yaratır. Yer ıssız ve boştur ve enginin yüzü üzerinde karanlık vardır. Ve Tanrı "Işık olsun" der ve ışık olur. Tanrı ışığın iyi olduğunu görür ve ışığı karanlıktan ayırır. Işığa gündüz, karanlığa ise gece der. Akşam olur, sabah olur, birinci gün tamamlanır.

Tanrı bundan sonraki beş gün içinde sırasıyla göğü, yeri, denizleri, bitkileri, zamanı, kuşları, karada yaşayan hayvanları yaratır. Ve altıncı gün:

"Ve Allah dedi; suretimizde, benzeyişimize göre insan yapalım; ve denizin balıklarına ve göklerin kuşlarına ve sığırlara ve bütün yeryüzüne ve yerde sürünen herşeye hakim olsun. Ve Allah insanı kendi suretinde yarattı, onu Allahın suretinde yarattı; onları erkek ve dişi olarak yarattı. Ve Allah onları mübarek kıldı; ve Allah onlara dedi: semereli olun ve çoğalın ve yeryüzünü doldurun ve onu tabi kılın; ve denizin balıklarına ve göklerin

kuşlarına ve yer üzerinde hareket eden her canlı şeye hakim olun."

Oysa Tekvin'in hemen ikinci babında, insanın yaratılışına ilişkin farklı bir öykü anlatılmaktadır. Buna göre Tanrı yerin toprağından adamı yapar ve burnuna hayat nefesi üfleyerek onu canlandırır. Ardından doğuda bir bahçe yapar: Aden ya da cennet bahçesi ve adamı, yani Adem'i oraya yerleştirir; görünüşü güzel, yenilmesi iyi olan her ağaçtan yiyebileceğini söyler.Ancak iyilik ve kötülüğü ayırdedebilme ağacından yemesi yasaktır.

Sonra Tanrı Adem'in yalnız kalmaması için, üzerine bir uyku getirir, kaburga kemiklerinden birini alır, bundan bir kadın yaparak Adem'e getirir. Bundan sonra kadınla erkek bir beden olacaktır.

Öykünün bundan sonrakı kısmını hepimiz biliyoruz; Havva'nın yılanın baştan çıkartmasıyla yasak ağacın meyvasını Adem'e yedirmesi, Cennet'ten kovuluş, varlıklarının bundan sonraki bölümünü çalışıp çabalayarak geçirmek zorunda kalmaları...

Bu, bilinen en yaygın yaradılış öyküsü. Dediğim gibi, Musevîlik'den Hıristiyanlık ve İslam'a da doğrudan aktarılmış, günümüzde gerek musevî, gerek hıristiyan, gerekse müslüman bağnazlarının Evrim kuramına ve Darwin'e savaş açmalarının temelinde yatan inanış bu.

Oysa yeryüzü kültürlerinde tek yaradılış öyküsü bu değil. İnsan soyut düşünmeye başladığından bu yana, kendi kökenleri üzerinde düşünmüş; "Biz nereden geldik?" "Nasıl oluştuk?" sorularına yanıtlar aramış. Şimdi dilerseniz, bu sorulara verilen yanıtlar arasında, dünyanın dört bucağından derlediğimiz bazılarını aktaralım.

Yazılı kaynakların bize aktardığı en eski türeyiş söylencesi, yazıyı bulup geliştiren eski Mezopotamya halkı Sümerler'e aittir. Aynı zamanda tarihte ilk devleti kurmuş topluluk olan Sümer inancına göre insan, tanrılara hizmet etsin diye yaratılmıştır. Ne kadar ilginçtir ki, tarihte ilk krallara da Sümerler'de rastlanmaktadır. Sümerler, Tanrı-insan ilişkisinde, adeta kral-uyruk ilişkisini gökyüzüne yansıtmışlardır.

Sümer inancasına göre, tanrılar yiyecek bulamamaktan şikayet edip, akıl ve bilgelik tanrısı Enki'ye başvururlar. Enki uyumaktadır, ama ilksel okyanus Nammu onu uykusundan uyandırarak dertlerini söyler. Enki, doğum tanrıçası Nimmah ve Namu'ya talimat verir, tanrıçalar da boşluktan kil karıp altı çeşit insan yaratırlar. Bu öyküyü aktaran kil tabletler kırık olduğu için yer yer okunamamıştır, ama tanrıçaların biçimlendirdiği altı sınıf insanın Sümer toplumundaki altı toplumsal kategoriye denk düştüğü anlaşılmaktadır.

Mezopotamya'da Sümerlerden sonra egemenlik kuran Babillilere göre ise, dişi ejderha Tiamat'ı altettikten sonra tanrılar arasında baştanrı seçilen Marduk, evreni kaostan kurtarıp düzeni sağladıktan sonra, tanrıların ayak hizmetlerini gördürmek üzere yaratır insanı. Ve bunun için dişi ejderha Tiamat'ın büyük oğlu Kingu'yu öldürüp, onun kanından yararlanır.

Şimdi mitoloji okyanusundaki yolculuğumuzda biraz daha uzaklara yelken açıp, Kuzey Amerika kıtasının ilk yerlilerine bir kulak kabartalım.

Başlangıçta hiçbir şey yokmuş ve Büyük Ruh Maheo boşlukta yaşıyormuş, Çeyen söylencesine göre. Günlerden bir gün Maheo'nun canı birşeyler dinlemek istemiş, ama dinleyecek hiçbir şey yokmuş. Maheo yalnızmış, yapayalnız...

Ama bir tek şeyi varmış Maheo'nun, gücü. Hiçbir şeyliğin sonsuz zamanı boyunca hareket ederken Maheo gücünü kullanması gerektiğini sezmiş. Güc'ün ne yararı var diye sormuş kendi kendine, bir dünya ile içinde yaşayan canlıları yaratmak üzere kullanılmayacak olduktan sonra...

Maheo, gücüyle göle benzeyen büyük bir tuzlu su yaratmış önce. Yaşamın bu tuzlu sudan çıkabileceğini biliyormuş, gerçekten de bu su, yaşamın kendisi olmuş. Suda canlılar olsun, istemiş ardından. Böylece önce balıklar, sonra midye, salyangoz ve karavidalar oluşmuş. Ardından da kazlar, yaban ördekleri, su tavukları, balıkçıllar, kırlangıçlar. Ama her yer öylesine karanlıkmış ki, Maheo gücüyle yarattıklarının ancak seslerini duyabiliyor, kendilerini göremiyormuş. Bunun üzerine, ışığı yaratmış ve yarattıklarını böylece görebilir olmuş.

Bundan sonra kuşlar uçabilmeyi istemişler Maheo'dan, ardından da yorulduklarnıda konabilecekleri bir kara parçası. Maheo bu ikisini de sağlamış. Toprağı bulmalarını kuşlardan istemiş. Önce kaz suya dalıp dibi bulmaya çalışmış, ama boşyere. Ardından gavi aynı şeyi denemiş, ama yine sonuçsuz. Nihayet küçük su tavuğu dibe dalıp gagasında bir tutam çamurla çıkıvermiş su yüzüne. Maheo bu çamuru alıp yuvarlamaya koyulmuş, topak büyümüş, büyümüş, Maheo çamuru koyabilmek için çevresine bakınmış, ama çevresinde deniz hayvanlarından başka bir şey yokmuş. Sonunda toprağı kaplumbağa büyükannenin sırtına koymaya karar vermiş. İşte Çeyen inancına göre yeryüzü o gün bugündür kaplumbağa büyükananın sırtında durur.

Maheo istemeyi sürdürüyormuş, toprak Büyükanneden yaşamı doğurmaya başlamasını istemiş. Böylece çimenler, ağaçlar, çiçekler, tohumlar bürümüş yeryüzünü. Maheo Toprak Kadın'a bakmış ve onu çok güzel bulmuş. 'O yalnız kalmamalı,' diye geçirmiş içinden ve kendi sağ kaburgasından bir kemik çıkartıp, üzerine nefes vererek toprak-kadının üzerine yatırmış. Kaburga kemiği biçimlenip canlanmış, doğrulmuş ve ilk adam olmuş. Maheo bu adamı yalnız bırakmamak için, bu kez sol kaburgasından bir kemik daha çıkarıp onu da bir insan-kadın yapmış. Bunlar Maheo ile Toprak Büyük Ana'nın ilk çocuklarıymış. Ve yıllar, yıllar geçtikçe yeryüzünde üreyip çoğalmışlar. İşte, Çeyen inancına göre, tüm insanlar, Maheo ile Toprak büyük ana'nın bu ilk çocuklarından gelmektedir.

Hindistan vedik *Upanisad*'larının yaradılış söylencesi, daha farklıdır.

Başlangıçta bu evren İnsan biçimli bir benlikten ibaretti. Bu benlik çevresine bakındı ve kendinden başka bir şey göremedi. Bu nedenle ilk

çığlığı, "Bu Ben'im!" oldu. 'Ben' kavramı buradan çıkmıştır.

Sonra korktu -yalnız olan herkes bunun için korkar. "Burada benden başka kimse yoksa, neden korkayım?" diye sordu kendi kendine, böylece korkusu geçti. Korku birkaç saniye sürer.

Ama yine de hoşnutsuzdu. Bu nedenle yalnız olan herkes hoşnutsuz olur. Bir ikinciyi arzuluyordu. Birbirine sarılmış bir kadın ile erkek iriliğindeydi. Böylece benlik kendini ikiye böldü: erkek ile kadın. Bu nedenle, beden ayrılmış bezelye gibidir. Bu nedenle boşluğu kadın doldurur. Kadınla birleşti ve bundan insan soyu çıktı.

Ama kadın düşündü: "Beni kendinden ürettiğine göre, nasıl benimle birleşebilir? Saklanayım." Bir inek oldu, erkek de boğa olup onunla birleşti ve sığırlar türediler. O kısrak oldu, beriki aygır, o dişi eşek oldu, beriki erkek eşek ve bundan toynaklı hayvanlar türedi. O dişi keçi oldu, beriki erkek keçi, o koyun oldu, beriki koç, yine onunla birleşti. Bundan keçi ve koyunlar türediler.Böylece karıncalara dek tüm hayvan çiftleri çıktı ortaya.

Sonunda kavradı: "Ben yaradılışım, çünkü tüm bunlar benden çıktı." Böylelikle yaradılış kavramı çıktı ortaya. Yaradılışta bunu kavrayan, gerçekte yaratıcı olur.

Güney Venezuella ile Kuzey Brezilya arasındaki ormanlarda yaşayan Yanomamöler ise evreni dolduran ilk varlıklardan Omauwa ile Yoawa'nın açtığı kuyudan taşan suların, yani Yanomamöler işte bu afetten sağ kurtulabilen az sayıda ilk varlıktan ayın ruhu Periboriwa'nın kanından türemişlerdir. Periboriwa zaman zaman yeryüzüne inip çocukların ruhunu yemek alışkanlığındaydı. Ancak üçüncü yolculuğunda Uhudima ve Suhirina kardeşler tarafından vuruldu. Ok Periboriwa'nın karnını delmişti, ancak o kadar çok kan aktı ki, bu kan yeryüzüne ulaştığında çok sayıda erkeğe dönüştü. Yanomamölerin çoğu bu insanların torunlarıdır ve kandan doğdukları için son derece savaşçıdırlar. Kanın en yoğun aktığı bölgelerdeki erkekler öylesine savaşçıydılar ki, sonunda kendilerini yokettiler. Daha inceldiği yerlerdeyse, yine sürekli savaşmakla birlikte, soyları tükenmedi.

Periboriwa'nın soyundan gelme Kanaborama'nın bir gün bacakları gebe kaldı. Sol bacağından kadınlar, sağ bacağındansa erkekler türedi. Bunlar diğerlerine kıyasla son derece kirii, yani uysal, korkak idiler. Günümüz Yanomamöleri ya doğrudan Periboriwa'nın soyundan geldiklerine ya da Kanaborama'nın soyuna dayandıklarına inanırlar. Bazıları ise her iki soyun karışımıdır.

Diğer mitosların aksine, Grek mitolojisinde insanın yaratılışı ya da türeyişine fazla ağırlıklı bir yer verilmediğini görüyoruz. Hesiodos, insanın beş soy halinde yaratıldığını anlatır *İşler ve Günler*'de. Dilerseniz, bu öyküyü Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat'ın çevirisinden birlikte izleyelim:

Olympos'ta oturan ölümsüzler yarattı
Ölümlü insanları, ilk soyunu altından.
O zamanlar Kronos'un gökleri tuttuğu zamanlardı.
Tanrılar gibi yaşıyordu insanlar
Kaygısız, rahat, acısız, dertsiz.
Belalı ihtiyarlık çökmüyordu üstlerine,
Kolları, bacakları her zaman dipdiri
Sevinip coşuyorlardı gamsız şölenlerde,
Tatlı uykulara dalar gibi ölüyorlardı.
Dünyanın varı yoğu onlarındı,
Toprak kendiliğinden bereket saçıyordu.
Sayısız nimetler ortasında rahat, memnun
Yaşayıp gidiyordu insanoğulları tarlalarında.
Bu ilk insanlar ölüp toprağa karışınca
Birer cin oldular Zeus'un dileğiyle,
İyi birer cin, toprağı ve insanları koruyan.
Yaman bir şerefe konmuş oldular böylece.

Bu ilk insan soyundan sonra Olympos tanrıları gümüşten ikinci soyu yaratırlar. Ancak bu soy, sorumsuz davranışları, eğlence düşkünlükleri ve tapınaklara gitmeyişleri nedeniyle tanrıların öfkesini çeker. Bu nedenle Zeus onları toprağa gömüp yeraltı cinlerine dönüştürür ve tunçtan üçüncü kuşağı yaratır. Bu üçüncü soy, saldırgan ve savaşçıdır, tunç evlerde oturup tunç silahlar kullanırlar. Ve ad bırakmadan çekip giderler bu dünyadan.

Zeus'un yarattığı dördüncü soy, yarı-tanrı kahramanlar soyudur. Bereketli, yürekli, dürüst bir soydur bu. Ama çetin savaşlarda, yürekler acısı kargaşalarda yitip giderler.

Günümüz insanları, beşinci soya, demir soyuna mensupturlar. Hesiodos şöyle anlatıyor bu insanları:

Onlar gündüzleri didinir, ezilirler,
Geceleri kıvranır dururlar
Tanrıların yolladığı türlü dertlerle.
Belalarla karışık birkaç sevinçtir bulabildikleri.
Ama bir gün gelecek, Zeus, Kronos'un oğlu
Bu ölümlü insan soyunu da yok ediverecek.
O zaman ne baba oğullarına benzeyecek,
Ne de oğullar babalarına,
Ne ev sahibi konuğunu bilecek, sevecek,
Ne dost dostunu, ne kardeş kardeşini bugünki gibi.
Yaşlanır yaşlanmaz hor görülecek ana baba
Kaba kaba çatacaklar onlara.
Tanrı saygısı nedir bilmeyecek bu mutsuzlar.
Karınlarını doyuranların karınlarını
doyurmayacaklar.
Ne yeminin değeri kalacak, ne doğrunun, ne iyinin
Yalnız kötülere, azgınlara gidecek saygıları,
Hak güçlünün olacak yalnız, vicdan kalmayacak.
Kötü insanlar saldıracak iyi insana,
Yalana, dolana kaçıp andlarını çiğneyecekler,
Zavallı insanların ayaklarına dolanacak
Kıskançlığın kem gözleri, kem dilleri...

Ne dersiniz, günümüzü öngörmüş mü ozan?

Evet, yine insanlığın tarihinde ve coğrafyasında uzun bir yolculuk yaptık. Yeryüzündeki serüvenimizi, ve bu serüvene ilişkin ürettiğimiz düşünceleri, inançları izlemeyi, önümüzdeki sayıda da sürdüreceğiz.

Özne Kategorisi Üzerine Birkaç Not

Metin KAYAOĞLU

Önnot

Cengiz Gündoğdu, bir "Yıldız Güncesi"nde (İnsancıl, S.72, Ekim 1996) Teori ve Politika'ya ilişkin görüş ve değerlendirmelerini ortaya koymak yanında, "Özne, Bilim ve Marksizmin Gerilimleri" başlıklı yazıda (Teori ve Politika S.3, Yaz 1996) dile getirilen görüşlerle de diyaloğa girdi. Etkileşime ekmek-su kadar muhtacız. İnsancıl okurları, lütfen, aşağıdaki satırları gecikmiş ve oldukça eksik bir başlangıç kabul etsin.

Tarihin Yapıcısı

Tarihi kim yapar? Bu soruya "Marksizm alanı"nda verilen yaygın yanıt yaygın olarak bilinir ve paylaşılır: Tarihi insan yapar, ama verili koşullar altında.

Aşağıda yazı, soruya verilen, ve yaygın olmamak bir yana, günümüzde alabildiğine kıstırılmış "bir başka yanıt"ın, biçimledirilmeye uğraşılan özgül bir örneğinin bölük pörçük anlatımıdır.Yazıda tumturaklı sonuç gibi görünen birçok ifadeye rastlanması yanıltıcı olmamalıdır: Sözkonusu "başka yanıt"ın başka bir anlatım tarzının olamayacağı düşünülmektedir. Yanıt cepheden verilmek zorundadır, çünkü ilk ve yaygın yanıt yeterince saldırgandır.

Tarihi insanın yaptığı şeklindeki tez, katıksız olarak idealisttir. "Ama..." ile başlayan ikincisi, materyalizmle bulaşık bir idealizm bayrağı açar. Bu ifade, Marx'a rağmen anti-Marksisttir.

İnsan kendini bilemez. (Yani "çeken bilmez!") Bilginin içkin (ya da içsel) formaları yoktur. İnsan kendini oluşturamaz ve yaratamaz.

Soru, "kavramları kim oluşturur?" değil, "kavramlar nasıl oluşur?" şeklinde formüle edilmelidir. (Benzer olarak; tarih nasıl olur?..) Birinci soru, bir "yapıp-eden"i, bir "özne"yi peşinen varsayarken, ikincisi nesnel ve süreçsel bir anlatımı zorunlu kılmaktadır. Yanıt, sorarken verilmiş olmaktadır, dolayısıyla birinci soruya özneci olmayan bir yanıt vermek mümkün değildir. O halde, mesele başka bir yerde düğümlenmektedir. Her bir soru, muhatabını bir yola girmeye mahkum etmektedir. Özneyi arayan soru bile karşısında özne namına bir şey olmasına izin vermemektedir. Öte yandan, iki ayrı tür soruyu sorduran da, herhangi bir öznenin tasarrufuna bırakılmayan bütünlüklerdir.

Politika ve teori

Politika tercihler üzerinden yapılır. Pratik günlük hayatta, bu bakımdan her şeyin politikanın kendisi olarak göründüğü bir dünyada, zorunlu, yegane yollarla sıklıkla karşılaşılır. Taktiğin, yani şu yada bu seçenek içinden en uygun olanını seçme işleminin olanaksız olduğu yerde, politika da zorunlu olarak yoktur.

Burada, bir politika teorisi geliştirilmeye yeltenilmiyor. Murad edilen, aşağıda sunulacak önermelerin "mantığı"ni sergilemeye çalışmak ve bazı yanyolları hiç olmazsa baştan kapatmanın imkanlarını yaratmak.

Teori, politikayla radikal bir farklılık gösterir. Teoride tercihler yapamazsınız; teorik alanda yapılan her serbest hareket, teori-dışının teoriye, ya da daha doğru bir anlatımla, ontolojik-olanın epistemolojik'e müdahalesi anlamındadır. Teori birtakım zorunlu öncüllerden ortaya çıkar; artık yapılacak olan, öncüllerin zorunlu sonuçlarının izlendiği bir zicirleme ve içsel sürece yönelmektir. O halde, "özne" (kategori veya kavram olarak) üzerine bir tartışma, bu tartışmaya girişen tarafları, -düşünsel kıvraklıkları,manevra yetenekleri ve teorik ve diğer birikimlerinin ancak ikincil roller üstleneceği- birtakım zorunlu yolları izlemeye mecbur edecektir.

Marksist bir teorik konumdan hareket etmeye çalışmak da, diğer her teorik platform gibi, zorunlu olarak izlenecek birtakım yolların var olduğu önkabulüyle mümkündür. Zamanında Max Weber'in yetkiyle uyardığı gibi, Marksizm arabasına bir kez binerseniz, istediğiniz an indi-bindi yapamazsınız. Özgürlüğünüzden "Marksizm dairesinde" vazgeçmek durumundasınız.

Özne meselesine ilişkin Marksizmde yapılmaya çalışılan sadece budur. Kategorik olarak fazlası yoktur. Her çaba, Marksizmi mümkün her boyutta "diğerleri"nden ayıran unsurları belirlemeye teksif edilmek durumundadır.

Marksizmi, üç bileşenli bir bütünlük olarak kabul etmek mümkün: Bilim, felsefe, politika. Öncelikle, bileşenleri bakımından Marksizmin, kendini nasıl belirlediğini ortaya koymalıyız. Benim paylaştığım tez, Marksizmin sınırlarını özne kategorisine peşinen kapatmış olduğu şeklindedir. Karl Marx adındaki yetenekli insan bireyinin "Marksist oluşu"nun başlangıcında değil, ama bir (teorik) oluşum olarak Marksizmin başlangıç momentlerinde özneye dair bir şey bulunmuyor.

Marksizm, kıyası kabil olan "diğerleri"nden özneye ve öznele değil, nesneye ve nesnele ilişkin olmak bakımından ayrılmaya başlamıştır. "İnsanın bilincini toplumsal varlığının belirlediği"ne ilişkin olan ve henüz başlangıç yıllarında dile getirilen tez, formüle edilişine sinmiş birtakım problemlere rağmen, sözkonusu temelli işlevini bugün de olanca teorik gücüyle koruyor. Marksizmin temeli olan bilimin temel harcı, bu tezin dile getirildiği çalışmada atılmıştır. "Özne"yi, felsefede, bilimde ve politikada reddetmenin, bunu hiç olmazsa, "mantık" düzeyinde gerçekleştirmenin çok iddialı gibi görüdüğünün farkındayım. Çok ciddi ve önemli bazı problemleri daevet ettiğinin de... (Mesela ben, öznesiz ve öznelsiz bir politik ajitasyonun olamayacağına inanıyorum. Çünkü, herşeyden önce konuştuğumuz dil, özne'li bir yapıya sahip. Antropologlar ve dilbilimciler bilir, ama öznesiz bir dilin yeryüzünde olamayacağını sanıyorum. Bunun, tarihsel nedenleri var. İdeoloji varlığını sürdürdükçe, özneye de, inanca da (dine, tapınmaya...) öndere de ihtiyaç sürecektir.)

Öznenin felsefi reddi

Marksizmin felsefedeki konumunun materyalist olduğunu veri kabul ediyoruz. O halde, materyalist olmanın (zorunlu) koşullarını belirlemek durumundayız.

Felsefe, materyalist tez açısından temel bir çatışkı barındırıyor. Her soyutlama, Lenin'in saptadığı gibi, idealizme zorunlu olarak eğilimlidir. Öyleyse, soyutlama yaparak, idealizme upuygun araçlarla ve düzlemlerde materyalizmi ortaya koymak, bir tür teorik intihar anlamına gelebilecektir.

Kategorik ayrımlar mutlaklığa ilişkindir. Biraz idealist, daha çok materyalist, ya da tersi olunamaz. İdealizmin çeşitli çağdaş okulları, bunu ibret verici bir tarzda gösteriyor. Oysa,materyalist okullar,savunmacı ve yenikçi bir teorik tutum yanında, "teori"nin "zorunlu" bir sonucu ve doğası gereği, kendi alanında olmamanın "yabancılığı"yla idealist öğe ve kategorileri sistemlerinden atamıyor. Materyalist bir felsefe ancak, özne kategorisini tanımamak üzere var olabilir.

Felsefeye mantıklı bir temel bulmak zorunayız: Ya o, ya bu. Ya tam anlamıyla (kategorik olarak) idealist, ya da tam anlamıyla (ve kategorik olarak) materyalist olacağız. "Tam anlamıyla"nın; kaba, mekanik vb. şeklinde anlaşılmamak gerektiğini vurgulamaya her bakımdan ihtiyaç var. Kaldı ki hiçbir tarihsel felsefe okulu ya da filozof, hiçbir zaman (ontolojik düzlemde) tam anlamıyla pür olamaz. Burada şunu belirliyoruz: Özne, idealizmin merkezi kategorisidir. Eğer bu önerme doğruysa, özne'nin sözümona başka platformlarda kendini nasıl ve ne şekilde kullandırtacağı oldukça şüphe götürür. İdealizmi yaratan silah, -idealistin ya da materyalistln elinde olması, kategorik bakımdan farketmez- her kimin elinde olursa olsun, idealizmi yaratmaya devam edecektir.

Özne'nin aslında genel olarak felsefenin merkezi kategorisi olduğu yolundaki bir önerme, yabana atılamayacak ve kolayca üstesinden gelinemeyecek ölçüde güçlüdür. Bu mesele, bütün Marksist materyalizm tarihinin paylaştığı bir "kategori hatası" olarak kaydedilmelidir.

Bilimde "özne" kavramı mümkün mü?

Öncelikle, felsefenin öznesinin bilimin alanına müdahalesine şiddetle karşı çıkılmalıdır. Tek tek bilimlerde bir "özne"nin, ya da öznenin imkan ve tanımı, ancak bu mesele konusunda ilkesel bir tutum aldıktan sonra gündeme getirilebilir. Tabii, mesele, bir sözcük olarak "özne"nin lügatçeden çıkarılmasına indirgenmemelidir. Sorun, (felsefi) öznenin niteliklerini taşıyan yapıların bilimin nesnesinde var olup-olmadığında ortaya çıkıyor. Bilimler, özneyle çoğunlukla ilgili oldular. Öznesizlikle ünlü doğa bilimleri, kuantum fiziğindeki taihsel yönelimler sonucu, bu niteliklerine dönük ciddi bir istilaya uğradılar. Bugün, doğanın da öznel kavranışı üzerine geliştirilen, bilim terimlerine bulanmış felsefi elma şekerleri her yerde oldukça revaçta.

Birçok alt ya da yan disipline ayrılabilecek tarih, felsefi ideolojilerden kopuş sürecinde ortaya çıkan gelişmelerden sonra, ilk defa Marx'ta, özneye yer verilmeyen bir "kimlik" kazandı; eşdeyişle ilk defa Marx'ın çalışmaları tarih disiplinini bilim olarak değerlendirmemize imkan verdi. Diğer yandan, yine 'insanlar'ı konu edinen bir başka bilim, psikoloji, Freud ve Lacan nezdinde "ben-psikolojisi"nden koparak bilim niteliği kazandı.

Öznenin telaffuz edilmeye başlandığı her dönemde bilimler, (kendilerini felsefeden, ideolojiden vb. ayıran) ayıraçlarını yitirmekle karşı karşıya kalmışlardır. Özneli bir bilim mümkün görünmemektedir. Özne, üzerine bilimin yapılamayacağı bir "şey"dir. Marksizm, bilinç dahil "her şey"in bilimsel faaliyetin nesnesi olabileceğini ileri sürmek durumundadır.

"Özne" adıyla anılan bir varlığın bazı bilimsel çalışmalarda yer edindiği görülüyor. Burada, "özne", her zaman, nesnenin formlarından birine verilen ad olarak ortaya çıkıyor.

Bütün mesele öznenin tanımında yatıyor. Özne olarak kabul edilen varlık -her kimse- tabi değil hakimdir. O, nedenselliklere uymaz, kendisi nedensellikler yaratır.

Özne, tarihsel bakımdan, burjuvazinin tarih sahnesine çıkışıyla yaklaşık eşzamanlı ortaya çıkan bir tarihsel-teorik terimdir. Tarihsel çıkışı, teorik anlamı bakımından ufuk açıcı nitelikler gösteriyor. Burjuvazinin sözcüleri, "Tarihi Tanrı değil insan yapar" demekle işe başladılar. Böylece, bilinçli insan eylemine teorik bir açıklama getirmiş oluyorlardı. Bu açıklamayı, Marksizmin

sözcüleri de, teorik ve tarihsel-politik anlam ve çağrışımlarına safiyane bir şekilde aldırmadan, kendi Marksizm anlayışlarına içerdiler. Görüldüğü gibi, ortada her şeyden önce bir "usul hatası" var. Feodalizmden kapitalizme geçişin tarihi, öznelerin faaliyeti üzerinden mi; yoksa, sözkonusu "özneler"i de yaratan ve bir adım sonra onları da unsuru olarak soğuran bir bütünsel nedenselliğin üzerinden mi bilimsel anlamanın ve açıklamanın konusu olabilir?

Bu sorulara, sadece teorik yanıtlar verilebilir. "Her yerin tavşanı kendi tazısıyla avlanır." Sağduyumuzun işaret ettiği yanıtlardan kaçınmak; ve bir teori'den yola çıkarak, o teorinin içinden bir yanıt vermek zorundayız. Referansımızı Marksizm olarak saptadık. Ancak, her soruya yanıtı olan bir Marksizmimiz yok; kimsenin de elinde böyle bir teori yok. İkincisi; bizim teorimiz olan Marksizm, bir teori olmak bakımından esaslı problemlerle karşı karşıya. "Meta fetişizmi" üzerine Marx'ın yazdıklarından sonra, başta G. Lukacs'ın teorik eseriyle başlatılan ve kapitalizmin fetişistik ortamında devrimci eylemin imkanlarını arayan çaba değerlidir ve Marksizmin başlıca problemlerinden birini, pratik etkisiyle sürekli gündemde tutmaktadır; ama küçük bir kusuru vardır: Sözkonusu çaba, Marksist teorik çerçevenin dışında kalmaktadır.

Bir teorik sorunsal olarak Marksizmden hareket ediyorsak, onun (zorunlu) ayıraçlarını esas alacağız demektir. Böylesi bir yaklaşım, teorik olarak doğru olmak yanında, tutarlıdır da...

Tarihe özneci yaklaşım, mesela Marx'ın *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'ya Önsöz'ündeki ifadelerinin altından kalkamaz; meğer ki, o ifadeler Marksizmi bağlamasın! Marx'ın sözkonusu önsözdeki anlatımı, pozitivist bir sorunsal içinde olmak bakımından eleştirel sorgulamaya ihtiyaç gösteriyor.Bunu, bütün sorunlarıyla üstlenmek, göğüslemek de, tabii, bize düşüyor. Bu anlamda, işimizin pek kolay olmadığını teslim ediyoruz.

Fakat, şimdiden şu belirlemeyi yapabiliyoruz: Bir toplumsal formasyon, iç çelişkileri sonucu, kendini savunan bilinci (özneyi)de, kendine karşı çıkan bilinci (özneyi) de nedensel olarak ortaya çıkarır. Bizim Marksist olmaya çalışan bireyler oluşumuz, ekonomik boyutun da içinde yer aldığı çok değişkenli karmaşık nedensel süreçlere bağlıdır. Biz bu yüzden, özne olmak bakımından sokaktaki sade bireyden farklı değiliz. Fakat biz, karmaşık nedensel süreçlerin kapitalizme karşı çıkışı yüklediği bireyleriz. Aksi herhangi bir açıklama çabası, kendimize tanrısal nitelikler atfetmek anlamına, zorunlu olarak, gelecektir. Oysa, ne Tanrıyız, ne de tanrısal niteliklerimiz var. Nedenselliklerini (yeterince) açıklayamadığımız süreçleri, yaygın bir şekilde özne yaratımı olarak anlama eğilimindeyiz ve şiddetle yanılıyoruz.

A h e v e t, i l k e l e r ! . .

Küçücüktün, minicikti gözlerin
-ardında gözlüklerinin
Sabit ve düzmece
alışkanlıklarına hapsolmuş
Sıkışık kalmış içinde
çerçevelerin.

Küçücüktün, ışıl ışıldı gözlerin
Karlı tepelerin doruklarından baktın bana
Geçit vermez bir beyazlıktı yüzün
Üşüdüm iliklerime dek...

Küçücüktün, mesafeliydin
O sahte gülücüklerle gülümsüyordun yine
Yine iğneli, yine dikenliydi gül
Gülümsedin beni kanırtıncaya dek...

Küçücüktün, zaferini kutluyordun
Ayaklarının altına -yeniden- serilmiş
içtenliğin
Üzerine basa basa geçip gidiyordun
Gülümsüyordun... Bunu hak ettim mi?

Küçücüktün, beni hak ettin mi?
Hak ettin mi sana sunulmuş mavileri
Çiçek tarlalarını, baharı, kuşları
Çiğneyip geçtin... Neden?

Sedef DicleYAŞATILAN

"YDD" Bilginin Önemini Artırıyor

Temel DEMİRER

"Dünya nereye gidiyor? Ya da yaşamın neresindeyiz?" sorusunun acil yanıtının arandığı bir zaman kesitinden geçiyoruz. Kapitalizmin geleceksizleştirdiği ve belirsizliklere kaosa mahkûm edip kontrolden çıkarttığı yabancılaşma ve köleliğin dünyası bu... "Dünün dünya düzeni hızla geçmişte kalırken, yarının dünya düzeni de henüz kendini belli etmemiştir. Bu durumda bizler, günümüz politikacılarının durmadan iddia ettikleri gibi 'yeni dünya düzeni'yle karşı karşıya değiliz. Bizim karşımızda yeni dünya düzensizliği bulunmaktadır, bunun ne kadar süreceğini de hiç kimse bilmemektedir." (Peter F. Drucker, Kapitalist Ötesi Toplum, İnkılap Kitabevi-1994)

Oysa, "Anlayarak bir usta kitap gibi/ bir sevda şarkısı duyup/ bir çocuk gibi şaşarak/ yaşamak.../ Yaşamak:/ birer birer/ ve hep beraber/ ipekli bir kumaş dokur gibi.../ Hep bir ağızdan/ sevinçli bir destan/ okur gibi/ yaşamak...", (Nazım Hikmet) insan(lık)ın en doğal hakkı... Ancak durmadan eşitsizlik ve açlık üreten kontrolden çıkmış kapitalizm, bunu olanaksız kılıyor.

Özetle maddi evrenimizi örerek yaşantımıza damgasını vuran, oluşum halindeki "Yeni Dünya Düzen(sizliği)i"nin ("YDD") kollarında, "değiştiği" söylenen gezegenimizi kavramakta zorlanıyor, hatta büyük bir yetmezliği yaşıyoruz. Yetmezliğin nedeni, bilgisizlik ve örgütsüzlük...

Yetmezliklerle karanlık bir dönemden geçiyoruz: Sağını solunu şaşıran dünyada egemen düşünce insan zihnine, tek tip üniformalar giydiriyor [1]. Gezegenimizde korkuyla kuşatılmış bireyin umarsızlığı büyüyor. Kapitalizm, yabancılaştırdığı insanlığı sürüleştiriyor. İnsanal değerler, erozyona uğruyor. Kimliksiz bir şaşkınlığı körüklüyor. Bukalemunluk, "yükselen değer" oluyor.

Bukalemun gibi renkten renge girenlerin kimliksizliğinin yaşandığını kapitalist dünyada toplumsal soru(n)lar, ancak yol ayrımlarında kavranabilir. Bilgisizliğin ve belirsizliğin yakıcı bir gündem maddesini oluşturduğu gezegenimiz, "YDD" ile bir yol ayrımına ulaştı. Dünyanın yaşadığı ağır sorunlar karşısında, insan(lık)ın, karşılıksız iyimserliklere değil, alternatife ihtiyacı var. Alternatif oluşturmak, öncelikle bilmeyi gerekli kılıyor. Bilginin yığınlara maledilmesiyle yaratılabilen alternatif gereksinimi, bilginin önemini büyütüyor. İnsan(lık)ın özgürleşmesi sürekli mücadele ve bilgi istiyor.

Bilginin ve emek yanlısı organik aydının önemi, tam da bu noktada boy veriyor. Organik aydın, toplumsal sorunlara bir doğa teknisyeni ya da "işbitirici" profesyonel gibi yanaşmaz. "Elini taşın altına sokma" cesareti gösterirken, bilgiyi, tekellerin kontrolünden kurtarıp, yığınlara maleder. "YDD"nin spekülatif-manipülasyonlarına karşı, bilgiye erişmek için "akıntıya karşı çıkan" organik aydınlara ve bilgiye muhtacız.

Umberto Eco'nun, "evrensel faşizm" öngörülerinin realizi olduğu gezegenimiz, bir talan-avanta ekonomisinin kollarında sarsılırken, 'International Data Group' (IDG) Başkanı Patrick McGovern, "bilgi teknolojisi 'zengin/yoksul ayırımını kaldırıyor" (Newsweek, 18 Eylül 1995), diyor. Bu spekülatif-manipülasyondur. Çünkü sonuçları itibariyle "YDD", bilgiyi tekelinde tutan egemenlerin, yeni bir Ortaçağ karanlığına çıkardıkları çağrıdan başka bir şey değil.

"YDD", karanlıkları güçlendiren ve neo-liberal hayâllerin karaya oturduğu bir geçiş süreci. Kopartılan bütün yaygaralara karşın "YDD", kapitalist sermaye birikimine, talana ve tekelleşmeye hizmet eden bir eşitsizlik. "YDD"de de üretim araçlarını gasbedenler, fikirsel üretim araçlarını kontrollerinde tutuyor. "Demokratik değişim" söylenceleri de, bir şeyi değiştirmiyor. Egemen fikirler, yine egemen sınıfın çıkarlarına hizmet ediyor. "Pazar ekonomisi"nin "YDD" eliyle küreselleştirilmesi, emek/sermaye ilişkisini emeğin aleyhine bozuyor. Küresel sorunları büyütüp çözümsüzlüğü derinleştiriyor. Mali oyunlarla, spekülatif asalaklıkla para kazanan çürüme küreselleşirken, Sophokles'in "insanoğlunun hiçbir icadı, para kadar fesat verici olmamıştır" görüşü doğrulanıyor.

Peter Drucker'in itiraf ettiği gibi, "Piyasa kendi başına demokrasi üretmez", (Wired Dergisi, Ağustos-1996) gerçeği, bir kez daha kanıtlanıyor. Ya da "YDD"nin neo-liberal demokrasisinin, "mahremiyetleri ve mülkiyetleriyle tanımlanan, ancak kim olduklarını belirtmekten aciz, haklar ve özgürlüklerle kurtarılan, fakat ahlâki bakımdan özerk failler olarak hareket edemeyen,hırs ve ihtirasla güdülenen, ancak mutluluğa ulaşmasını kolaylaştırması beklenen güçlerin ta kendisi tarafından mutsuz edilen bireyler" toplamı olduğu ortaya çıkıyor. (Benjamin Barber, Güçlü Demokrasi, s. 137)

"YDD"nin neo-liberal modeli mutsuz bireyler,

antidemokratik yasalar ve totaliter hükümetlerle kuşatılmıştır. Burjuva iktisat bilimi kurucularından Adam Smith'in, 'Milletlerin Zenginliği" adlı yapıtında işaret ettiği gibi: "Toplum yönetimi yani hükümet, mülkiyetin güvenliği için oluşturulmuştur.Bu da onun, zenginleri yoksullara karşı korumak, ya da mülk sahibi olanları hiçbir şeye sahip olmayanlara karşı korumak için oluşturulduğu anlamına gelir... Yasalar ve hükümet yoksulları ezmek ve eşitsizliği sürdürmek için zenginliğin bir çeşit dernekleşmesi olarak görülebilir."

İnsan(lık)ın, "YDD" karabasanının "geleceksizleştirme"sinden kurtulabilmesi için emek eksenli katılımcı demokrasiye ve (Alvin Toffler'in "practical" ve "Ütopia" sözcüklerniden türettiği) "Protopya/Pratik Ütopya" gereksinimi acilleşiyor.[2] Bu da "YDD" yol ayrımında, emekçi insanlığın bilgiye olan ihtiyacını büyütüyor. Yani dünyayı değiştirmek için bilmek, atılması gereken ilk adımı oluşturuyor.

Yeni Yüzyılın Eşiğlnde Bilimsel Faaliyetin Önemi

20. yüzyıldan 21.'ye geçerken [3] müthiş bir alt üst oluşu yaşıyoruz. Bu durum "alternatif eğitim" gereksinimini büyütüyor... 20. yüzyılın ilk yirmi yıllık dilimi tarihe, "savaş ve devrim" yılları olarak kaydedildi. 30'lara "ekonomik depresyon", 40'lara "savaş ve devrim", 50'lere "iki kutuplu dünyada kapitalizmin restorasyonu", 60'lara "alt üst oluş", 80'lere "neo-liberal saldırı ve reel sosyalizmin likidasyonu", 90'lara ise "YDD" kaosu denildi.

21. yüzyılın eşiğindeki "YDD'nin küresel yabancılaşma ortamında insanlar, kendilerini meta fetişizmiyle "var" ediyor. İnsanlara, "tüketiyoruz o halde bireyiz!" dedirten totaliter egemenliğin kavranması için "tüketici" teriminin ve "yabancılaşma" gerçeğinin taşıdığı kilit öneme dikkat edilmeli. "YDD"nin, insan(lık)ı, artık yabancılaşmış bir "tüketici" olma sıfatıyla çağırması, "toplumsal"ı, insanlık tarihinin önceki dönemlerinde görülmedik biçimde "ekonomi"ye indirgedi. Yani "homoeconomicus"u "homoconsumerus"a tercüme etti. Küresel ölçekli bireysel atomizasyon sürecini derinleştirip modern insanın bakışlarını vitrinlere çevirmesini, kendi imgesini, yabancılaşmış "toplumsal" kimliğini ve "insani" varoluşunu vitrinlerde sergilenen metalaşma aynasında "realize etmesi"ni devreye soktu.

Değiş-tokuştan süpermarkete yönelen serüvende "alış-veriş", insan(lık)ı, kapitalist meta fetişizminin küresel dişlileri arasında öğüttü. Serüvende tükenen insani ilişki ve değerlerdi. "Eger insanlar kendilerini üreticiden çok tüketici olarak görmeye yatkınsalar ve haz, çalışmak, yapmak ve üretmekle değil, tüketmekle birlikte düşünülüyorsa, bu durum, yabancılaşmış bir toplum karşısında olduğumuzu gösterir." (Susan Willis, Gündelik Hayat Kılavuzu, Ayrıntı Yayınları, s.75)

"Uygarlık Krizi"nin çürümeden kan aldığı ve yabancılaşmanın meta kültürüyle beslendiği "Vahşet Kesiti"nde insan(lık)ı kişiliksizleştiriyor. İnsan(lar)ı hesapçı, korkak, çıkarcı, ürkek ve tüketimin nesnesi olan konformist-mülkiyetçi-ahlâksız kılıyor. Böylelikle kapitalizmin kurallarına boyun eğmeyi yeniden üretiyor. Burjuvazinin eşitsizlikçi, sınıflı-sömürücü düzeni siyasi, ekonomik, kültürel, ideolojik düzlemde maddi yaşamı biçimlendirip toplumsal dinamikleri de potasında boğuyor.

Yabancılaşmış insan(lık), kapitalizmin dekorlaştırdığı hayat ve ilişkiler eksenli çöküş ve çürüme, gündelik hayatın düzenleyiciliğiyle, ondan korunmak isteyenlere de bulaşıyor. Yani "YDD"nin yok edici koordinatlarında Kuzey modernizmine bağlı değerler, umutlar iflas ediyor. Ve hayat önümüze yabancılaşma, nesneleşme süreciyle Kafka'nın, 'Değişim'indeki dev böceğe dönüşen Gregor Samsa'yı koyuyor.

Tüketim toplumu insan(cık)ı vahşî bir kurda, sığınmacı bir kediye, ısırmaya hazır bir köpeğe, güdülmeye hazır, munis bir koyuna, zehirlemeye hazır bir akrebe, tıslayan bir yılana benzeyen başkalaşmayı yaşıyor. Terkedilmişliği, saçmalığı, mahkûmiyeti, suçluluğu, zaman ve mekân dışındalığı, kendine ve ötekilere yabancılığı, gülünçlüğü, güçsüzlüğü, müstehcenliği ve iğrençliği besleyen "Vahşet Kesiti"nde, geleceğini yaratamayan insan(lar edilgenleşiyor. İnsan(lık), "aşağılanma"ya mahkûm edildiği saldırganlık karşısında sakatlanmış, dilsizleşmiş bir yabancılaşmanın dişlileri arasında öğütülüyor. Karşımıza dikilen tablo Samuel Beckett'in, "beklentiler: sıfır, umutlar: sıfır" diye tarif ettiği bir durum!..

Ulaşılan koordinatların önemi, insan(lık) açısından yaşamsaldır. 'Time'da yayımlanan makalesinde, "Demokrasi Romantikliğini Kaybediyor mu?" sorusuna yanıt arayan Micheal Kinsley, "Dünya çapında bir hayal kırıklığının boy verdiği" (Time, 17 Şubat 1994) sonucuna ulaşır. "YDD"nin küresel ölçekli insansızlaştırma ve geleceksizleştirme yönelimleriyle taçlandırdığı otoriter gidişat yani "tek tip düşünce"yi yaygınlaştıran durum, yeni bir eşiğe denk düşüyor. Tanınması, kavranması gereken durum, (hâlâ!) çözülenememiş dinamik bir oluşumdur.

Bilimsel faaliyet gereksiniminin büyüdüğü "YDD" kesitinde, Andre Malraux'un, "Il y'a de l'espoir, terrible et profond en L'homme/ İnsanda müthiş ve derin bir umut var", saptamasını unutmamak önemli. Bilimin yaratıcı bir cürete gereksinimi büyük. "YDD"nin kavranıp, tanımlanması

cesur insanlara muhtaç. Çünkü bilimsel faaliyet, yaşamla doğrudan ilişkili eleştirel ve aşmacı bir cesarettir. Ve "gerçekten cesareti olanlar için, cesaret diye bir şey yoktur." (Baraccio)

Bilimsel Faaliyet

Bilimsel faaliyet, elitist bir "laf kalabalığı" ya da uçup giden, yol açmayan ve biriktirmeden tüketen sözlerin yan yana sıralanması değil. Bilimsel faaliyeti bilimsel kılan, düyayı değiştirmenin ve yaşama müdahalenin hizmetkârı olması... Beklentilere, kendiliğindenliğe tapınmayan bilimsel faaliyet için eleştiri, herkesi "suç"layarak "kahretmek"de değil. Böylesi bir tutum, bilimsel faaliyeti naifleştirip, dogmatik saldırganlığa dönüştürür. Düşünce üretmek yerine, polemiklere müracaat edip laf tüketilmesini devreye sokar. Ben-merkezci dogmatik hırçınlık bilimsel faaliyette, kör dövüşünü başlatan olumsuzluklara atılan ilk adımdır.

Bilimsel faaliyeti, mistik bir "iman" ya da umutla bezenmiş beklentilerin sığınağına dönüştürmemenin önemi büyüktür. Tarihin "şaşmaz yasaları"na yaslanmış "umutvarlık"la bu tür hataların tuzağına yıllarca düştük... Oysa umut, nesnel gerçekliği şekillendiren aktif bir özne değildir. Bilimsel faaliyetin muhtacı olduğu faktörlerden sadece biridir. Gerçeklikten kopartılmış sözde "umut", bilimsel faaliyetin yaratıcılığından kopuk ise, sonu gelmeyen "polemikler"in, bir bardak suda fırtına koparan marjinalliğinde ifadesini bulur...

Bilimsel faaliyet bir red ve biriktiren yaratıcı yok ediciliktir. Yapamadıklarımızın, yapmamız gerekenlere galebe çaldığı "vahşet kesiti"nde, bilimsel faaliyetin tanımak kavramak eylemi, kendiliğindenliğin ve beklentilerin aşılması için büyük önem taşıyor. Bilimsel faaliyet, doğruda durmanın felsefesinden ödün vermeden biriktirerek ilerleyen bir büyüme ve çoğullaşmadır. Bilimsel faaliyet açısından kavramak-değiştirmek eylemini birbirinden soyutlamazsak, kavrayamayanın değiştiremeyeceğini ve değiştirmeyenin de kavrayamadığını görürüz.

Bilimsel faaliyet dünyayı değiştirme ve devrimin güncelliği fikrinin altını durmadan çizer. Ancak bu tutumunu abartmaz. Kavramsız, tanımsız "öngörüler"in ajitatif lafazanlıklarından uzak durur. Lafazanlık, ilk bakışta teneke gibi "parlak" olsa da, ucuz, kolaycı ve değersizdir. Bilimsel faaliyetin, 'havanda su döven' ve burnundan kıl aldırmayan hırçınlıktan ve beklentilerden daha gerçekçi ve yaratıcı silahlara gereksinimi var.

Karşısındakini "teslim almak" isteyen ve ona "biat'ı dayatan hırçın polemikler, bilimsel faaliyete yabancı tutarsızlıklar yığınıdır. Bilimsel faaliyet alanında aslı olmayan, "hoş ama boş" iddialardan yani "Meramını anlatmak için abartacaksın, şişireceksin" (Marcel reich-Ranicki) mantık(sızlığ)ına takılıp kalmış ve polemik hummasından uzak duran bilimsel faaliyette, "İnsan önüne sorun olarak koyduğu şeyleri çözer." (K.Marx)

İnsan(lık)ın önüne sorun olarak koyduğu şeyleri çözen bilimsel faaliyet, sınıflı-sömürücü yapının paketlenmiş bilincine ve dayatmacalarına karşın, emekçilerin özgür eylemliliği ve karar-katılımı için, ezilenlerin öfkesini paylaşıp, yansıtarak, yığınlara malolmanın yoludur.

"YDD'nin Yarı-Münevverleri"

Ancak 'Amsterdam Transnational Institute'un direktörlerinden Fabrizio Sabelli ile birlikte 'Sınır Tanımayan Krediler' kitabını yazan Susan George, "YDD"nin neo-liberal saldırısıyla devreye giren küreselleşmenin, "düşüncenin tekleşmesi"ni körüklediğine dikkat çekiyor. (Le Monde Diplomatique) Kamu politikaları, medya ya da yaşamın diğer alanlarındaki hegemonyasını pekiştiren "YDD" zorbalığının, bilimsel alana da el atmaması mümkün değildi.

Gerçekten de ABD'de büyük finans odakları yüksek öğretim kurumlarında söz sahibi olmak ve onları neo-liberal saldırısında kullanmak için yeniden örgütlemektedir. Dolarla desteklenen üniversiteler ve araştırma merkezlerinde büyük paralarla devşirilen "aydınlar"ın, neo-liberal "tek tip düşünce"nin yaygınlaştırılmasında büyük bir önemi vardır.

Özellikle 1945'ten sonra neo-liberal akım, çok sayıda "aydını" saflarına katmak ve kurumsal araçlara sahip olmak için yoğun çaba harcadı. Bu alandaki en etkili silahlarından biri, (satın aldığı) 'think-tank'lerdi. Örneğin 60'lı yılların başında ABD kaynaklı mülti-milyoner aile vakıfları neo-liberallerin hizmetindeydi. 'American Enterprise Institute'a Ford Vakfı 300 bin dolar, Bradley Vakfı (1994'de) 28 milyon dolar bağışta bulunmuştu... 1988 yılında neo-liberal faaliyetlere 55 milyon dolar bağış yapan Olin Vakfı'nın tanıtım broşüründe, "Özel teşebbüsün üzerine temellendiği ekonomik, politik ve kültürel kurumların güçlendirilmesinden yanayız", deniliyordu.

Bilimsel faaliyete "paranın gücü"yle, "satılık aydınlar" kategorisini eklemleyen "YDD" düzenlemesi ortamında Rus şairi Yevtuşenko 'Yaşantım' adlı kitabındaki uyarısını kulaklara küpe etmek gerekiyor: "Gördüm ki bir adamın aklı, bildiklerinin toplamı değildir. İnsanları oldukları gibi tanımlayabilme, onları anlayabilme ve yardım edebilme gücüdür. Bu açıdan bakınca, tanıdığım birçok okumuş kimselerin, körkütük bilgisiz askerler, köylüler, işçiler, hatta sabıkalılar kadar bile, bilge kişiler olmadıklarını söyleyebilirim. Benim gözümde aydının soylusu, Eflatun'dan Kafya'ya, Joyce'a kadar her şeyi ezbere bilip bunlar

üzerine saatlerce konuşan kişiler değil, yüreğini cümle âleme açabilen kişidir. Okumuş insanların okumuşlukları, kendi namussuzluklarını şuncacık gidermeye yaramamışsa, onları ayaktakımından daha aşağılık görürüm."

Aydın ve Bilim

O halde "YDD"nin yalan imparatorluğuna satılmayıp, teslim olmamış aydın nedir?.. Aydın çağının büyük soru(n)ları karşısında tavır alan, kavgalarına katılandır. Özgür kişidir. Aklın ve emeğin değerlerine yaslanıp, yerleşik düzene ve değerlerine kuşkuyla bakan, sorgulayan ve karşı çıkarak başkaldıran eleştirelliktir. Uyumcu ve ortalamacı olmayan, herkes tarafından benimsenen töre ve inançlara aldırmayan, aykırı bir vicdan ve emekten yana saf bağlamış özgürlükçü-insani bir duruştur. Örneğin Don Kişot'tur...

Evet, aydın bilge bir şövalyedir, yeryüzünü cehenneme çeviren 'haramiler' karşısında, dünyanın nimet ve tehditlerine aldırmadan haksızlığa ve zülme karşı başkaldırıp sürekli mücadele edendir. Mücadelenin soru(n)larını yanıtlayıp çilelerine katlanandır. Çünkü sınıflı-sömürücü toplumların insan(lar)a öğrettiği "çaresizlik, yüreksizlik, bilgisizlik" karmaşasında giderek gövdelenen "sığınma ve kaçış psikolojisi"nin reddine denk düşen aydın, "acıya-kadere-tanrıya" sığınmakla somutlanan boş vermiş kaçışın panzehiridir. Bilimin eylemidir.

"YDD" koşullarında bilim, yaşama ait soru(n)ların kördüğüm olmaktan kurtarılmasının ve kolektif-tartışmacı (dönüşen ve dönüştüren) üretkenliği yaratıp-geliştirmenin tek yoludur. Soru(n)ların açık ve seviyeli bir üslupta yüksek sesle telaffuz edilmesine denk düşen bilimsel faaliyet, spekülasyon ve kuruntulardan hareket etmez. Ciddi iştir. 'Sırtında yumurta küfesi olmayan' hoyratlığın, 'konuşmayı şehvetle seven' yanlışlıkların, sağa sola saldırmayı maharet bilen hırçınlığın komedisi gibi algılanmamalıdır. Lafı gediğine koyan, dünyayı değiştirmekten uzak duran 'münazaracı cevval'lik, bilimsel bir tutum değil, çıkmaz bir sokaktır. Bilimsel faaliyet açısından araştırmanın, tartışmanın ve diyalogun, yaşamla doğrudan ilişkisi ve eyleyici anlamı olmalıdır. Bunun ötesi skolastisizmin kısır döngüsüdür. 'Bilimsel faaliyet' adına 'Havanda su dövmek', 'Gölge boksu yapmak', 'Ölmüş atı kırbaçlamak'tır. Çünkü bilimsel faaliyetin özeti 'Onbirinci Tez'dir...

Marx ve Engels, "bize göre komünizm, ne yapılması gereken bir durum, ne de gerçeğin ona uydurulmak zorunda olacağı bir ülküdür. Biz, bugünkü duruma son verecek gerçek harekete komünizm diyoruz", (K.Marx, F.Engels, Alman İdeolojisi, Sol Yayınları, 1992, s.58) derken bilimsel faaliyetin "ne olması gerektiği"ni de formüle ederler. Dünyayı değiştirmekten yana olan bilimsel faaliyet, gerçekliğin sözel yansıtmalarıyla yetinmez, gerçekliğe müdahalenin bir manivelası olur. Bilimsel faaliyetin kilitlendiği bir eylemsizlik zemini, düşünceyi kısırlaştırıp spekülasyonlara dönüştürür.

Soyut ve dogmatik bir 'bilimsel faaliyet'; maddi gerçeklikten kopuk skolastisizmdir. Çünkü bilimsel faaliyetin bağlandığı dünyayı değiştirme eyleminin devrimci teorik inşaası, soru(n)lara ne akademik bir bakışla ne de toplumsal ilişkilerin açıklanmasıyla sınırlanamaz. Bilimsel faaliyetin bağlandığı dünyayı değiştirme eyleminin devrimci teorik inşaası, herşeyden önce devrimci eylem için bir kılavuzdur. Yerel planda sosyalist, genelde de dünya devrimi güçlerinin hedefleri, olanakları ve izleyeceği yolların sorunlarına teorik ve pratik çözümler getirmekle mükelleftir.

"Teorisist" lafazanlıkla değil, ortak fikir oluşturma süreçlerinin yüzü eyleme dönük ekseninde oluşturulan devrimci teori, bilimsel faaliyetin merkezi görevidir. Bu nedenle bilimsel faaliyet, burjuvazinin egemen boyunduruğu karşısında işlevsiz kuru eleştirilerin 'idare-i maslahatçılık'ıyla yetinmez, Marx'ın 'Üçüncü Tezi'ni unutmaz: "Ortamın değiştirilmesi ile insan faaliyetinin ya da kendi kendini değiştirmenin çakışması, yalnızca devrimci pratik olarak kavranabilir ve ussal biçimde anlaşılabilir." (K.Marx, F.Engels, Felsefe İncelemeleri, Sol Yayınları-1978)

Bilimsel faaliyeti, akademik bir çaba veya "teorisist" lafazanlıkla iştigal etmeye indirgeyenler çağımızın ihtiyaçlarını yanıtlamayan bir elitistlerdir. Giderek karmaşıklaşan dünyayı çözümleyip, değiştirecek araçları yaratmaya hizmet etmek zorunda olan bilimsel faaliyet açısından da, kendini tanımanın organik yolu harekettir.

Bilimsel faaliyetin temel özelliği, burjuva egemenliğinin dünya çapında dayattığı ücretli kölelik sisteminin insanlık-dışı koşullarını aşmaya hizmettir. Yani mümin rahatlığından sıyrılmış, varolan herşeyi devrimci Marksist sorumlulukla sorgulayan, çeşitlilik içinde birliği kucaklayan bilimsel faaliyetin aslî hedefi, bilimin toplumsallaştırıldığı sokaklardır. Çünkü bilim, basit bilgi yığını veya yansıtma eylemi değildir. Bilim, dünyayı değiştirme eyleminin ve bu eyleme malolarak değişen faaliyetiyle ilişkilendiği insanı ve mücadeleyi toplumsallaştırmanın tek yoludur. Toplumsal mücadeleye bağlanmayan bilimsel faaliyet olmadığı yerde, entellektüel gelişme de olmaz. "Filozoflar dünyayı çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır, oysa sorun onu değiştirmektir." (K.Marx)

"Marksist bilim ve teori ancak spekülatif ve pozitivist olmayan diyalektik materyalist konumlarda savunulabilir." (L. Althusser, Özeleştiri

Ögeleri, s.20, Belge Yayınları-1991) Bu nedenle elimizde devrimci Marksist yöntem dışında, "mutlak" ve "ilahi" çözüm reçetesi yok! O halde "teorisist" lafazanlıkları ve akademik maruzatları ciddiye almadan, A. Einstein'in, "iyi bir eğitim için, (...) bağımsız eleştirici düşüncenin geliştirilmesi" saptamasını önemsemeliyiz.

Bilimin önyargılı hırçınlıklara ihtiyacı ve tahammülü yoktur!.. Ciddi, ayrıntılı ve tutarlı olmak gerek. Bilimsel faaliyet deneyime ve mütevaziliğe muhtaç. Prof. Sidney Altman'ın deyişiyle, "Yeni görüşler ve savlar üretilmedikçe, bunların geçerli olup olmadıkları konusunda çözümlemeler yapılmadıkça ne bilimsel bir yaşamdan ne de toplumsal bir alışverişten söz edilebilir." (Sidney Altman, Cumhuriyet, 11.08.1995, s.10)

"YDD"ye Karşı Alternatif Eğitim

"YDD" karşısında gereksinim duyulan ve "Verdim ömrümü/ en güzel/ en olacak/ en olması gereken şey için./ Fakat çoktur,/ -sayılmayacak kadar-/ ayni işi benden evvel, / belki benimkinden büyük bir inatla yapanlar" (N.Hikmet) diyen bilimsel: "Eğiten/eğitilen" ikilemini aşma çabasıyla ortak fikir oluşturma süreçlerinin önünü açan, eleştirel-tartışma ve doğrudan katılımcı "eğitim", "akademik-teorisist" abartılardan arındırılıp sınıf mücadelesi ve gündelik hayatın devrimcileştirilmesine bağlanmasına yönelik toplumbilim yöntemi yaratmalıdır.

Günümüzde eğitim kurumları ve üniversiteler hem mevcut sömürücü ve hiyerarşik düzenin maddi ve ideolojik planda yeniden üretilmesine hizmet etmektedir, hem de doğrudan bir kâr aracına dönüştürülmüştür. [4] Mevcut öğretim kurumlarında üretilen 'bilimsel bilgi' bir egemenlik aracı işlevi görmektedir. Oysa "Alternatif eğitim" her türlü bilimsel, estetik, entellektüel çabanın metalaştığı bir ortamda, bu çabaları üretkenlik ortamına çekmek ve yaygınlık kazandırmak amacındadır. Sermaye ve devletten bağımsız, iç işleyişinde demokratik ve "öğretme süreci"nde bilgi ve deneyimleri paylaşarak kollektif yeniden üretme ilişkisini esas alan bir işleyişe sahiptir.

"Alternatif eğitim", bilginin bir egemenlik aracı değil, bir özgürleşme aracı olmasını isteyenlerin seçeneğidir. Elbette bu kendinden menkul bir özgürleşme çabası değildir. Zira bu tür çabalar, ancak toplumun özgürleşme mücadelesi ile bütünleştikleri zaman bir anlam ve geçerlik kazanabilirler.

Kapitalist sistemin ideolojik planda yeniden üretimi, sadece eğitim kurumlarına dayanmaz. Medya, burjuva partileri, parlamento, ordu, cami, aile vb. de sözkonusu ideolojik yeniden üretim sürecinde önemli bir yer tutmaktadır. Ve bu kurumlar "paralel okulu" işlevi görmektedirler. Dolayısıyla mevcut eğitim sistemine karşı eleştirel bir yaklaşım benimsenirken, "paralel okulların" işlevleri konusunda da zihinsel açıklık gerekmektedir.

Bilimsel faaliyetin doğa ve insan bilimleri biçimindeki bölünmüşlüğü, daha sonra da toplum bilimlerinin alt ayırımlara tabi tutulması ve bu sürecin hızlanarak süregelmesi, gerçekliğin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Bilinçli olarak yapılan böylesi bir "parçalama" uzlamanlaşmayı yücelterek, gerçekliğin anlaşılmaz kılınmasına (mistifikasyonunu) hizmet etmektedir. "Alternatif eğitim", böylesi bir parçalanmışlığa karşıdır. Toplumsal gerçekliğin bütünlüğü kavrayışı çerçevesinde eğitim programında bütüncül bir yaklaşımı benimsemektedir.

Ayrıca "alternatif eğitim", bilimin, özellikle de toplum bilimlerinin 'evrenselliği' sorununa kuşkuyla yaklaşır. Türkiye'ye Avrupa-merkezli ideolojik tezler, 'bilimin evrenselliği savları altında ithal edilmektedir. "Alternatif eğitim", bilimsel bilginin kaçınılmaz olarak ideolojik değer yargılarıyla yüklü olduğunun bilincindedir. Bu yüzden, "Batı'dan gelen herşey bilimdir, bilim evrenseldir" biçimindeki genel kabulü reddeder. Hiçbir eleştiri süzgecinden geçirilmeden ithal edilen Avrupa-merkezli bilim, toplumsal gerçekliğin kurgulanmasında Avrupa standartlarını tek geçerli ölçüt kabul etme yanılgısına yolaçmaktadır.

"Alternatif eğitim"de bilim dahil hiçbir şey yüceltilmez. Hiçbir olgu, kurum, görüş, fikir eleştiri-dışı, eleştiri-üstü (var)sayılmaz. Gerçekliği anlama çabası etik kaygıları dıştalamamaktadır.

"Alternatif eğitim", "öğretmen"in "öğreten özne" ve "öğrenci"nin "öğrenen nesne" olmaktan çıkarıldığı, "yöneten/yönetilen" ikileminin aşıldığı doğrudan demokrasi işlerliğinin ortak ve bilimsel düşünce oluşturma zeminidir.

"Alternatif eğitim"in dinamik yapısı, içerdiği tüm güç ve görüşleri, "Farklılık meşrudur" anlayışıyla örgütlenmesine yansıtır. Çeşitlilik içinde birlik anlayışının pratiğiyle dar anlamda politika ile ilgili değildir. Elbette bu, insani-toplumsal sorunlar karşısında tavır alınmayacağı anlamına gelmez. Ancak "Alternatif eğitim", iktidar kurumları karşısındaki bağımsızlığını koruduğu ölçüde, muhalif siyasal yapılanışlardan herhangi birinin sözcülüğünü üstlenmekten de özenle uzak durur.

(1) Oysa "YDD", eğitim alanlarına da el atıp çocuklara bile "kapitalizmin faziletleri"ni anlatıyor. Çeşitli Amerikan üniversiteleri ve 80'den fazla ülkenin eğitim kurumları "YDD yalanları"nı insanlığa enjekte ediyor. Örneğin 'Junior Achievement International" tanıtım broşüründe, genç insanlara "pazarın misyonu ve global ekonominin fazileti" anlatılıyor. 6 ila 12 yaş arasındaki ilkokul çocuklarına verilen ders programının uy-

gulandığı ülkeler Arjantin, Arnavutluk, Brezilya, Şili, El Salvador, Estonya, Bolivya, Kazakistan, Kırgızistan, Nijerya, Güney Kore, Meksika, Romanya, Güney Afrika, Uruguay, Macaristan, Gana, Rusya, Çin, Malezya... (Atilla Özsever, Milliyet, 12 Ağustos 1996. s.6)

(2) Tam da bu noktada Mümtaz Soysal, "Globalleşmeyi inkâr etmemeli...", Murat Karayalçın, "Özelleştirme sadece bir araç...", Algan Hacaloğlu, "Piyasa esastır... Globalleşme kıskaç değil..." (Milliyet, 18 Ekim 1996, s.23) diyorlar!..

(3) 20. yüzyılda nelere tanık olmadık, nelere?.. Berlin duvarı yıkıldı... Sonra "YDD" ile devreye giren küreselleşme mitine sarılındı... "Postmodern zamanlar" söylenceleri göklere çıkartıldı... "Tarih liberal demokrasinin zaferiyle sona erdi" dendi... "Tarih, sınıf savaşımları tarihidir" diyen Marx lanetlendi... "Post-kapitalist dünyada" bireyin belirleyici olduğu; toplum, ulus ve özellikle de sınıf kavramı ile sınıf mücadelesinin "anlamsızlaştığı" ileri sürüldü... "Toplum aslında sadece bir soyutlamadır, gerçek olan bireydir" yaygaraları dört yanı sardı... Artık "sağduyu" sahibi herkese, "sınıf savaşımından" bahsedenlerin ya dinozor ya da "çatlak" olduğu vaaz edilmeye başlandı... Ancak İngiltere'de 'Gallup'un 1995'te yaptığı bir araştırmada toplumda sınıf savaşımının hâlâ var olduğuna inananların oranı yüzde 81 düzeyinde!.. Bu yetmezmiş gibi, ABD'de 'Çalışma İstatistikleri Bürosu'nun bulguları, işçi sınıfının şekil değiştirmekle birlikte, mutlak sayısının son yıllarda arttığını gösteriyor. (The New Statesman, 23 Ağustos 1996)...

(4) Batı dünyasında Ortaçağların sonlarına doğru biçimlenmiş ve (Sorbonne 1215, Oxford 1249, Cambridge 1284, Heidelberg 1336, Köln 1338 ve Tübingen 1477 yıllarında kurulmuştur.) yükselen kentlere özgü birer kurum olan üniversiteler, başlangıçlarından itibaren, Kilise hiyerarşisi ile Avrupa ortaçağlarının sonlarının yükselen sınıfı burjuvazi arasında bir ideolojik savaşım alanını oluşturmuş ve bu savaşımın kazanan tarafı, Rönesans-Reformasyon-Aydınlanma süreçlerinden geçerek zaferini 18. yüzyıldan itibaren ulus-devletlerin kuruluşuyla taçlandıran burjuvazi olmuştur. Burjuvazinin güdümündeki üniversitelerin işlevi, bundan böyle, ikili olacaktır: Para ekonomisinin yükselişine koşut olarak, sanayi ve ticaretin yeniden üretilişinin hizmetine girmek ve yeni egemenlerin iktidarının meşrulaştırıcılığını, yani ideolojik hegemonyanın yeniden üretimini üstlenmektir.

"Bilgi iktidardır, paylaşılan bilgi yitirilmiş iktidardır!" Ortaçağların derinliklerinden süzülüp gelen bu gizemci şiara, toplumların yeni egemenleri burjuvazi de dört elle sarıldı. Bilgi (teknolojinin bilgisi, bilimsel bilgi, yönetimin bilgisi) gerçekten de sınıflı toplumların tarihi boyunca yöneticilerin elinde bir iktidar aracı olagelmişti. Bilgiyi tekelinde tutan sınıf, emekçi kitleler üzerinde egemenliğini kalıcılaştırıp süregenleştirebiliyordu. Üniversiteler burjuvazinin egemenliğinde kendi teknokratik-bürokratik ve bilimsel kadrolarını biçimlendirmenin aracına dönüştü. 'Demokratik Üniversite!' talepleriyle emekçi çocuklarının üniversite kapılarına yığılması ise hemen her ülkede, burjuvazinin yüksek öğrenim kuruluşları arasında bir hiyerarşi oluşturmasına, 'halk çocukları'nın devam ettiği öğrenim kuruluşlarındaki öğretim-eğitimin kalitesini düşürerek kendi kadrolarını seçkin (ve yüksek ücretli) ve/veya lisansüstü öğrenim veren kurumlara kaydırmasına yolaçıyordu.

Günümüzdeki 'Bilgi Toplumu' sloganı da, aynı mantığın daha süslü (ve aldatıcı) bir ifadesinden başkaca birşey değildir. Yönetilenler, üretilmesi giderek daha karmaşık süreçlere bağlanan bilgi yığını içinde, (her zaman olageldiği üzre) kendilerine sunulanlarla yetinecek, küçük, ayrıntısal değişikliklerle piyasaya her gün bir "üst modeli" sunulan bilişim-iletişim teknolojilerinin ürünlerinin kör tüketicileri konumuna indirgenecek, medya imparatorluğunun sahnelediği 'gölge oyunları'nı seyrederek ülkelerindeki ve dünyadaki son gelişmelerden haberdar olduklarını sanacaklardır.

"Alternatif eğitim"in 'bilgi'den anladığı bu değil. "Alternatif eğitim" 'bilgi'yi bir iktidar aracı olarak görmez. Bilginin bir baskı ve sömürü aracı olmasını istemez. Tam tersine, onu, bir 'özgürleşme aracı' olarak görür ve bugüne değin yüklendiği "sınıf iktidarını pekiştirici işlevinden sıyrılmasını öngörür. Bu ise, bilgiyi, bilimi, bilimsel bilgiyi egemen sınıflar elinde soyutlandığı praksis ile yeniden özdeşleştirmekten geçer.

Temel Demirer-Hüseyin Aykol

CANAVARLAŞAN MEDYA

Yorum Yayıncılık

Cağaloğlu Yokuşu No. 6-8
Bakış Ofset İşhanı
Cağaloğlu-İstanbul
Tel. 512 64 08

Sözle Resim Çizen Şair: Ahmet Haşim

Afşar TİMUÇİN

Ahmet Haşim (1884-1933) Irak'ın ünlü ailelerinden birinin çocuğudur. Bağdat'da doğmuş, sekiz yaşında annesini yitirmiş, 1894'de babasıyla İstanbul'a yerleşmiş, bir süre Numune-i Terakki mektebinde türkçe öğrenmiş, Galatasaray sultanisinde okumuş, hukuk öğrenimini yarı bırakıp İzmir'de öğretmenliğe başlamış, daha sonra bu mesleği İstanbul'da sürdürmüş, bu arada başka memurluklarda da bulunmuştur. Ahmet Haşim 1921'de **Dergah'ı** yayımlayan yazarlar topluluğuna katılmıştır. 1923'de de **Yeni Mecmua**'da görünmüştür. 1909'da "Fecr-i ati" adlı edebiyat okuluna katılmış, ancak hırçın ve kavgacı kişiliği onu bu topluluğun kıyısında tutmuştur. O belki de bu topluluğun en iyi şairidir, başka şairleri gölgeleyecek kadar etkilidir. Şerif Hulusi, **Ahmet Haşim** adlı kitabında Halit Ziya Uşaklıgil'den şu anıyı bize taşır: *"Bu kadar şiire meyyal olan ve her manasıyla şair olarak yaradılan Hamdullah Suphi bir gün bana yine duygularını anlatırken dedi ki:- Bundan sonra şiir söylemeyeceğim. Ben her şeyi akranımdan daha iyi yaptığıma inanmazsam müsterih olamam. Benden çok daha iyi şair Ahmet Haşim'dir. Onun için şiiri bırakıyorum."*

"Fecr-i ati"ciler "Servetifünün"cuların tersine halka yakın bir edebiyat anlayışının savunucularıydılar. Yurdun sanata gereksinimi olduğunu düşünüyor, sanatın ne olup ne olmadığını halka anlatmak gerektiğini bildiriyorlardı. Sanat onlara göre bir eğlendirme aracı değildi, insanın gelişimini sağlayacak bir düşünce etkinliğiydi. Bu akımın yazarları, başta Yakup Kadri, Köprülüzade Mehmet Fuad, Celal Sahir, Ahmet Haşim, Şahabettin Süleyman, Ali Canip **Servetifünün** ve **Resimli kitap** gibi dergilerde bu görüşleri açmaya, işlemeye, benimsetmeye çalışıyorlardı. Ahmet Haşim'in yüksek düzeydeki etkisini saymazsak, bu akımın şairleri şiirde büyük bir güç ortaya koyamadılar ve unutulup gittiler. Ahmet Haşim'in şiirleri de bir akımın anlayışını ortaya koymaktan oldukça uzaktır. Her şeyden önce onun şiirleri osmanlıca söz bileşimleriyle dolu bir şiir olmakla halka açılabilecek, halka kendini anlatabilecek bir şiir değildir.

Ahmet Haşim şiirinde deyim yerindeyse sesle görünümler çizer. Anlamdan çok görünüm önemlidir, anlam görünümden ötürü vardır ya da görünümde ortaya çıkabilecek durumdadır. Dural bir görünümler ortamıdır onun şiiri. Devinim pekazdır ya da yok gibidir. *"Ah o kuşlar ki şimdi bî hareket/ Suların ateşinde sallanıyor"* (**Batan ayın kenarına satırlar**) gibi dizeler bir devingenlikten çok bir durallığı bize duyururlar. Devinim varsa da enaza inmiştir: *"Bir lamba hüzniyle/Kasıldı altın ufuklarda akşamın güneşi"* (**Yollar**) gibi dizeler bu devinmeyen devingenliğe örnek olarak gösterilebilir. Çok zaman her şey bir zamansızlıkta gözümüzün önüne getirilir. Her şey durmuştur, zaman yoktur, sevinç de acı da en ılımlı biçimlerde bu durallıkta yaşanacak ya da özümlenecektir. *"Koymuş kenar-ı sahile fağfûr kâseler/Mahın birikmiş orda ziya-yı mukattarı..."* (**Karanlıkta beyaz kuşlar**). Bu karanlık ya da kapalı şiir zaman zaman benzetmelerden alır gücünü: *"Büyük denizlere benzer eteklerinde sükût"* (**Yollar**), *"Büyük, derin ve soğuk bir deniz gibi zulmet"* (**Zulmet**).

Ancak benzetmeler her şey demek değildir, şair şiirini benzetmelerle zenginleştirse de benzetmelerle ayakta tutmayı düşünmez. Nesnelerden nesnelere göndermeler yaparak, bir nesnenin niteliğini başka bri nesneye ulayarak, bir nesnede görünmezi görünür kılarak bir buluşlar şiiri kurar Ahmet Haşim. Oluşturduğu bileşimlerle şaşırttığı olur bizi, bu iki ögeyi yanyana getirmeyi nasıl düşünmüş olduğuna şaşıp kalıveririz. O bir sözcük ustasıdır, durmadan sözcüklerle oynar, onları birbirine katarak durmadan yoğurur ve böylece bize yeni tadlar bulmaya, yeni tadlar sunmaya çalışır. *"Hepsinin gözlerinde hüznün var"* (**O belde**) derken yaptığı genelleme, *"Gelişin bir sükûn-u saridi"* (**Geldin**) derken ortaya koyduğu buluş, *"Akşamın ölgün/Duran o nâmütenahi ziya denizlerine"* (**Geldin**) derken çizdiği görünüm, *"Ağlardı o altın suyun üstünde bir ahenk"* (**Nehir üzerinde**) derken yaptığı yakıştırma bize Ahmet Haşim'in şiiri nerede bulabileceğini iyi bilen bir söz ustası olduğunu apaçık gösterir. Onun şiiri sözün renkleriyle çizilmiş son derece canlı tablolardan oluşur. Bu tablolar sundukları izlenimlerle bizi insan dünyasının çok ince, çok karmaşık duygularına götürürler.

Fikret'in bariz tesiri altında şiir söylemeye koyulan Haşim, şahsiyetini bulduğu zaman onun tarzından nefret etmeye başladı. Bu nutuk söyler gibi haykıran, bir şeyler iddia ve isbat etmeye çalışan, mantık yürüten, dertler teşhir eden, hendesi bir açıklığa erişmiş, konuşmalı manzumeler onu yoruyordu. O "belâgata nerede raslarsan bo-

ğazına sarıl" diyen Verlaine gibi düşünüyor, hayali Verlaine'deki vuzuhu bile fazla bulacak kadar sisli, puslu, fantastik alemlerin renk ve cümbüşü içinde yüzüyordu. Yakın devrin büyük Fransız şairlerini takip etmişti. Vuzuhu sevmediği için klasiklerden hoşlanmaz, ruhu heyecan fırtınalarına kapalı olduğu için romantiklerin iklimine giremezdi. Plastik sanatlarda usta bir münekkit olan Baudelaire'in muhayyel ülkeler çizerek boyamakta eriştiği kudrete hayran olsa bile onun yırtıcı ihtiraslar içinde kıvranan sapık zevklerine yabancıydı. Şiirin kelimelerle ayrı bir musiki yaratmak sanatı olduğunda Abbé Bremond'un kanaatini paylaşmakla beraber manadan kaçma gayretinde Mallarmé'yi fazla aşırı buluyor, Rimbaud'nun ihtimal kafi derecede zevkine varamıyor, değerce onlardan hayli aşağı bir şair olan Regnier'yi hepsinden çok seviyor ve beğeniyordu.

Yaşar Nabi, Ahmet Haşim"

Ahmet Haşim "simgeci" diye bilinir, "simgeci" diye belletilir. Bu çok genel bir bakışla büyük ölçüde doğrudur. Onun şiirinde anlamları sözün arkasında yakalamak gerekir. Ancak, ille de etiket koymak zorunluluğu varsa belki de ona "simgeci"den çok "izlenimci" demek daha doğru olacaktır. Neden derseniz, onun şiirleri belirgin anlamlardan çok uçucu ögelerle kurulmuş şiirlerdir, her birinde önceden iyice düşünülüp tartışılmış belli bir anlamı en yetkin biçimde iletmek için belli bir öngörüyle kurulmuş belirgin simgeler pek yoktur. Şairin insan yaşamını, insanın duygu ve düşünce dünyasını açıklamaktan çok kendi duygularını izlenimlerle ortaya koyduğu bu şiirlerde topluma ya da genel olarak insana ulaşmak olası değildir. Şair tek kişilik bir dünyada yaşar gibidir, en çok ilgisini çeken şey de akşamdır, akşamın renkleridir. İlle simgesel bir bakış gerekirse şair tüm yoksunluklarını akşam'da yoğunlaştırmış gibidir, onda anlatıma kavuşturmak ister gibidir. Akşam onda her zaman çelişkili duyguların, örneğin acılı bir hazzın kaynağı gibidir. Yoğun bir simgesellikten sözedemeyiz, çünkü zaten onun şiir örmekte kullandığı başlıca kavrmalar da oldukça sınırlıdır. "Karanlık" gibi, "akşam" gibi, "sular" gibi, "ay" gibi kavramlar onun şiir dağarını oluşturur. Dünyaya sırtını dönmüş olan şairin amacı bir fikri ortaya koymak değil, deyim yerindeyse bir "hava" yaratmaktır. Bu yüzden hiçbir zaman açıklığı, apaçıklığı öngörmez: söz anlamın önüne geçmiştir.

ÖLMEK
Firâz-ı zirve-i Sina-yı kahra yükselerek
Oradan,
Oradan düşmek ölmek istiyorum
Cevf-i-ye's-aşina-yi husrana.

Titrek
Parıltılarla yanan bir mesa-yi mezbaha renk
Dağılırken suhûr-ı üryana,
Firâz-ı zirve-i Sina-yı kahra yükselerek
Oradan,
Oradan düşmek ölmek istiyorum
Cevf-i ye's-aşina-yi husrana...

Kanlı bir gömlek
Gibi hârâ-yı şemsi arkamdan
Alip sürükleyerek,
O dem ki refref-i hestiye samt olur kaim
Ve bir günün dem-i alayiş-zevalinde
Sürüklenir sular afaka şule halinde,
O dem ki kollar açar cism-i nâ-ümmide adem,
Bir derin sesle "Haydi!" der uçurum,
O dem,
Firâz-ı zirve-i Sina-yı kahra yükselerek
Oradan
Savt-ı ümmid-i kalbi dinlemeden
Cevf-i husrana düşmek istiyorum.

(Acılar Sina'sının doruklarına yükselerek
Oradan,
Oradan düşmek ölmek istiyorum
Düş kırıklığının sıkıntıyı tanıyan boşluğuna...

Titrek
Pırıltılarla yanan mezbaha renkli bir akşam
Dağılırken çırılçıplak kayalara
Acılar Sina'sının doruklarına yükselerek
Oradan,
Oradan düşmek ölmek istiyorum
Düş kırıklığının sıkıntıyı tanıyan boşluğuna...

Kanlı bir gömlek
Gibi güneşin şalını arkamdan
Alıp sürükleyerek,
Varlığın perdesinin yerine sessizliğin geçtiği an
Günün tantanalı bitiminde
Suların ufka alev alev sürüklendiği an
Yokluğun umutsuzluk denilen şeye kollarını açtığı an
Bir derin sesle uçurumun "Haydi!" diye seslendiği an
Acılar Sina'sının doruklarına yükselerek
Oradan
Gönlün umut sesini dinlemeden
Umutsuzluk boşluğuna düşmek istiyorum.)

Ahmet Haşim

Ahmet Haşim'le aramıza giren en büyük engel dil engelidir. Onun şiirleri derinlikleri açısından, taşıdıkları anlamların yoğunlukları açısından değil, dillerinin bugünkü dile uzaklığı açısından bizden uzak dururlar. Kısa bazı şiirlerini saymazsak hiçbiri anlaşılır gibi değildir. Bir iki dize

türkçe sözcüklerle örülmüşse öbür dizeler yabancı sözcüklerle örülmüştür. Bu durum onun istediği havayı ya da büyüyü oluşturmakta elbette yardımcı olur. Belki de sözler değil sözlerle oluşturulan etki geçerlidir, belki de sözlerde takılıp kalan bir okuyucu bu şiirlerden gerekli hazzı elde edemeyecektir. Ancak, ne olursa olsun, Ahmet Haşim'in şiirleri kolay kolay girilmez oluşlarıyla bizde tam anlamında bir tedirginlik yaratırlar. Bu yüzden Ahmet Haşim denilince hepimiz onun birkaç "türkçe" şiirini anımsarız.

AĞAÇ
Gün bitti. Ağaçta neş'e söndü.
Yaprak ateş oldu, kuş da yakut:
Yaprakla kuşun parıltısından
Havzın suyu erguvana döndü.

SÜVARİ
Şu bakır zirvelerin ardından
Bir süvari geliyor kan rengi.
Başlıyor şimdi melul akşamda
Son ışıklarla bulutlar cengi...

Ahmet Haşim

Ne ölçüde anlaşılmaz olsa da, en azından anlaşılır yanlarıyla Ahmet Haşim'in şiirleri büyük ilgi uyandırmış ve onu en çok sevilen şairler katına yükseltmiştir. Bunun bir nedeni de her yerde her zaman raslayabileceğimiz duygusallıkları bize getirmesidir. Güneşin batışı karşısında gösterilen ortak duyarlılık Ahmet Haşim şiirlerinin başlıca gerecini oluştururken onu estetik adına doğal görünümlerin dışında çok şeyler beklemeyen insanların düyasına yaklaştırır. Gün batarken birdenbire kendini gösteren kanlı ya da ateşli görünüm her insanı derinden tutan ve duygulandıran bir görünümdür. Gene de, ne olursa olsun, Ahmet Haşim, özellikle osmanlıcaya az çok yakın kişiler arasında bilinen ve çok sevilen bir şair olmuştur. Onun şiirleri ya da şiirlerinin çevirileri gelecek kuşaklara ne verebilecektir, bunu kestirmek elbette kolay değildir.

Ahmet Haşim'in şiirlerini iki zümreye ayırmak mümkündür:

Bunlardan bir kısmı, fazla Arap ve Fars kelime ve terkipleri ile yazılmış olanlardır ki, bunlar, Edebiyat-ı Cedide şairlerinin üslubunu andırırlar. Bunlar içinde Faik Aliyi, Tevfik Fikreti, Cenab Şehabeddini vuzuhla hatırlatanları vardır. Onda Fransızların Enjambement dedikleri nesre benzeyen kıtalara ve manzumelere de rastlanır.

Bu şiirlerde kullandığı kelimeler arasında, Divan edebiyatında bile nadir kullanılanları vardır. Bu kelimelere verilmiş olan manalar da çok defa Fecr-i Ati temayüllerini görmek mümkündür.

Şiirlerinin diğer bir kısmı da, aruzla yazılmış olmalarına rağmen, terkipsiz ve mümkün olduğu kadar sade yazılmış olanlardır. Bunlar daha ziyade son zamanlarının eseridir. İhtimal Milli edebiyat ve sade lisan davaları, Ahmet Haşim'in ifade tarzına bu kadar olsun bir tesir yapabilmiştir.

Türkçeyi çok iyi bilmesine rağmen, şiirde kullandığı dil çetrefil ve şiyve hataları ile maluldür. Ahenge özel bir önem vermesine rağmen, vezinlerde ve kafiyelerde bazı yanlışlıklara düşmüştür. Şüphesiz ki bunlar Ahmet Haşim ayarında bir şairin değerini düşürecek kusurlar değildir. Fakat bir şairi yüceltmeye de hizmet etmezler.

Şu dil bakımından hiç de başarılı olmayan ifadelerden de anlaşılır ki, o şiiri yalnız güftesiz, bir beste ve sadece kalp ile kulağa hitap eden bir büyü farzetmekte ve adeta şiir manası şairin karnında olan bir ses ve ahenkten ibarettir. Bu sebepden olacaktır ki müphem fikirlere ve aralarında hiçbir bağ bulunmayan ritmik sözlere düşkün olan şair, birçok şiirlerinde, hep aynı duyguları, görüşleri, başka başka kelime ve vezinlerle ifade ettiğinin farkında olmaksızın terennüm eder ve eserlerinin bir çoğu da yabancı kelimeleri kullanma dolayısıyla müphem olduğu halde sarih manalara maliktirler. Denebilir ki, bu şiirler, aristokrat bir seviyyeye ve bir eski şiir kültürüne ve biraz da marazi mizaçlara hitap ederler.

Onun şiirlerinde görülen müphemiyet, çok defa kullandığı kelimelerin eskiliğinden, şive bozukluğundan, kelimelere verdiği özel manalardan gelmektedir. O adeta Hind tapınaklarının esrarlı süsleriyle gotik eserlerin karanlığını birbirine mezc ederek büyülü bir şiir mimarisi kullanmıştır. Bunun içindir ki, onu pek güzel incelemiş olan İsmail Habip, Yakup Kadri, Mustafa Nihat, Yusuf Ziya ancak klasik özellikleri üzerinde ittifak ederek ve biraz da Haşimle olan arkadaşlıklarının sempatisine dayanamayarak şairimizi olduğundan daha başka ve yüce gösterirlerse de şiirlerinin yorumunda ve çözümünde birbirinden ayrılırlar...
Cemal Sena Ongun, ***Sanat Sistemleri ve Ahmet Haşim'in sembolizmi***

Ahmet Haşim bizim için yaşayan bir değer olduğu kadar da bir anıdır ve belki de giderek daha çok anılaşmaktadır. Ne olursa olsun onun edebiyat tarihindeki yeri önemli olacaktır. Çünkü o herşeye karşın kendinin olan özgün bir şiir yaratmıştır, şiirimize yeni bir tad, yeni bir kavrayış getirmiştir. Şairin bu yanıyla kendinden sonrakilere çok şey katmış olduğunu rahatça söyleyebiliriz. Ne yazık ki düşünce dünyası sınırlıydı, bizi insana götürmekte, insanın gizlerini bize açmakta eksik kaldı. Ancak sanat adamlarını oldukları gibi görmek bir zorunluluktur.

Özetlersek, Ahmet Haşim bir doğa izleyicisidir, insanı doğaya yansıtır, bu çerçevede bir ılımlı

duygucudur. Doğa görünümleri, özellikle güneşin batışıyla ilgili olanlar duygularımızı kabartırlar, bizi çok zaman adını koyamadığımız heyecanlara iterler. Evet, Ahmet Haşim doğayı insanla ilgili bir takım izlenimler ortaya koyabilmek için izler, bu arada doğal güzellikleri belirlemek, saptamak, gözlemek adına da izler. Onun şiirlerinde doğayla insan arasında gizli bir uzlaşma, hatta gizli bir sözleşme var gibidir. Hiç de devingen olmayan, yerinden kıpırdamayı hiç mi hiç sevmeyen bir doğadır bu, bir hantal doğadır; uçmaktan çok durup kalmaya yatkın kuşlarıyla, durup bekleyen ve sanki hep bekleyecek gibi olan ağaçlarıyla kalakalmış bir doğadır. Gelen süvari, ışıklarla bulutların her akşam yinelenen cengi ve benzeri değişimler de bu doğayı devingen kılmaya yetmez. Bu doğa sanki özünde dingin ya da durgun bir doğadır.

Pekiyi böylesi bir doğa karşısında bizim durumumuz nedir, insanın durumu nedir? O noktada felsefe başlar, başlamalıdır, o noktada Ahmet Haşim'in şiiri biter. Ahmet Haşim'in bu renkli şiiri deyim yerindeyse tepeden tırnağa felsefesiz bir şiirdir, bir başka deyişle derinliği olmayan bir şiirdir. Zaten bizim şiirimiz genellikle felsefi derinlikten yoksun bir çizgide gelişmiştir. Ahmet Haşim'de bu özellik iyiden iyiye belirgindir. Düşünmeyen şiir bile diyebiliriz onun şiirine. Böyle olmasaydı özene bezene çizilmiş renkli görünümler, hemen her satırda karşımıza çıkan renkli görünümler yoğun insani anlamlara kavuşmuş olacaktı. Ahmet Haşim felsefesizdir, evet, ancak bunu bile isteye yapıyor değildir: onun düşünce dünyası böylesine köklü bir bakış açısına elverecek nitelikler taşımaz yazık ki. Biraz daha kültürlü bir Ahmet Haşim en azından özendiği Parnasse'ın bazı şairlerinde gördüğümüz insani arayışlara benzer arayışlar ortaya koyabilirdi. Özellikle Sully-Prudhomme gibi bir ad, uyak ve ölçü yetkinliği dışında bir içsel derinlik yaratmada Ahmet Haşim'e iyi bir yol gösterici olabilirdi.

Sevinçle Duyuruyoruz

Afşar Timuçin'in
FELSEFE BİR SEVİNÇTİR

adlı güzel eserinin ikinci baskısı yapıldı.

Fiatı 300 bin TL.

İNSANCIL YAYINLARI

BULUTLARIN ÜSTÜNDE YÜRÜMEK

Başkalarının şarkılarını yansıtıyordu
konuşurken
denizi eve birlikte götürdük esinle
sonsuz güzellikler uyanıyordu içimde
dolu mu dolu
bulutların üstünde yürüyorduk düşlerimizi
alto mu alto söylüyordu aryalarını
eve döndüğümüzde bir hiçti
yaratmayı yaşıyordu esinli esinsiz
görmüş geçirmiş elleri çok güçlüydü
delice istekler doğuyordu insanın içine
birlikteyken
boğulmak isteyebilirdi insan o güçlü ellerinde
içsel yaşamında bir başkaydı oysa
eve döndüğünde bir hiçti
bana baktığında da
sevmek, yaşamı sevmek onu sevmekle
özdeşti sanki
ya da yaşamak onunla
yaşamın görkemli ritmiydi saçılan
gözlerinden
ve dingin ışıklarının
içimin derinlerine yayıldığını duyumsadım
yaşamın korlarını üflüyordu...

Ergun EVREN

Kötülüğün Kaynağı Nedir?

A.Kadir ÇÜÇEN

Kötü ve İyi: İşte evrenin iki zıt gücü. Evren, bu zıtlığın birliği olarak varolmasını sürdürürken, bazen iyi bazen de kötü evreni yöneten güç olmaktadır. Egemen güç olan öğe aynı zamanda da insana ve yaşadığı dünyaya da yön verir. Birbirleriyle çok sıkı ilişki halinde olan **Evren-Dünya-İnsan üçlüsü**, kendi içinde hem kötüyü hem de iyiyi diyalektiksel bir serimleme ile ortaya çıkarır.

İnsan kötülüğün ya da iyiliğin kaynağı nasıl olur? Dünya kötüyü ve iyiyi saklayan ve barındıran ikametgah yeri midir? Her şeyin yücesi, yaratıcısı ve iyisi olan Tanrı nasıl olur da şeytanı da var edebilir? Onun (şeytanın-kötünün) nasıl evrende özgür güç olarak ortaya çıkmasına izin verir? İşte bu yazı bunları sorgulayarak, irdeleyerek ve açıklayarak, kötülüğün kaynağını ve olanaklılığını Evren-Dünya-İnsan üçlüsünde nasıl ortaya çıktığını felsefi bir yorumla göstermeye çalışacaktır. Bunu yaparkende St. Augustinus'un bu problemde kullandığı felsefi irdelemesi yorumumuza ışık tutacaktır. Çünkü bu problemi, felsefe tarihinden bağımsız olarak ele almak kötülüğün tarihsel gelişimini göz ardı etmek demektir. Kötülüğün tarihsel yorumu, çağımızdaki kuramları anlamamıza yardım edeceği inancındayım. St. Augustinus'un felsefesinde "kötü veya günah nedir?" ve "kötülüğün oluşmasındaki nedenler nedir?" sorusu irdelenecek ve tartışılacaktır. Bu kavramla Augustinus'un nasıl bir insan tanımına ulaştığını -bence bu tanımın sunduğu insan, modern felsefenin bize anlattığı insan tanımının esaslarını da oluşturur- göstermektir.

Bu konuyu açıklayabilmek için hem bu konudaki Augustinus'un görüşlerini incelemek hem de ondan önceki felsefi düşünceleri özellikle de Parmenides'in, Platon'un ve Manicheist kuramlara bakmak gereklidir. Çünkü Augustinus felsefesinde ulaştığı "kötü" ya da "günah" kavramı ile daha önceki kuramlardaki kötü kavramı arasında bazı benzer ve farklılıkların bulunduğunu sanıyorum. Ayrıca Augustinus kendi kötü veya günah kavramına ulaşmak için kendisine kadar varolan kuramları bilmesi ve hatta onların eksik ya da yanlış olduğunu göstermesi gerekmektedir. Augustinus'un felsefesine geçmeden önce, niçin Augustinus bu kavram üzerinde durmaktadır ve niçin Augustinus kötülüğün kökenlerini bulmaya çalıştığını açıklamak gerekir. Çünkü o, hıristiyan kötü ve günah kavramına ve Tanrısına inanır. Burada bir sorun ortaya çıkmaktadır. Bu sorunu Epicurus'cu argumant ile şu şekilde formüle etmek olanaklıdır: "Tanrı kötülükten ve acıdan korumak istiyor mu? Fakat bunu yapmaya gücü mü yok? Eğer yoksa, O güçsüz, ya da kesinlikle herşeye gücü yeten değildir. Herşeye gücü yeten fakat istemeyen mi? Eğer öyle ise, O kötüdür, ya da kesinlikle tüm iyilik değildir. O, ne muktedir ne de istemiyor mu? O zaman, O'nu Tanrı diye çağırmak saçma olur. O, hem muktedir hem de istiyor mu? O zaman kötülük nereden geliyor?" (*İstencin Özgür Seçimi Üzerine*, Giriş.) Kısaca, eğer Tanrı varsa niçin bu dünyada kötülük ve günah vardır? İşte bu soru çerçevesinde Augustinus'un kötü ya da günah kavramını açıklaması ve bu sorunun hıristiyan inançları çerçevesinde bir çözüm ve açıklaması gerekmektedir. Bu yazı bu amaç doğrultusunda irdelenecek ve açıklanacaktır.

Augustinus kötülük veya günah problemini *İtiraflar* adlı eserinde şöyle ifade etmektedir. "Kuramlarım Senin (Tanrı'nın) bir anlamda sonlu olduğunu inanmama zorlamaktalar; böylece de kötülüğün varlığı Senin karşıtın olabilmektedir. Kötülüğün kaynağını Senden aldığı varsayımının yerine Senin hiçbir kötülük yaratmadığına inanmak bana daha iyi gibi gözükmektedir." (Kitap V, Bölüm 10)

Kötülük problemini şu şekilde açıklamaya çalışalım: Eğer kötülük var ise ve Tanrı her türlü varolanın nedeni ise, hıristiyan inançlarındaki Tanrı düşüncesiyle Augustinus'un kötülük kuramı arasında çelişkiler ortaya çıkmaktadır; çünkü Augustinus'unda hıristiyan düşüncesinde olduğu gibi Tanrı'nın sonsuz, ebedi, ezeli ve iyi olduğunu kabul etmektedir. Yani hıristiyan Tanrısına inanmaktadır. Her tür iyilik Tanrı'dandır. Bütün yaratılanlar iyidir çünkü Tanrı iyidir. Tanrı'dan gelen hiçbir kötülük ya da günah yoktur. Bu durumda, nasıl olur da dünyada kötülük ve günah var olabilir? Kötülüğün ve günahın nedenleri ve kaynakları nedir? Bu sorulara Augustinus'un cevap bulması zorunludur. Aksi halde inandığı hıristiyanlık ilkelerinde çelişkiler ortaya çıkacaktır. Ayrıca bu soruların cevabı hıristiyanlığın ve Augustinus'un felsefesinin temelini oluşturmaktadır.

Hıristiyan inançlarını ve düşüncesini kabul eden bir düşünür olan Augustinus'un kendi kuramını geliştirebilmek için kendisinden önce varolan teorileri iyi tanımlaması ve bilmesi gerekmektedir. Bunun sonucu olarakta onları tahrip edip, yerine

kendi kuramını yerleştirmek zorundadır. Çünkü eğer önceki kuramlar doğru ise, nasıl olur da kendi kuramını ve hıristiyanlık inançlarını savunabilir; veya nasıl kendi kuramı geçerli olabilir? Bu nedenlerle yazımızda problemi bu şekilde ortaya koyduktan sonra, önceliklikle Parmenides, Platon ve Manichean kötülük kuramını açıklarken onların Augustinus tarafından nasıl anlaşıldığını ve hangi tarafları ile yetersiz olduklarını göstermek ve irdelemek istiyoruz.

Niçin bu üç kuram (Parmenides, Platon ve Manichean) diye sorgulanabilir. Çünkü bu üç kuram Augustinus öncesi en önemli düşüncelerdir. Şimdi kötülük veya günah sorununun Parmenides'in, Platon'un ve Manichean düşüncede nasıl anlaşıldığını, hangi felsefi düşünce ve ilkeler dahilinde ve ne tür bir çözüm çerçevesinde irdelendiğini ele alalım.

Parmenides'e göre, logos ya da akıl şu şekilde düşünmemezi sağlar: Varolan vardır, yok olamaz; yok olan yoktur, olasılıklı da olsa olamaz. Sadece Varlık (varolan) vardır. Varlık ile düşünme (logos) aynı şeydir. Varolan, Herakletitos'un öğretisinde olduğu gibi değişen ve meydana gelen değildir. Varolan değişmez varlıktır. Varolan düşünülen olandır. Yokolan düşünülemez ve bilinemez olandır. Bu nedenle yokluk varolan ya da Varlık değildir. Bu düşünce ışığında Parmenides'e göre, Varlık gerçek, bir, kapsayan, ebedi, bölünmez, eğişmez, düzenli ve karışık olmayandır. Parmenides'e göre, herhangi bir değişikliği, hareketi, başkalaşmayı, oluşun çeşitliliğini veya dönemlerini, yokluğu veya eksikliği ve boşluğu kabul etmek, kesinlikle düşünülemez olan yokluğun varlığını kabul etmekle çelişmektir. Bunların sonucu olarak da, niçin hiçten (mutlak yoktan) varolanın yalnızca bir zaman diliminde olduğunu fakat başka bir zaman da olamayacağını açıklamak olanaksız olacaktır. Çünkü Varlığın yok olması, çürümesi veya gelişmesi olamaz. Çünkü Varlığın dereceleri yoktur. Böylece ne varsa o tektir, birdir, bölünemez ve homejendir.

Parmenides'e göre, yokluk var değildir. Varlıkta çokluk veya çokluklar yoktur. Bu durumda da kötülük yokluktur yani Varlık değildir. Varlıkta ve varolanda ne yokluk ne de kötülük vardır. Yokluk olarak kötülük düşünülemez çünkü Parmenides'e göre yokluk düşünülemez bir şeydir.

Düşünülemeyen ise var değildir. Parmenides'in bu kötülük teorisi kötülük üzerine yeterli ve iyi bir açıklama gibi görülmemektedir. Çünkü biz kötülüğün ve yokluğun ne olduğunu bilmiyoruz. Kötülük veya yokluk hakkında konuşmak var-olmayan varlıklar hakkında konuşmaktır. Bu ise olanak dışıdır. Sonuçta, Parmenides'in düşüncesinde kötülük, çözülmemiş problematik bir soru olarak kalmaktadır.

Kötülük sorunu Platon ve Yeni-Platon düşüncelerinde de görülmektedir. Platon mükemmel ve değişmeyen formlar alanı olan düşünseli, değişen ve mükemmel olmayan maddesel dünya alanından ayırır. İnsan ise hem akılsal-ruhsal hem de fiziksel bir yaratık olarak kabul edilmektedir. Diğer bir deyişle insan ruh ve maddenin birleşimidir. Ruh insanın iyi olan parçasıdır. Buna karşılık madde insanın kötü parçasıdır. Böylece Platonculuk ikicilik üzerinde temellenmiş bir görüştür. Bu ikiciliğe göre ruh, maddede hapistedir; yani onun mahkumudur. Madde ruhun hapishanesidir. Madde, "İYİ"nin karşıtı ve mükemmel olmayanın kaynağını oluşturmaktadır. Dünyanın kusurluğunun nedeni ve sorumluluğu maddenin şekilsiz varlığında yatmaktadır. İnsanın kötülüğü ve kötülüğün kendisi ruhun maddedeki esareti ve mahkumiyeti ile açıklanabilir. Platon'a göre, yanlışlık, yanlış yapma ve kötülük, hiç ya da yokluk hakkında birşey değildir. Başka bir deyişle, yanlışlık ve kötülük, mutlak yokluktan gelmemektedir. Platon, Parmenides'in yokluk hakkındaki kuramını kabul eder. O da, Parmenides gibi, yokluğun yok olduğunu yani Yokluk var değildir önermesine inanır. "İYİ" ideasında bulunan tüm şeyler doğru ve gerçektir. Bu anlamıyla, kötülük ve yanlışlık akılsal-ruhsal dünyada olamaz. Buna karşılık, duyular dünyasında yanlışlık ve kötülük vardır, çünkü orada "İYİ" ideasının eksikliği veya yoksunluğu vardır. Kısaca, kötülük ve yanlışlık duyular dünyasına ve maddeye ait fakat ruha ait değildir. Kötülük, yoksunluk ve eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır.

Platon ve Platonculuk, Augustinus'un kötülük kuramını ve hıristiyan felsefesini etkilemiştir. Her ne kadar Augustinus Platon ve Platonculuktan etkilendi ise de kendi teorisi onlarla aynı değildir. Diğer yandan, Augustinus'in kötülük kuramını anlamak için Manicheist düşünceye bakmak zorunluğu da vardır. Augustinus gençlik döneminde Manicheist düşünceyi kabul etmesine karşın yaşlılık döneminde bu kuramda temel ve ilk ilkelerin olmadığını görerek kuramı reddetmiştir. Bu nedenle de, Manicheist kuramın ne olduğunu açıklamamız gerekli olmaktadır.

Platonculuk gibi, Manicheizm'de ikinciliği kabul etmekle birlikte Manicheizm'in ikinciliği evrenin iyi ve kötü ya da aydınlık ve karanlığın birlikteliğiyle açıklar. İkincilik her iki ilkenin birbirine olan karşıtlığıdır. Aydınlık ve karanlık herşeyi yaratan güçlerdir. Kısaca, Manicheizm için, kötülük ya da karanlık en yüce aydınlık ya da iyillk kadar varlığı olan tözdür de. Bu görüşe göre, eğer kötülük varsa ve eğer Tanrı'da tüm varolanların nedeni ise o zaman Tanrı kötülüğün nedeni ve yaratıcısıdır da. (*İstencin Özgür Seçimi Üzerine*, XVI) Karanlık ve kötülük yeryüzünü yöneten bir töz olarak Tanrı'dan gelmektedir. Günah işleyen ve kötülük yapan insan değildir; insanın içindeki bilmediğimiz başka yapıdaki varlıktır. Bu başka varlık kötülük olarak bir töz olup evreni oluşturan iki tözden biridir. Böylece Manichean'lar için, günah ve kötülük bize ait değildir; evrenin

kendisinde yani Tanrı'dan gelen bir tözdür.

Bütün bu düşünceleri gözönüne alırsak, Manicheist düşünce Hırıstiyan düşüncesi ve Augustinus'un felsefesiyle karşıt bir konumdadır. Çünkü hem Augustinus'ta hem de hırıstiyanlıkta Tanrı iyidir ve bütün Tanrı'dan gelen şeylerin iyi olduğu inancı vardır. Kötülüğün iyilikle aynı kaynaktan geldiğini söyleyen ikinci Manicheist görüş yanlıştır. Bu kabul dolayısıyla, Augustinus Manicheizmin yanlış olduğunu göstermek zorundadır. *İtiraflar*'da Augustinus Manichean bilim ve kozmolojiyi reddeder. Augustinus, "Manichean kitaplar, ay, güneş, yıldızlar ve gökyüzü hakkında en sıkıcı yalanlarla doludur" der (*İtiraflar*, Kitap V, 7). Bunlara ilaveten, Augustinus Manicheist düşünceyi şu satırlarla da reddeder:

"Manicheanların toprak, ateş ve hava gibi yoğunlaştırılmış -katı da olabilir- şekilsiz ve çirkin tözün bazı benzer çeşitlerini kötülük diye adlandırıldığına inandım. Bu, onların toprak dünya- dedikleri töz vasıtasıyla arıtılmış kötü ruhun bir çeşidi olarak hayal ettikleridir. Çünkü Tanrı'nın yarattığı düşüncesine inanmak için kendimi zorladım ve kötülüğün (şeytanın) az ve iyinin daha fazla derecede fakat her ikisi de sınırsız karşıt iki kütlenin olduğunu tasarladım... Sen (Tanrı) sandığım gibi Senin kendi içinden orjinalliğini alan hiçbir kötülük (şeytan-günah) yaratmadı" (*İtiraflar*, Kitap V Bölüm 10)

Augustinus için, Manichean düşünce kutsal kitap (İncil)'le karşıttır ve Manichean cevap zayıf ve yetersizdir. Aslında onlar kendi düşüncelerini halka temkinli ve sınırlı biçimde anlatmaktalar ve mezhepte yetişmekte olan gençlere özel toplantılarda, şeytanında (kötülüğünde) bir töz olduğunu söylemekteler. (*İtiraflar*, Kitap V Bölüm 11)

Manicehanlar için, kötülük veya şeytan kozmik bir güçtür ve evrende bir tözdür. Diğer yandan ise, St. Augustinus bu görüşü reddeder. Augustinus, "kötülük bir töz değildir" der. (*İtiraflar* Kitap IV Bölüm 15) ve "orijinini bulmaya çalıştığım kötülük bir töz değildir; çünkü eğer bir töz olsaydı, iyi olacaktı." (*İtiraflar*, Kitap VII Bölüm 12). Augustinus kötülüğün Tanrı'dan gelmediğini tartışmaya açar, çünkü eğer Tanrı'dan gelseydi, "o (kötülük), iyiliğin en yüce düzeninin yarattığı töz olarak yok edilemez olurdu, ya da eğer iyi olmasaydı o yok edilemeyenin yok edilebilir tözü olabilecekti; böylece Sen her ne yapıyorsan iyidir ve Senin tarafından yapılmamış hiçbir tözün olmadığı bana kesin biçimde gözükmektedir." (*İtiraflar*, Kitap VII Bölüm 12). Sonuç olarak, Augustinus'a göre, kötülük ya da şeytan bir töz değildir.

Bunlara ilaveten, Augustinus Tanrı'nın şeytanı ve kötülüğü yarattığı düşüncesine de katılmaz ve reddeder. Başka bir deyişle söylersek, Tanrı, kötülüğün ya da şeytanın nedeni değildir. Bu sorunu hem *İtiraflar* hem de *İstencin Özgür Seçimi Üzerine* adlı eserlerinde tartışır. *İtiraflar*'da şöyle ifade eder: "Kendi kendime Tanrı vardır ve işte Onun yaratıkları diye söyledim. Tanrı, yarattığı tüm şeylerden kesinlikle ve mutlak olarak daha iyidir. Fakat O'nun iyi olmasından dolayı yarattığı şeylerde iyidirlerdir de. Böylece, O, tüm şeyleri kendisi içinde kapsar ve onları kendi varlığı ile doldurur." (*İtiraflar*, Kitap VII Bölüm 5). Fakat bu düşüncelerinde Augustinus, kötülüğün nedenini göstermez. Yani kötülüğün kaynağı neredDuring sorusunu henüz cevaplandırmamıştır. Yalnızca Augustinus kötülüğün Tanrı'dan gelmediğini göstermiş oldu. Augustinus bu soruyu cevaplandırmak için kendisine şu soruyu sorar: "Eğer Tanrı iyi ve yarattığı tüm şeylerde iyi ise ve de Tanrı herşeyi yarattı ise, o zaman kötülük nereden gelmektedir? O (Tanrı)'nun en yüce iyi olduğu ve kendisinin yarattığı şeylerden daha çok iyi olduğu doğrudur. Yaratan ve tüm yaratılanlar yani her ikisi de iyidir." (*İtiraflar*, Kitap VII Bölüm 5). Augustinus aynı düşünceyi *İstencin Özgür Seçimi Üzerine*'de şu şekilde dile getirir: Tanrı iyidir ve O, kötülük yaratmaz.

Şimdiye kadar Tanrının iyi ve O'nun kötülüğü yaratmadığı düşüncesi Augustinus'ta irdelendi. Bu irdeleme sonucu Augustinus, Manichean kuramı red ettiğini göstermeye çalıştık. Şimdi sorumuzu bir kez daha tekrarlayalım: Eğer Tanrı kötülüğü yaratmamışsa ve O iyi ise kötülüğün kaynağı nedir? ve nereden gelmektedir? Bu sorunun irdelenmesini hem *İtiraflar*'da hem de *İstencin Özgür Seçimi Üzerine* de yapmak olanaklıdır. Kötülük acaba öğrenilir mi ve öğretilebilir mi diye Augustinus sorar. Eğitimin ne çeşit bir önemi vardır? Augustinos'a göre, "eğitim iyidir ve eğitim öğrenmeden gelmektedir. Bu yüzden kötülük öğrenilmez. Çünkü, eğer kötülük ve günah öğrenilse, o zaman kötülük eğitimin bir parçası olur ve böylece eğitim de iyi bir şey olmaz. Fakat, eğitim iyidir. Bu nedenle de, kötülük öğrenilmez ve de onu biz kimden öğrendik diye sormakta anlamsız olmaktadır." (*İstencin Özgür Seçimi Üzerine* Kitap I Bölüm 1). Bunlara ilavetten, Augustinus düşüncelerini şöyle ifade eder: "Eğer öğreten kötü ise, o bir öğretmen değildir; eğer o bir öğretmen ise, o kötü değildir." (*İstencin Özgür Seçimi Üzerine* Kitap I Bölüm 1-6). Sonuçta eğitim ve onu veren öğretmen özü gereği kötü olamaz ve kötülükte öğretilmez.

Eğer biz kötülüğü ve günahı öğrenmiyorsak niçin biz kötülük yapar ve günah işleriz? sorusunu öne sürebiliriz. Augustinus bu soruyu kendine sorar ve irdeler. Bu soru onun şu soruyu sormasını sağlar: Acaba arzu (Şehvet, ihtiras ve nefis) kötülüğün nedeni olabilir mi? Yoksa olamaz mı? Augustinus'a göre, zina bir günahtır, çünkü arzu ya da cinselliğin bir sonucu olan zinada, kötülük ve günah elementleri vardır. Böylece, arzu veya cinsellik, zina eyleminde kötü bir olgudur. Bu sorunu *İstencin Özgür Seçimi Üzerine* adlı eserinde şöyle ta-

nımlamaktadır:

"Zina da kötülük ve günah elementi, arzudur. Bir erkeğin bir başkasının karısı ile yatma fırsatına sahip olamadığı bir örneği ele alalım: Fakat bu erkeğin olanak olursa bu eylemi gerçekleştireceği açık biçimde kesin ise, bu kişi eylemi gerçekleştiren bir başkasından daha az suçlu değildir... Her tür günah işlemede ve kötülük yapmada arzu (nefis, cinsellik, şehvet) temel olgudur." (*İstencin Özgür Seçimi Üzerine* Kitap I Bölüm 3-21).

Her ne kadar arzu veya şehvet her tür günahta ve kötülükte temel element gibi görünür ise de Augustinus bu problemi daha fazla irdeleyerek, arzu ve libido'nun arkasında ne olabileceğini aramak ister ve onu bulmaya çalışır. Başka bir söyleyişle, insanın arzu ve nefsinden daha güçlü herhangi bir şey var mıdır? Eğer varsa nedir. Augustinus'a göre, libido da, arzu gibi düşünülebilir. Akıl, arzu ve nefsin efendisi olmalıdır. Platon ve Platonizm gibi, Augustinus'ta akılın bedeni arzulardan daha üstün olduğunu kabul eder. Platon için, ruh madde de hapistedir, yani madde ruhun hapishanesidir. Ölüm iyidir çünkü ruh kendisini görünüşler dünyasına ait maddeden kurtarmak zorundadır. Buna karşılık, Augustinus için ölüm kötüdür. Madde veya vücut insanın en temel parçasından biridir. Her ne zaman akıl, arzu veya nefis ile iyi bir ilişki içinde ise o zaman insanda kötülük ve günah olmayacaktır. Augustinus, akılın arzudan daha güçlü olduğuna inanır; çünkü o, doğru ve haklı olduğundan arzuyu yönetmelidir. Augustinus için, akıl doğruyu görebilen tek şey olduğundan, günah veya kötülüğün nedeni ve kaynağı olamaz.Buna karşılık, Augustinus şunları söyler: "Biz, istencin seçimi ile günah ya da kötülük yaptığımızı akıl gösterir... Eğer özgür istence sahip olmasaydık günah işlemememiz mümkün olmayacaktı." (*İstencin Özgür Seçimi Üzerine*, Kitap I Bölüm 16) Augustinus bu düşüncesini *İtiraflar* adlı eserinde de ileri sürer. "Biz günah veya kötülük yaparız, çünkü kendi özgür istencimizle onu seçeriz." (Kitap VII, Bölüm 3)

Augustinus için, dünyada günah veya kötülüğün doğrudan nedeni ve kaynağı bireysel iradedir yani kişisel istençtir. Kötü istenç günahın nedeni ve kaynağıdır. Evrenin kendisinde kötülük yoktur, fakat bireyde kötülük ve günah vardır.Bunun nedeni de onun kendi hatasıdır ya da hatalı seçimidir. Kısaca kendi özgür irade veya istencimizin seçimi ile günah işler ya da kötülük yaparız.

Augustinus kendine şunu sorar: Eğer Tanrı ruhu yarattı ise niçin ruh yanlış yapar? Bu soruyu başka bir şekilde sorarsak niçin Tanrı insana istencin özgür seçimini verdi? Eğer biz istence sahip olmasaydık, ne günah işler ne de kötülük yapardık, fakat sahibiz ve yapıyoruz. Augustinus bu soruları şöyle cevaplar: "Özgür istencin insana verilmiş olmasının nedeni insanın onsuz doğru ve haklı bir yaşam süremeyeceğini bilmek bu sorunu cevabı için yeterlidir" (*İstencin Özgür Seçimi Üzerine*, Kitap II, Bölüm 1) Bu yüzden, Tanrı, insanın doğru ve haklı yaşayabilme şansı elde etmesi için ona özgür istenci verdi. Çünkü insan, mutluluğu, doğruluğu ve adaleti bulmak için özgür istence sahip olmalı ve onu da özgürce kullanmalıdır.

Genelde üç çeşit kötülük veya günah olduğu söylenebilir: (1) Kaynağı insan olan ahlaki veya etik günah; kaynağı (2) doğal afetler olan ve (3) kötülüğün kendisinden gelen fiziksel ve ruhsal günah ve kötülükler. Başka bir deyişle, deprem, sel ve fırtına gibi doğal afetler sonucu oluşan kötülük ve kayıplar da bir tür kötülüktür. Şimdiye kadar, Augustinus felsefesinde günah ve kötülük, birinci anlamdaki etik günah veya kötülükle açıklandı. Bu tür etik günahın kaynağı ve nedeni olarakta özgür istencimiz olduğu belirlendi. Şimdi diğer günah çeşitlerini ele alabiliriz.

Augustinus'a göre, günah veya kötülük herhangi bir töz ya da substance olmadığı gibi de o, fiziksel güçte değildir. Buna karşılık, bir çok insan doğal afetler sonucu ölmektedir. Doğal kötülükler Tanrı'dan mı gelmektedir? Her yarattığı şeyi iyi yaratan Tanrı mı bunların nedenidir? Ya da tüm bu tür kötülükler insanların günahları nedeniyle onları cezalandırmak mıdır?

William Maker'a göre, bu sorulara cevap verebilmek için, Augustinus'un hırıstiyan kozmolojisine bakmak gerekir; çünkü Augustinus, yaradılışın yoktan (hiçten) olduğunu kabul eder. Hıristiyan yaratılış kuramına göre, Tanrı herşeyi yoktan var etti. İşte bu varsayımla doğal felaketlerden kaynaklanan her tür kötülüğü ve günahı açıklamak mümkündür. Günah veya kötülük olasıdır çünkü o kendini Varlığın değillemesi, yokluğu ve tahribi olarak göstermektedir. Varolan herşeyi Tanrı yoktan yarattığı için her şeyde hiçlikten kaynaklanan bir eksiklik, yokluk vardır. Yani varolanlar hiçliğin etkisindedirler. Buna karşılık, Tanrı'nın kendisinden gelen hiçbir şeyde eksiklik ya da yoksulluk yoktur. Başka bir söyleyişle, Tanrı'nın kendi doğasında ve kendinden yarattığında, hiçbir şekilde hiçliğin herhangi bir sıfatı veya özelliği yoktur. (Maker, s.156)

Böylece, Augustinus'un doğal kötülüğe cevabı şu şekilde özetlenebilir. Varolanlar yaratılmadan önce hiçlik vardı ve sonradan yaratılan tüm varolanlarda Varlık-olmayana (non-Being) doğru bir eğilim olasılığı söz konusudur. Bunun sonucu olarakta, Augustinus doğal günah ya da kötülüğü ex-nihilo'ya indirger ve bunları özgür istençle birleştirir. Böylece, tüm günah çeşitleri etik günah şekline dönüşür. Augustinus, kendi günah kuramı içinde etik günah üzerine dikkatleri çekmek istemiştir. O, günahı etik günah olarak ele alır ve bu tür etik günahta insanın istencinin özgür seçimin ile olduğunu kabul eder.

Augustinus, günah veya kötülüğü, fiziksel güç (Manichean'lara göre bu fiziksel güç aynı zamanda evrende bir tözdür) veya Var-olmayan mutlak

yokluk (Parmenidesci görüş) olarak görmemekte ve tanımlamamaktadır. Günah ve kötülük ruhtan gelmektedir, fakat maddeden değil. Platon ve Manicheanlar, kötülüğü ve günahı maddenin yapısına yüklemekle hata etmişlerdir. Platoncuların hatası Manicheanların ölçüsünde değildir; çünkü onu bir töz yapmışlardır ya da evreni yöneten iki ilkenin birisi haline getirmişlerdir. Augustinus'un görüşleri daha önceki kuramlardan daha açık ve nettir. Çünkü o, insanı günahın merkezine koymak suretiyle günahın kaynağı olarakta insanı görmüştür. Sonuç olarak Augustinus'a göre, insan istencinin özgür seçiminden kaynaklanan her tür eylemden ve seçimden sorumludur. Her günahlı insan, kendi günahının nedenidir; çünkü o, ne zaman günah işler ve kötülük yaparsa özgür istencini doğru erdemden uzaklaştırarak yapması sonucudur. Bu yüzden de Tanrı, insanın günahlarından ve kötülüklerinden sorumlu değildir. Her insan kendi günahlarından ve kötülüklerinden sorumludur. Her ne kadar Augustinus, insanı belirlerken ruhun üstünlüğünü savunursa da insanı madde ve ruh karışımı olarak anlamaktadır. Buna karşılık, Platon, maddeyi ruhun bir hapishanesi gibi görmektedir. Augustinus, insanı bir bütün olarak elealır ve günahın nedeni ve kaynağı olarakta maddeyi ya da insan dışında bir töz aramaz. Fakat günahın ve kötülüğün kaynağını insanın özgür istencinde görmesi ile Tanrı'nın neden olduğu ve yarattığı bir kötülük ve günahın olmadığını ortaya koyar. Fakat doğal afetlerin sonucunda oluşan kötülükleri -bu kötülüklerde insanın hiç payı yoktur- de etik günaha ve kötülüğe indirgenmesi yanlış olduğu kadar da nedenleri açık değildir.

Günah kavramı iyi ve doğru Tanrı'dan gelmiyorsa ve de kişiye yani bireye ait bir olgu ise, bu konumuyla günah ve kötülük insan faktörünü birey ve özne olarak öne çıkarmaktadır. Bu ortaçağ felsefesi için bence bir yenilikçi düşüncedir. O halde, modern felsefeden yaklaşık 11 veya 12 yüzyıl önce insanı bir özne olarak ele alan St. Augustinus bu görüşü ile hiç de küçümsenemeyecek bir düşünürdür. Günah, öznenin ruhundaki istencin özgür seçimi sonucu oluştuğuna göre özne sorumlu birey olarak kendisine, topluma ve Tanrı'ya karşı sorumludur.

Kaynakça:

1- St. Augustinus. Confessions *(İtiraflar)*. Translated by R. S. Pine-Coffin. New York: Penguin Books, 1983.

2- St. Augustinus. On Free Choici of the Will. *(İstencin Özgür Seçimi Üzerine)*. Translated by Anna S. Benjamin and L. H. Hackstaff. New York: Macmillan Publ. Cam., 1987

3- Maker, William. "*Augustinus on Evil: The Dilemma of the Philosophers*". International Journal for Philosophy of Religion. 15, 149-160, 1984.

Alesta

Ateşin su huyu inmiş yaylalardan akışkan
postalsız neferin siperinde karnı büyüyen
gece/
başaşağı sarktığım türkülerin
dudaklarında mora çalan/
yanakları isli karanfiller çiğnenmiş
cesetlerin üstünde/
antlar içer kambur dağları sırtlanırken
husumet/
kasvetin körfezine sokulurdu iyi niyetli
nefret/
kesik saç yüklü gemilerinden kesif
duman savrulan/
kefen çekilmiş gönderlere bora
meydanlarından/
tizdi kurşun geçimsizdi doruklara
çarparak çoğalan/
kan içinde kahkaha: Kahkaha içinde kan:
Kucaklaşmadan uzaklaştığımız büyü
tutmaz satırlar/
fokurdarken suyun ezgisinde son nefesini
veren köz/
alnımı alnınıza yaslarken mitralyöz
rüzgârın çarparak çıktığı kapı delil
istiyor öfkemize/
geçirmek için sesimizi düşsel
duvarların ötesine/
bulutlar öksürdükçe salyamız köpürmüş bir
kuduz deveran boynumuzda otuzikidiş kolye
kuyruğumuzdan tutuşmak üzere izbe bir
masalın/
labirent yumağında önünden
koşturduğumuz şule./
Argın temin yetişmiyor devriyesiz gecelerde
taraçalar ışıklı takipte sizi sürüngen
gerillalar/
asırların sırtından atamadığı bombardımanlı
yansırken ölüm karanlık makaralardan
yüzümüze/
uzun metrajlı şiirler kifayetsiz hüznümüze.
Rehin almış kaygısızlığın şahika uykusu
acının koordinatlarını tarayan.elden ele
dürbünü/
paralel-meridyen damarlı gözün içerden
görünümü/
ay'ı kuruturken gergefte, lav kusan pusu
fanusu simli lacivert şala sarmalanmış
ekvator zinciri sığ ütopyaların tortusu
ilmekleri dokunuyor bir yenilgisiz yanılgının
balkıyan batısına düğümleniyor sancıyan
günün doğusu./

Savaş ÇELİK

Yangında İlk Kurtarılacak

Güngör GENÇAY

Evler de içinde yaşayan insanlarla uyum içindedir. Nasıl, yaşayışları ve ilişkileri insanların ekonomik durumunu yaklaşık olarak ele verirse; evler için de aynı şeyleri söyleyebiliriz. O nedenle, onlara da insanlara yaptığımız gibi fakir, orta halli ya da zengin sıfatlarını yakıştırırız.

Günümüzde insan barınağının genel adı ev olunca, elbette apartman katları da bu tanımın içine girmektedir. Özellikle kentlerdeki orta halli ve zengin sıfatlı evlerin çoğunda, bir misafir odası bulunur. Burası günlük kullanım alanının dışında tutulur. Ancak, evsahibinin değerli saydığı misafirlerin gelişlerinde kapısı açılır. Sözcüğün tam anlamıyla göstermelik bir odadır bu. Günlük yaşantıda etkin olanlar ise; oturma, yatak ve yemek odaları ile mutfaktır. (Sakın okuyucular her evde mutlak olarak bu odalar vardır gibi bir savım olduğunu sanmasınlar. Fiili kullanım, o alana kendi adını verir. Örneğin: yattığımız, sonra da etrafı toplayıp oturduğumuz oda; yatak ve yemek odası; -evin-aş pişirdiğimiz herhangi- bir bölümü mutfak olabilir.)

İşte bu odaların hepsinde, içinde oturanların ekonomik koşulları ile beğenilerine uygun, maddi ve manevi değer taşıyan eşyalar bulunur. Koltuklar, halılar, büfe, süs ve dayanıklı tüketim eşyaları vb. yükte ağır pahada hafif olanlardır. Bir de geleneklerimiz gereği kadınlarımızın mücevherata, özellikle de altına merakları vardır. Yemez içmez, kollarına bilezik doldurur, boyunlarına gerdanlık takarlar. Düğünlerimiz, altın denen madene olan eğilimin hem köklerini göstermesi bakımından, hem de bu konuda somut bir örnek oluşturması bakımından ilgi çekicidir. Başka bir deyişle, feodal değerlerin bir bölümü hâlâ egemen olup, yaşantımıza yön vermektedir.

Evlerde kendilerine yer bulamayan, ya da eğreti bir misafir konumunda olan tek şey kitaptır. Birkaç tane olduklarında, üşümüş çocuklar ya da sokağa bırakılmış kardeş kediler gibi birbirlerine sokulmakta, sanki birbirlerinden güç almaktadırlar. Tek kaldıklarında ise, diğer süs eşyalarına benzemeye ve sahiplerine sevimli görünmeye çalışmaktadırlar.

Resim, heykel vs. sanat ürünleri, zengin evlerinde artı kazanç için yer almakta, fakir ve orta hallilerin evlerinde ise ya inançlardan, ya da sanatsal düzey yoksunluğundan ötürü kapıdan içeri adım atamamaktadır.

Burada evlere utangaç olarak giren, ya daha hiç giremeyen kitapların bu sürgünlüğü nereden kaynaklanıyor biçiminde bir soru takılıyor. Bunun yanıtı ise, tarih boyunca süregelen ileri-geri kavgasının şimdilere dek irdelenmesinde yatıyor.

Can ve mal beraberliği, günümüzde, et ile tırnak benzetmesi çarpıtılarak gündeme çıkartılmış, mal neredeyse canın değer belirleyicisi durumuna sokulmuştur. Tatlı olan canın yanına atalarımızın yaklaşarak "mülkiyet hırsızlıktır" diyen Prudon'un aksine: "Mal da canın yongasıdır" demesi ise toplumumuzda bu kanıyı kökleştirmiştir.

Yüzyıllardır gelen etkilenmeler sonuçunda, yangın, deprem, sel vb. olağanüstü bir durumla karşılaşan evsahipleri, canlarıyla birlikte mallarını da düşünürler. Canlarıyla birlikte en sevdikleri eşyaları da kurtarmak isterler. Bu sevilen eşya, kimine göre para, kimine göre altın, kimine göre maddi kanıt oluşturacak belge, ya da sair eşyalardır.

Şimdi de uygulanıyor mu, bilemiyorum. Önceleri devlet dairelerinde ve büyük kuruluşlarda bulunan bazı çelik dolapların ve de eşyaların üzerinde "Yangında İlk Kurtarılacak" yazısı bulunurdu. Yangın durumunda da ilk kez onlar kurtarılmaya çalışılırdı. Çünkü onların kurtarılması, yangından sonra da o işletmenin sağlıklı bir biçimde çalışmasını sağlayacaktı.

Şimdi, biz bizle kalıp, kendimizi iyice bir irdeleyelim. Sorular sorup, yanıtlarını arayalım.

İnsanın düşünsel yapısını kurmakta en büyük payı olan kitaplar, en yüce görülen maddi değerlerden daha mı az kıymetlidir?

Değildir kuşkusuz.

İşte, düğümün çözümü de burada yatmaktadır.

Toplum bireyleri olarak hepimiz yangında ilk kurtarılacak eşyanın kitaplar olduğu bilincine vardığımız ve de bunu uyguladığımız zaman, insan olmanın erdemli güzelliğini de yaşamaya başlamış olacağız.

YA BASTA! ARTIK YETER!

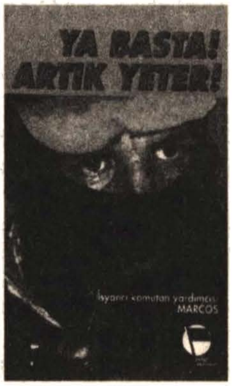

* *Ya Basta!-Artık Yeter!*, İsyancı Komutan Yardımcısı Marcos, Çev. Pınar Selek, Belge Y., İstanbul Temmuz 1996, 255 s.

* *Ülke ve Özgürlük*, Marcos'un Mektupları, Çev.Ahmet Akif, Gökkuşağı Y., İstanbul Ağustos 1996, 197 s.

* *Dünyanın Balkonundaki İsyancılar/ Zapatistalar, "YDD", Enternasyonalizm*, Fikret Başkaya-Temel Demirer-Sibel Özbudun, Öteki Yayınevi, Ankara 1996, 304 s.

EZLN (Zapatist Ulusal Kurtuluş Ordusu) ve isyancı komutan yardımcısı (subcomandante insurgente) Marcos hakkında bugüne dek çok şey söylendi. Belli ki daha da söylenecek, yazılıp çizilecek. Geçtiğimiz aylarda Türkçede de EZLN ile ilgili üç kitap birden dolaşıma sokuldu (Temmuz, Ağustos ve Kasım '96). Bunlardan *Ya Basta!-Artık Yeter!* ile *Ülke ve Özgürlük*, birebir EZLN'nin bildirilerinden, Marcos'un mektuplarından ve benzeri belgelerden oluşuyor. *Ya Basta!-Artık Yeter!*, Meksika'nın NAFTA'ya katıldığı ve EZLN'nin Chiapas'ın bir kısmını işgal ederek askeri eylemlerine başladığı 1 Ocak 1994 ile Mayıs '94 arasını kapsıyor. Mayıs '94 ile Şubat '95 arası belgeler henüz Türkçe'de yayımlanmadı. Şubat '95-Eylül '95 arası belgeler ise *Ülke ve Özgürlük*'te yeralıyorlar. Eylül '95-Ocak '97 arası, yine, yayımlanmayı bekleyen bir dönem... Kitaplardan ilki, başlangıcı yansıtmasının da etkisiyle, nispeten daha ciddi, Marcos'u Marcos yapan biçemin daha az görüldüğü, fakat çok önemli veriler içeren bir toplam. İkincisi de, Durito öykülerinden P.S. (post-script, dipnot) şovlarına uzanan renkli bir anlatımla Şubat '95 baskınını izleyen süreci veriyor. Hareketin anlaşılması açısından her ikisi de çok yararlı. Ama şu sorulabilir: Peki neden hareket bu denli anlaşılmak isteniyor?

Kanımızca bunda, hareketin çok sayıda özgün yön barındırması, sınırları - alışık olduğumuz biçimlerde- net olarak tanımlanmamış karmaşık yapısı ve geçirdiği evrimler rol oynuyor.

Kısa kısa, toparlamaya çalışırsak: Parçalanan Maocu Ulusal Özgürlük Gücü'nden (FLN) içinde Marcos'un da yeraldığı on kişi 1982 yılında Che Guevera tarzında yeni bir devrimci mücadele yaratmak için Chiapas'a giderler. Ağır koşullar nedeniyle bir süre sonra dağılan guruptan geriye yalnızca Marcos kalır. 1984 ile '94 arası teorik ve pratik olarak EZLN'nin örgütlenmesiyle, silahlanması ve devrimci yasalarını hazırlamasıyla geçer. Tek bir bildiri yayımlamadan, gazete dergi çıkarmadan, eylem üstlenmeden geçen sabır dolu bir 10 yıl! Zapatistalar kendilerine komutan olarak Emiliano Zapata'yı kabul ederler. Yani hareketin lideri canlı bir insan değil, bir efsane, bir tarih, bir imgedir. Fiili lider Marcos ise subcomandante (komutan yardımcısı, ikinci komutan, askumandan, alt-komutan diye de çevrilebilir)dir.

Lidere tapınma kültürüne panzehir olarak kar maskelerini kullanırlar. Dolayısıyla, sanki maskeli herkes Marcos, maskesiz Marcos hiç kimsedir. Hem herkes Marcos'dur, hem de kimse Marcos değildir. Öncü sınıf proletarya, öncü parti, öncü devrimci gibi kategorileri reddederler, tabanlarına dayalı, kendi yerli kültürlerinden beslenen bir demokrasi anlayışını koyarlar. Bu anlamda herkesin lider olması ama kimsenin lider olmaması doğaldır. Mesele, iktidarın devralınması değil, onu kullananlarla, devrim uğruna altında ezilenler arasındaki ilişkisini değiştirmektir. Bir siyasi parti değil bir siyasi güç olmak arzulanır. Bir gerilla NGO'su (Hükümet-dışı örgüt) gibidirler... Eylemci uluslarası bir. sivil toplumdan sözederler. Gerek iktidar karşıtı perspektifleriyle, gerekse ele geçirdikleri bölgelerde devrimin sonuçlanmasını beklemeden hemen özyönetime dayalı yeni yaşam biçimini hayata geçirmeleriyle, Latin dünyasında eski bir ayaklanmacı geleneği olan anarşistleri andırırlar. Marcos'un ağzından konuştuğu pipo içen küçük böcek kahramanı Durito'nun ismi İspanyol İç Savaşı'nın ünlü anarşist lideri Durruti'yi anımsattığı gibi, her vesileyle 'Kızıl Emma' Emma Goldman'ın 'dansedemeyeceğimiz bir devrim, devrim değildir' sözüne sadakatlerini de gösterirler. Ne de olsa 1910'lardaki devrimci Meksika'nın bir ayağı Zapata

ve Pancho Villa'ysa öbür ayağı da Baja Kaliforniya'da 1911'de gerçekleşen Magonist ayaklanmanın anarşist devrimcisi Ricardo Flores Magon'du. Ancak EZLN elbette tüm ideolojilere mesafelidir. Durruti'nin birlikleri İspanya'da ele geçirdikleri köylerde önce hapishaneleri boşaltıyor, tüm resmi belgeleri yakıyor, toprağı bölüştürüyor ve papazı öldürüyorlardı. EZLN ise alkol ve uyuşturucu tüketimini durduruyor (Yeşilaycılık), kadın haklarını açıyor (Feminizm) ve ağaç kesimini yasaklıyor (Çevrecilik). Ancak kadın hakları konusunda Zapatistaların başardıkları, her türlü burun kıvırmanın ötesindedir. Kadının silahlı mücadele içinde savaşarak kazandığı konum, olası bir modernleşmenin belki yüz yılda alacağı mesafenin birkaç yılda alınabileceğini gösteriyor.

EZLN bir Ulusal Kurtuluş Ordusu, ama bir ulusun bağımsızlığını isteyen, Federe Yerli Devleti veya Chiapasistan propogandası yapan bir hareket değil, daha çok bildirilerini "Vatan İçin Yaşamak! Ya da Özgürlük İçin Ölmek!" diye bitiren, "Vatan aşkı" konulu şiirler yazan, başka bayrak yok diyerek Meksika bayrağını sahiplenen, ulusun tümden kurtulmasını, özgürlük, demokrasi, adalet taleplerinin ülke çapında talepler olarak algılanmasını isteyen bir hareket. Marta Duran de Huertoa Patino'dan alıntılarsak: "Aslında Meksika'da ulusalcılık (tüm Latin Amerika'da olduğu gibi) güçlü bir anti-sömürgeci ve anti-emperyalist bileşendir. Zapatistalar tarafından ulusalcılığa yapılan vurgu, Zapatistaların savaşının yerel değil, tüm Meksikalıların çatışması olarak görülmesi mantığıyla ele alınıyor... Sınır tanımadan, ulusal sembolleri, milli marş, bayrak ve tarihi kahramanları kendi çıkarına kullanan resmi demagoji ve iktidarlara karşı, Meksikalı bir grup yerli, onur ve bilinçle ortaya çıkıp, devletin bu sembollerini elinden alarak milliyetçi ve demagojik söylemi devlete yöneltiyorlar." Bu haliyle daha çok '60'ların Türkiye solunu anımsatıyor. Ulusal, ulusal olduğu için de enternasyonal (uluslar-arası). Acaba bu analojimizde haklı mıyız, yoksa yanılıyor muyuz? İçinde bulunduğumuz coğrafya için başka nasıl sonuçlar çıkarılabilir? Bu noktada Fikret Başkaya, Temel Demirer ve Sibel Özbudun'un hazırladıkları *Dünyanın Balkonundaki İsyancılar* başlıklı Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı'nın ilk kitabı olarak sunulan çalışmaya başvuruyoruz. Ancak sonuç bir düşkırıklığı. Eldeki yapıt için; Başkaya'nın -yine böyle bir ilk kitap için yeğni bulduğumuz- önsözünde belirttiği, YDD'nin temellerini atan, fikirlerin sonuçları vardır'a inanan, emperyalist ve neo-liberal ideologların sistemli çalışmalarını püskürtmeye yönelik ne bilimsel ne de bilim fetişizminden kurtulmuş özgür-bilimsel bir yapıt denilebilir. Daha çok Demirer'in gezi izlenimlerine dayandırılmış bir gazetecilik çalışması. Güçlü veya güçsüzlüğünden söz edilebilecek, tartışmaya açılabilecek, aktarılabilecek herhangi bir analiz veya tez yok. Fazla temellendirme gereği duyulmamış öznel yorumlar, zoraki bir duyarlılık vurgusu, bu coğrafya ile ilgili kolaycı, kurcalanmamış formüller, indirgemeci yaklaşımlar ve çeşitli metinlerden dağınık alıntılar. Ayrıca Forum'un, Ortadoğu'dan başlamak yerine, Türkiye'de pek kaynak kıtlığı çekildiği söylenemeyecek Latin Amerika gerilla hareketi üzerine bir kitapla başlamasını çok iyi gerekçelendirdiğini de söyleyemeyiz. Egemen sınıfların ideolojik hegemonyasına karşı bir karşı-hegemonya odağı olmak gibi son derece yaşamsal bir hedefi olan Forum'un bu ilk yayınının, "duruşu" konusunda bir fikir vermeyeceğini umuyoruz.

Benzeri bir düş kırıklığı da EZLN'nin Umut Enternasyonali'nde yaşanmış gibi görünüyor. Marcos'un planladığı devrimi mümkün kılacak bir devrim için tartışma ortamı sağlamaktan uzak düşmüş gibiler. Genelde Avrupa ve Amerika'dan toplanan *'soft'* ve merkezi partiler, umudu yaratmak ve yaşatmaktansa, umudu manipüle etmek eğiliminde olduklarını bir kez daha göstermişler. Oysa Marcos'un devrim şeması, galiba, bir 'mutluluğun resmi yok'a dayanıyor. 'Öyleyse varmış gibi yapmayalım'a. Buna göre, bugün için olası devrim, 'mutluluğun resminin yapılabileceği koşullar için çalışmaktır' ancak. Zaten *Ya Basta!* da insanları ortak bir ütopyada değil, ortak bir itirazda birleştiriyor. EZLN'yi zihinlerde salınım halinde tutan belirsizlik de bu. Hep tekrarladıkları sloganları 'Özgürlük, demokrasi, adalet' aydınlanmanın avrupa merkezci özgürlük-eşitlik-erkekkardeşlik'inin mıknatısına mı yakalanacaktır, ki bu parlamentarizm-Alain Touraine-postmodernsağ bohçasını doldurur, yoksa "demokrası toplumsal egemenlik önerilerini kararlaştırmak için DEMOKRASİ, özgürlük bir öneriyi veya diğer öneriyi kendisi kararlaştırabilmeye yarayan ÖZGÜRLÜK ve adalet tüm önermelerin hazırlanması için ADALET"mi olacaktır, ki bu da tüm ezilenlerin-yokların-postmodern sol-birliği bohçasını doldurur. Eğer bugün Meksika'da devrim yapılırsa bunu büyük olasılıkla EZLN yapmayacak, ama meşruluğunu hem Meksika'da, hem de dünyada EZLN sağlayacak.

EZLN'yi şöyle ya da böyle övmek olası. Veya şöyle ya da böyle yermek, horlamak, mahkûm etmek. Bizler gibi, bugün Marcos da, Mexico City'de bunlardan birini yapıyor olabilirdi. Godard'ın bir sözü var "Politik olarak doğru bir film yapmak istiyorsak, politik olarak doğru insanların yanında çalışmalıyız." Belki Marcos'un yapmaya çalıştığı da bu, politik olarak doğru bir film yapmak...

Not: Bundan sonra yayımlanacak Marcos'un bildirileri ve mektupları kitaplarına Marcos'la yapılmış birkaç söyleşi, ya da konuyla ilgili birkaç sağlam makale çevirisi eklenirse çok yardımcı olabilir sanıyoruz. Bir de, Meksikalıların tarihi sloganı 'Tierra Y Libertad'; İngilizcesi 'Land and Liberty' ya da Almancası 'Land und Freiheit' üzerinden çevrildiğinde 'Ülke ve Özgürlük', İspanyolcasından çevrildiğinde 'Toprak ve Özgürlük' diye kullanılıyor. Gerçi sözlüklere göre toprağın bir anlamı da ülke ve ülke zaten toprak demek ama, sanki küçük bir karışıklık doğmuyor mu?

Ayrıca bakılabilir: * *Zapata*, Meksika'da Köylü Devrimi, Robert P. Millon, çev. Tektaş Ağaoğlu, Sosyalist Y., İstanbul Mayıs 1994, 128 s. * *Zapata*, John Steinbeck, çev. Billur C.Tiğrek, Arda's Y., İzmir Şubat 1995, 220 s. * *İhtilalci Meksika*, John Reed, Maya Y., 1969, 351 s.

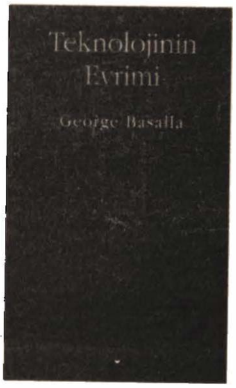

* *Teknolojinin Evrimi*, George Basalla, çev. Cem Soydemir, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara Haziran 1996, 312 s.

George Basalla'dan tartışmalı, rahat okunan bir teknoloji tarihi tezi. Basalla, bir teknolojik evrim kuramı öne sürüyor. Kitabın bölümlerini de kurgu ve içerik açısından evrimsel analoji temelinde düzenlemiş.

Teknolojik evrim, daha önceden bilinmeyen insan ürünü nesnelerin ortaya çıkışını ve ayıklanmasını açıklıyor. Kahraman yaratıcı deha mitinin yerine ürünlerin sürekliliği görüşünü ve her ürünün bir öncüle sahip olduğu fikrini koyuyor. Biz buna 'ürünler ürünlerden çıkar'da diyebiliriz. Bilginin uzun zamandan beri bir yenilik kaynağı olarak kabul edildiğini, icat etmenin tek dürtüsünün gereksinim olmadığını, oyun ve hayal gücünün önemini vurguluyor. Yenilik'i etkileyen psikolojik, düşünsel, sosyo-ekonomik ve kültürel faktörlerle Ayıklanma'yı etkileyen ekonomik, askeri, toplumsal ve kültürel faktörler inceleniyor.

Baltadan su pompasına çeşitli aletler resimlerle ve çizimlerle desteklenerek konu edilmiş. Pek çok ilgi çekici ayrıntı yakalamak olası. Örneğin Aztekler tekerlek teknolojisini bilmelerine karşın (tekerlekli minyatür nesneler, kilden heykelcikler yapıyorlardı) nesneleri taşımak için tekerlekten yararlanmaktan kaçınmışlar. Ya da tekerleği icat eden Yakın Doğu ve Kuzey Afkira'daki uygarlıkların, İ.S. üçüncü ve yedinci yüzyıllar arasında tekerli taşıtlarla sağlanan ulaşımdan vazgeçerek insanlar ve eşyaları daha etkili ve daha hızlı şekilde taşıyabilecekleri bir yöntemi benimsemeleri; yani deveyi... Bu ayrıntılarda ve diğer şeylerde, emperyalizm ve Avrupa uygarlığı mantalitesinin teknolojik ilerlemeye etkileri de çalışma boyunca gözününe alınmış.

Not: TÜBİTAK, yayımladığı kitapların yazarları hakkında tanıtıcı bilgi vermiyor. Oysa özellikle böyle bilimsel yapıtlarda yazarın ilgilerini ve altyapısını merak ediyor insan.

* *Siyah Deri Beyaz Maskeler*, Frantz Fanon, çev. Mustafa Haksöz, Sosyalist Yayınlar, İstanbul Ağustos 1996, 237 s.

1925 yılında Fransız sömürgelerinden Martinik'te doğan siyahi yazar Frantz Fanon, Lyon'da psikiatri eğitimini tamamladıktan sonra, 1952'de ilk önemli çalışması olan *Siyah Deri Beyaz Maskeler*'i kaleme almış. 'Zenci ve Dil', 'Zenci ve Hegel', 'Siyah Kadın-Beyaz Erkek', 'Siyah Erkek-Beyaz Kadın', 'Zenci ve Psikopatoloji' gibi bölümlerden oluşan kitap, toplumsal psikiatri ve yabancılaşma konularında hâlâ klasik sayılmasına neden olan özgün ve çarpıcı yaklaşımıyla insan psikolojisinin emperyalizmin etkisindeki ve özellikle sömürge sistemi altındaki diyalektiğini yorumluyor. Yayımlanmasından bu yana, yabancılaşmadan kurtulup özgürleşmek literatüründe bir mihenk taşı kabul edilen bu yapıt üzerine sayısız makale, inceleme kitabı ve akademik tezler hazırlandığı gibi, bugün bile çeşitli üçüncü dünya ülkelerinden ABD'ye ve Fransa'ya, Stuart Hall'dan Homi Bhabba'ya, gitgide genişleyen bir yelpazede tartışılıyor.

Fanon'un Fransa'dan Cezayir'e geçtiği, orada Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne (FLN) aktif olarak katıldığı biliniyor. Bir yandan psikiatri alanında hastane tedavisi için devrimci fikirlerini Cezayir'de ve Tunus'ta çeşitli psikiatri hastanelerinde uygulamaya koyuyor, öte yandan da öncelikle Cezayir ve ardından Afrika devrimi için militanca çalışıyordu. Cezayir'de yazdığı *Bir Devrimin Sosyolojisi*'nde kişinin - özellikle kadının- devrimci mücadele sürecinde özgürleşmesini, geleneksel aile yapısının yine aynı süreçte kırılmasını işleyerek, devrim için mücadelenin meşruluğuna önemli katkılarda bulunmuştu. Üçüncü dünya uluslarını ilgilendiren neredeyse tüm konuların ele alındığı *Yeryüzünün Lanetlileri*'nde (Sosyalist Y., Mayıs 1994, çev. Şen Süer Kaya) ise bireyin şiddet aracılığıyla kendini özgürleştirmesi ve tüm dünyayı değiştirmeye yönelmesini ele alıyordu.

Yeryüzünün lanetlileri ile yeryüzünün efendileri arasındaki gerilimin alabildiğine kızıştığı günümüzde, lanetlilerin yanında olmak isteyenler ya da bizzat lanetlilerden biri olanlar için, Fanon vazgeçilmez önemdedir. *Siyah Deri Beyaz Maskeler* ise, iyi bir başlangıç...

Not: Türkçe çevirinin İngilizce çeviriye (Grove Press, 1968) göre çok daha 'şiirsel' olduğunu da belirtelim. Fransızca konuşan orijinal Fanon, İngilizce konuşan Fanon'dan daha mı coşkuludur yoksa Türkçe konuşandan daha mı bilimseldir, onu bilemiyoruz.

Emre Kongar ve Müzik

Özcan ÖZMAN

Emre Kongar'ın "Ben Müsteşarken" adlı kitabı uzun zaman çok satan kitap listelerinin başında yer aldı. Belki de hâlâ liste başı.

Bürokraside yaşadığı olayları, sanat ve kültür ortamında,politikada ilişkide bulunduğu kişileri, son derece saygılı, sevgili, hoşgörülü bir üslûpla, alçakgönüllü, eskilerin deyişiyle "mahviyetkâr" ve çelebi bir kişilikle anlatıyor. Kitabın ilgi görmesinde bu farklı yaklaşım ve anlatış etkili olduğu gibi hemen herkeste var olan (dedikodu demeyelim de) merakı kışkırtıyor. Çünkü, okurken sözkonusu kurumları, kişileri bir ölçüde tanıyorsunuz, yazar aracılığıyla da yaşanmış olaylara tanık oluyorsunuz. Örneğin, ben Kültür Bakanlığına bağlı bir sanatçıyken ve Sayın Emre Kongar'ın müsteşarlığı döneminde, kurumumda yaşanmış bir olayın yanlış anlatıldığını, müsteşarın nasıl yanlış bilgilendirildiğini şaşkınlıkla okudum. Ayrıca bu derece yanıltılmasından büyük bir üzüntü duydum.

Kitabın 153'üncü sayfasında "Her Felâketten Bir Nimet Doğar: Dekor Piyano Şakası" başlığıyla verilen bölümde, Atatürk Kültür Merkezi'nde bütün birim sorumlularının katıldığı bir toplantı sırasında Oda Tiyatrosu'nda çıkan yangının, itfaiyenin anında müdahalesi ile bastırıldığı anlatılmakta. AKM müdürü Gülser Orhan'ın, onarımı kendisinin yapması gerektiğini belirttiği, Bakanlığın izin ve ödenek vermesi halinde altı aylık bir süre içinde bitireceğini bildirmesine karşılık o dönemin İstanbul Devlet Tiyatrosu müdürü Raik Alnıaçık, kendisine izin verildiği takdirde ilâve paraya gerek olmadan, kendi müdürlüğünün imkânları ve kendi elemanları ile bir hafta-on gün içinde onaracaklarını bildirince, Müsteşar Bey "tüm sorumluluğu Raik Alnıaçık'a verdim." diyor.

Bu arada da Devlet Planlama Teşkilâtı'na yangını bildirip onarım için ek ödenek istenmiş. "Yangında bir de piyano yanmıştı." diyor Sayın Müsteşar. Ekliyor:

"Yangın hasarı tesbit edilirken bu dekor piyano ile birlikte planlamadan yaklaşık 1,5 milyarlık bütçe dışı bir ek ödenek aldık. Bunun üzerine arkadaşlar -dekor piyano yerine sanki gerçek piyano yanmış gibi para aldık- diye espri ürettiler. Onarım Alnıaçık ve arkadaşları tarafından, bütün masraflar Devlet Tiyatrolarınca ödendiği için bedavaya yapılmıştı.

Böylece Yücel Erten'in depodan tiyatro sahnesi kazanma hayali gerçekleşme aşamasına ulaştı. Derhal bir milyarı bu işe tahsis ettim."

Yangın esnasında sahnede bulunan çeyrek kuyruk piyano, acaba söylendiği gibi "DEKOR" muydu?

Şimdi sizleri biraz gerilere götürdükten sonra Oda Tiyatrosu'nun yandığı güne getirmek istiyorum.

1987-1991 yıllarında İstanbul Devlet Opera ve Balesi müdürü ve genel sanat yönetmeni Mesut İktu'nun döneminde, nüfusu on milyonu aşan koskoca bir şehre AKM'nin 1300 kişilik salonundan haftada dört gün temsil vermekle hizmet ulaştırılamayacağını kaygıyla düşünür, çareler üretirdik. Mesleğimizi yaygınlaştırmak ve sevdirmek bilinciyle salonlar, sahneler keşfeder, etkinliklerimizi değişik semtlerde, civar şehirlerde seyirciye sunardık. Bu çabalarımızı sürdürürken AKM'nin imkânlarını da zorlardık. Devlet Tiyatrosu pazartesi günlerini tatil yaptığına göre 200 kişilik Oda Tiyatrosu "Pazartesi Konserleri"için kullanılabilirdi. Evet, bu fikri uygulamaya koyduk. Hiç aksatmadan konserler verilmeye başlandı. Hem sanatçılarımıza çok gerekli ve önemli olan konser verme alışkanlığını köreltmemek için bir alan açılmıştı, hem de bir koldan daha seyirciye ulaşmanın yolu bulunmuştu. Bilindiği gibi şan resitalleri genellikle piyano eşliğinde yapılır. Bu amaçla kullandığımız piyano eskiydi, çünkü yeni bir piyano almak için ödenek bulamıyorduk. Her sanatçı kullandığı müzik aletinin en iyisini ister. Bu isteğe karşı çıkmak mümkün olabilir mi? Bizin piyanistlerimiz de devamlı yakınırlardı. Yine bilindiği gibi her konserden önce piyano akord edilir. Akordörümüz de sızlanırdı: "Çok eski, zor akord tutuyor, koca devlet operasına bu piyano yakışır mı?" Bu şikayetleri sevgiyle, anlayışla karşılar, çalışma odalarımızdaki piyanoların da daha iyi olmadığını hatırlatarak programlarımızı uygulardık.

İşte, "DEKOR" denilen piyano bu piyanoydu.Eğer Oda Tiyatrosu'nda o gün yangın çıkmasaydı, 1 Mart 1993 günü saat 19'da Moldavyalı Sergei Gavrilov o piyanoda soprano Natalya Gavrilova'ya eşlik edecekti. P.İ. Çaykovski'den, R. Korsakov'dan, S.V. Rahmaninov'dan arya ve liedler dinleteceklerdi.

Merak ediyorum, Opera parasızlıktan piyano alamazkan ve bu sıkıntı yoğun bir biçimde yaşanırken yanan piyanoya kim dekor dedi? Sahne üzerinde sadece görüntüsü gerekli olan birtakım aksesuarlar butaforlar tarafından atelyelerde yapılır. Diyelim, çeşitli meyveler, hayvan başları, ses vermeyen müzik aletleri vs. Gerekirse piyano

da yapılır, ama ondan asla ses çıkmaz. Oda Tiyatrosu'ndaki piyano, konserde kullanıldığına göre "DEKOR" olamaz. Planlama'dan alınan 1.5 milyarı opera yönetimi neden Birim Tiyatro'nun yapımı için kullandırdı, anlaşılır gibi değil.

Kitabı okumayı sürdürüyorum. 290' ıncı sayfadaki başlık "Maestro Rengim Gökmen, Prima donnalar Yekta Kara ve Selmin Günöz". Bakın, Müsteşar Bey ne diyor: "Yekta Kara sadece sahnelerin ses prima donnası değil, İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nin hem idari hem de sanatsal yönetim anlamındaki "Birinci Kadını"dir. Üstelik yöneticilik niteliği yalnızca sahnede yönettiği operalar açısından değildir."

Opera dünyasında "prima donna" ve "diva" sözcükleri pek öyle ulu orta kullanılmaz. Nedeense bizde, sıradan insanlar değil, sorumluluk taşıması gereken kişiler bile değer verdikleri kişileri, başkalarının gözünde de büyütmek için "prima donna" veya "diva" deyiveriyorlar.

Bir-iki yıl önceydi. Cumhuriyet Gazetesi'nin pazar günleri yayınladığı "Dergi"nin kapak resminde gördüğümüz, yanakları elma şekeri gibi boyalı,başında kız çocuklarına giydirilen cinsten ince kenarlı, bol çiçekli, kirazlı hasır şapkasıyla epeyce yaşlı (doksan civarı olmadı) bir kadının Türk Operası'nın Diva'sı olduğunu resim altındaki yazıdan öğreniyoruz.

Şimdi, sözlük "diva" kelimesinin karşısına ne yazmış, bakalım: "Tanrıça anlamında büyük ve ünlü opera şarkıcısı." Bu büyüklüğün, kendi ülkesinin sınırlarını da aşması ve dünya sanat merkezlerinde de bu erişilmezliğin, benzersizliğin kabul edilmesi gerekiyor. Decca Classics plak şirketinin pazarlama müdürü Paul Moseley, "dünya çapında büyük sopranoların sayıları fazla olmasına rağmen, aralarında DİVA olarak nitelendirebileceklerin sayısı bir elin parmaklarını geçmez." diyor. Dünyadaki müzik merkezlerinin yetkilileri önemli sopranolar arasında "diva-tanrıça" sıfatını hak eden isimleri belirlemekte zorluk çekiyorlar. Üstelik bunların arasında, plaklarını hayranlıkla dinlediğimiz yine kimi şanslı kişilerimizin önemli opera sahnelerinde nefes tutarak büyülenmiş gibi heyecanla izlediği nice sopranolar varken.

Sony Classics'in sanat danışmanı Jeremy Caulton, gelmiş geçmiş sanatçılar arasında Maria Callas'ı "diva" diye tanımlıyor.

10 Kasım 1996 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde, Ahu Anten'in yaptığı söyleşide Türk diva'sı bakın, ne diyor: "Tanrı bana büyük ses vermiş! Ona göre de kader çizmiş. Eşek gibi bir ses! Ama bakıyorum,bazen senin yerine bazı karıları çıkartıyorlar sahneye. Ne ses var, ne bir şey! Kedide de var onlardaki ses. Primadonna sesle olur, fizikle değil. Bende fiziğin üstüne bir de ses var." Yorum okuyucunun. Yaşadığımız değerler karmaşasından bir örnek...

Evet, gelelim "prima donna"ya. Opera dünyasında "diva"dan biraz daha aşağı bir mertebe, ama bu paye de öyle kolayına verilmiyor. Ses renginin ve kalitesinin pek çok sopranodan üstün olması gerektiği gibi, teknik, müzikalite ve yorumda kusursuz olmaları, büyük operalarda, büyük ve ses imkânlarını zorlayan partileri, dünya sahnelerinde söyleyerek kendini kabul ettirenlere lâyık görülüyor.

Yukarıda sözünü ettiğimiz özellikleri taşımayanlar, her hangi bir kişinin gönlünde "prima donna" olabilirler, ama opera sanatında kullanılan anlamda "prima donna" olamazlar. Örneğin opera dünyasının prima donnalarından biri Leyla Gencer'dir.

"Prima donna" İtalyan dilinde birinci kadın demek, ama opera dilinde yüklü bir anlam içeriyor. Sayın Müsteşar'ın amacı, tekliği, ayrıcalığı vurgulamaksa, söz konusu kişi için "operanın işbilir birinci kadını" diyebilirdi.

Kitabın aynı başlığı taşıyan, yani "Maestro Rengim Gökmen, Prima donnalar Yekta Kara ve Selmin Günöz" bölümünde, "Ayrıca doğrudan kendi girişkenliği ile, Bakanlığın tarihsel mekânlarında 'Tarihle İç İçe Halkla El Ele' adıyla halk konserleri başlattı." diyor Sayın Emre Kongar.

Şimdi halk konserleri denilen şu konserleri bir inceleyelim. "Tarihle içiçe" dendiğine göre mutlaka bir tarihî mekân, konser vermek için kullanılacak. Peki, "Halkla el ele" ne demek? Ortaya koyduğunuz bir etkinliği, halkla kotaracaksınız, el ele vereceksiniz anlamına gelmez mi? Bir konser halkla nasıl kotarılır? Diyelim, bir tarihî yapı onarılacak, ama para gerekli, o parayı sağlamak için o yapının içinde birileri konser düzenler, birileri konser biletlerini satar, bilet alan parayla katkıda bulunmuş olur, binaya ait tanıtım broşürlerinin basımı için birileri koşturur, bir yandan rozetler satılır, vs. Böylece halkla el ele olunur.

Oysa "Tarihle iç içe halkla el ele" başlığıyla sunulan bu konserler, bir kez Ayasofya'da, bir kez Arkeoloji Müzesi'nde, bir kez de İslâm Eserleri Müzesi'nde verilmiştir. İlk konser için Ayasofya Müzesi'nin avlusunda opera orkestrasından dört kadın sanatçımız ve operadan bir soprano, yanlış hatırlamıyorsam "barok" döneme ait sahne kostümleri giyerek yerlerini aldılar. (Genelde, konserlerde enstrüman çalan kadın sanatçılar, siyah elbise veya siyah etek, beyaz bluz giydikleri halde, bu konserde barok döneme ait kostüm giydiler. Maksat hoşluk olsun...)

Otobüslerden inip rehberin peşinde koşturan yabancı turistler, önce kulak kabartıp sonra günlük gezi programının bir parçası olan müze görme telâşına düşüyorlardı. Bu çalıp söylemeler,batı ülkelernide sokaklarda, metrolarda, büyük mağaza girişlerinde sık sık görüldüğü gibi sonunda para toplayacak üç-beş kişilik müzik grubu muydu, yoksa Devlet Operası'nın "tarihle iç içe halkla el

ele" konserlerini veren profesyonel sanatçıları mıydı? Kimse bunu fark edemedi.

Aynı anlaşılmaz durum, Arkeoloji Müzesi'nde de yaşandı. İslâm Eserleri Müzesi'ndeki konserde, sanatçılar, barok dönem kostümleriyle yerlerini aldıkları anda, müzeye çok kalabalık bir uzakdoğulu turist grubu gelmişti. İşte, bu grubun şaşkınlığı ve karışan kafaları yüzlerinden okunuyordu. Görülmeye değerdi...

İnsanlarımızın müze gezme alışkanlığının olmadığı bilinen bir gerçek. Her yıl sonunda müzeleri kaç kişi gezmiş, yüzdeleri çıkarılır. Bizim çok küçük rakamlarla gerilerde kaldığımız bilinirken hangi halkla el ele olduğumuz belli. Yani çeşitli ülkelerin turistlerinden oluşan halk. Müsteşar Bey'in hayranlıkla, coşkuyla "halk konserleri" diye nitelediği bu konserler, bence cafcaflı bir aldatmacaydı.

Neredeyse unutuyordum. Bu "halk konserleri"(!) nin dördüncüsü, Çırağan Sarayı'nda, resmî bir yemekte, bu sefer yemek müziği olarak tekrarlandı. Böylece "tarihle iç içe halkla el ele" başlıklı, sayın müsteşarın deyişiyle "halk konserleri", Çırağan Sarayı'ndaki yemekte çatal bıçak sesleri arasında noktalandı.

Her canlı için bilinen son, dilerim, Sayın Kongar'a en gecinden gelsin. Duygu yüklü, sıcacık, masum bir isteği var. Kitabın 194' üncü sayfasında "Bir Vasiyet" başlığı altında bakın, ne diyor:

"Tüm sanat kurumlarında, kaybedilen sanatçı ve yönetici için bir tören yapılması adettir. Sanatçının ya da yöneticinin tabutu sahneye getirilir. Küçük bir tören yapılır, bir parça seslendirilir, kişiliği bir iki konuşma ile anlatılır. Sonra da sanatçı dostları, tabutun önünden saygı geçişi yaparlar.

Ben de, hem Rengim Gökmen'e, hem de Hasan Hüseyin Akbulut'a bir vasiyette bulundum. Benim için yapılacak törende, Ferit Tüzün'ün Çeşmebaşı bale müziğinin soprano bölümleri icra edilsin. Bunu Yekta Kara, Selmin Günöz veya onların uygun göreceği biri yapabilir. Kimse bulunamazsa Müfide Özgüç'ün o billur sesi ile kaydedilmiş olan bölümler banttan çalınsın. Sonsuzluk yolculuğuna Anadolu'nun o dinamık ritmi ile, bale yapar gibi çıkmak istiyorum."

Ne yazık ki, tüm sanat kurumlarında tören yapmak adet değildir. Kurumun başında bulunan kişi istemezse yapılmaz. Rahmete kavuşanlardan tören yapılmayanlar için arkadaşları bir araya gelir, AKM'nin önündeki alanda, yani açık havada bir masaya konmuş olan tabutun çevresinde toplanılır. Kar altında da olabilir. Acı daha da artarak son yolculuğa çıkarılır. Bu sonu içine sindiremeyen pek çok sanatçının "bana tören yapılmasın" diye vasiyeti vardır.

Ferit Tüzün "Çeşmebaşı Bale Süiti"ni 1964'te bestelemiştir. Kendisi besteciliğinin yanısıra orkestra şefiydi ve Devlet Operası genel müdürlüğü yapmıştı. Çeşmebaşı bale müziğindeki soprano soloya kafasındaki, duyusundaki sesi yakalayabilmek için pek çok sanatçıyı dinledikten sonra Müfide Özgüç'te aradığını bulmuştu. Gerçekten de şimdiye kadar bu soloyu seslendirenlerin en iyisi odur. Benim ve pekçok sanatçının ortak fikri budur. "Kimse bulunamazsa Müfide Özgüç..." demesi ile bu sanatçımıza ayıp edildiğini düşünüyorum. Kitaptaki anılarında bolca dağıttığı sevecenliği, nezaketi ve abartılı beğenileri Müfide Özgüç'ten esirgeyen Sayın Müsteşar'ın prima donnalık tahtına oturttuğu Yekta Kara'yı hangi operada, hangi konserde dinlediğini merak etmemek mümkün değil. Üstelik sahnelerde solist olarak adı pek bilinmeyen birine ille de Çeşmebaşı'nın soprano solosunu söyletmek istemesi de bir o kadar şaşırtıcı.

Bu vasiyette beni üzen bir şey daha var. Sayın Müsteşar, SHP ve CHP dönemlerinde Kültür Bakanlığında görev aldı. O dönemden bu yana, bir ANAP'lı bakan gitti, bir RP'li bakan geldi. Yani köprülerin altından çok sular aktı. Bazı insanların vefa duygusu şartlara bağlıdır.

1974 yılında dünyamızdan göçen tiyatro sanatçısı Ulvi Uraz, "Sanata bunca yıl emek verdim, ömrümü verdim. insanlar uğraş saygısı duymadan, gözümün içine baka baka, bilir bilmez ahkâm kestikleri zaman, yahu, bu iş bu kadar kolay mı, basit mi diye acı duyuyorum. Güçüme gidiyor." derdi.

Sayın Kongar, Cumhuriyet Gazetesi'ndeki haftalık yazılarnıdan birinde, özgüvenle, alçakgönüllülükle "Ben hukuk teniğinden pek anlamam." diyor. Keşke sanatla ilgili konularda da yargılarını kendine saklasaydı. Yazılı olarak yanlış belgeler bırakmasaydı.

ÜÇ DOZ HASRET

avucumda güneş yanığı
sakalımda sarkıtlar
yürüyorum eski bir cumhuriyet caddesini

bana ceylan desenli halılar gösterin
sokağa bakan evlerde
genç ölmüş resimler gölgesinde eskimeyen

kavruk Hasankeyf kadınları geçsin
tütün gelsin aklıma
böleyim şu Batman'ın uykusunu

bana esrik çocuklar gönderin
cebimde akasya tohumu
sakalımda sarkıtlar
yürüyorum eski bir cumhuriyet caddesini

Selim TEMO

Takiyettin Mengüşoğlu'ya Göre İnsan, Felsefe, Bilgi

Tolunay KOLANKAYA

20. yy.da teknolojinin önpalana geçmesiyle kendini unutan insan yy. ın sonlarına doğru yeniden kendine dönmek ihtiyacı hissetmiştir. Özellikle Almanya'da felsefi çalışmaların hedefi insan olmuştur.

Yüksek öğrenimini Almanya'da "Yeni Ontoloji"nin kurucusu Nicolai Hartmann'ın öğrencisi olarak yapan Takiyettin Mengüşoğlu bu akımdan etkilenerek tüm felsefi çalışmalarını insan üzerinde yoğunlaştırmıştır.

Takiyettin Mengüşoğlu, felsefesinin temeline insanı oturtmuş; insanın yapısını çözümlemeye yönelik sorunları, insanın kosmostaki yerini, "somut bütünlük" kavrayışı içinde bıkmadan usanmadan irdelemiştir. Bunu yaparken de insanı daima somut, kendi deyimiyle "konkret" bir bütün olarak ele alıp onu fenomenlerinden, yeni varlık koşullarından yola çıkarak kavramaya çalışmış ve insanın "açık bir varlık" oluşunu hiçbir zaman gözardı etmemiştir.

Takiyettin Mengüşoğlu'nun insanı somut bir bütün olarak sunan bakış açısı insan sorunlarına yeniden dönen çağımız için büyük önem taşımaktadır.

Düşünce tarihinin hemen her döneminde insanı anlama çabaları hep felsefeye düşmüştür. *İnsan Üstüne Bir Deneme* adlı yapıtında Ernst Cassirer, tarihsel bir sıra düzeni içinde insana ilişkin ne denli çok düşüncenin ortaya atıldığını anlatmaktadır. Ortaya atılan görüşlerin çokluğu büyük bir kargaşaya da yol açmıştır. Fakat E. Cassirer'in dediği gibi, "felsefe bu düşüncel dünyada temel bir birlik bulmak için yaptığı araştırmadan vazgeçemez. Ama o, bu birliği basitlikle (simplicity) karıştırmaz. İnsanın çeşitli güçleri arasındaki kuvvetli karşıtlıkları ve derin çatışmaları, gerilim ve uyuşmazlıkları görmezlikten gelmez." [1]

Öte yandan insan, bilimin ve sanatın da konusudur. Özellikle de antropoloji, "fiziksel" ve "sosyal" nitelemesiyle belirlenen türleriyle insanı konu edinmektedir. Bunu yaparken de insanı belli bir tarihsel perspektif içinde, her yönüyle -birey olarak ve toplum varlığı olarak- araştırmaktadır.

Antropoloji kuşkusuz, bu sonuca ulaşmaya çabalarken, başka bilim dallarıyla da alış veriş içine girmektedir.

Takiyettin Mengüşoğlu da bilimlerin elde ettiği sonuçlardan yararlanarak insanı kavramaya çalışmaktadır. Bu bağlamda insan, ancak sınırları hiçbir zaman tam olarak çizilemeyen varlık koşullarıyla ve kendi somut bütünlüğü içinde anlaşılabilir.

Mengüşoğlu insanı anlama çabasında J. Von Uexküll'ün modern biyolojisinden de çok yararlanmıştır. "Mengüşoğlu, Uexküll'ün biyoloji alanındaki araştırmalara getirdiği bütünlükçü görüşten, kendisinin insanı parçalamayan, yaşayan bir bütün, somut bir varlık olarak gören insan felsefesi için yararlanmıştır."[2] Bunun yanı sıra belli kalıplar içeren tüm sistemci düşünüş biçimlerinden uzak durarak ve onlarla hesaplaşarak kendi felsefi söylemini oluşturmuştur.

Mengüşoğlu'ya göre felsefe nedir? Felsefesinin yararlandığı, beslendiği kaynaklar nelerdir?

Mengüşoğlu, felsefesinde, herhangi birşeyin varolması ile varolanın bilinmesinin farklılığı ayrımından yola çıkar. Felsefe ona göre, bilginin kaynaklandığı ya da temelini oluşturan şey ile olan ilişkisini gündemine alır. Oluşan ve bilgi diye ileri sürülen yapının gerçekten doğru bilgi içerip içermediğinin koşulları üzerinde durur. Ayrıca Mengüşoğlu'ya göre felsefe varolan şeylerin bütünü üzerinde durur ve onların ortak olan birleştirici niteliğini ortaya koymaya çalışır.

Felsefe, ister insandan bağımsız varolanlar için, ister insanla birlikte varolanlar için olsun, doğrudan varolanla, onların özgül ayrımlarıyla, kategorileri ile ilgilidir. İnsan söz konusu olduğunda ise felsefe, insanın varlık-yapısı, varlık-koşulları ve insanın diğer varlıklarla olan ilişkileri ile ilgilidir.

Mengüşoğlu'nun felsefeye özgün katkısı, felsefenin insana dönük, insana ilişkin yönü bağlamındadır ve Mengüşoğlu söylemiyle felsefeye bağımsız bir alan açmanın mücadelesini de vermiştir.

Mengüşoğlu felsefi söylemini kurarken ilkin biyoloji ile işe başlamış, bilimlerin elde ettiği sonuçlardan yararlanmış, varolanın kendisinden yola çıkarak onların o oluşlarını sağlayan kategorileri belirlemeye çalışmıştır. Ancak bunları yaparken felsefe tarihinden, *philosophia perennis*'ten de asla vazgeçmemiştir.

Felsefesinin temel taşı olan kavramları Kant'tan, Nietzsche'den, Hartmann'dan alır. Nietzsche'den varlık-şartları kavramını alan Mengüşoğlu insana Nietzsche'nin tutumuna benzer bir

tutumla yaklaşır. Özellikle Hartmann'ın Mengüşoğlu üzerindeki etkisi onun sorunlara bakış yönteminde (fenomenolojik-ontolojik) kendini göstermektedir. Ayrıca Mengüşoğlu, Hartmann'dan aldığı ve kendi söyleminde daha özgün anlamlar verdiği kategori kavramıyla varlığı bütünlüğü içinde kavramaya çalışır ve her bir varlık alanının ancak kendine özgü kategorilerle kavranabileceği anlayışıyla varlığa, varolana yaklaşır. "Ontolojideki "kategori" terimiyle varlık, "varolan'ı yöneten ve "varolan"ın kendisinde olan varlık-ilkeleri kastediliyor. Bu ilkeler, varlığı determine eden genel ilkelerdir."[3].

Mengüşoğlu'nun kategorileri ortaya çıkarma yöntemi ontolojik-fenomenolojik niteliklidir, başka bir deyişle sürekli olarak varolandan, varolana ilişkin fenomenlerden yola çıkma söz konusudur.

Mengüşoğlu olup bitenle düşünen arasına; başka deyişle, bilenle bilinen arasına sistemleri koymaz; varolanı doğrudan fenomenler aracılığıyla kavramaya çalışır. Kendi deyişiyle Nietzsche'den beri süregelen felsefedeki anti-izm eğilimini benimseyerek bunun her alandaki doğruluğunu göstermeyi amaç edinir.

Mengüşoğlu "açık bir varlık" olarak gördüğü insanın, düşünürken, davranırken belli birtakım ilkelere, sistemlere ödün vermez bir biçimde sıkı sıkıya bağlı olmasını kabul edemez. Ona göre insan olayların, olguların gerektirdiği biçimde davranacak, olup bitenle düşünen arasına sistem koymayacaktır. İşte böyle bir tavır gerçekten şeylere dönen, şeylerden yola çıkan bir tavırdır. Hartmann'ın benimsediği anlamda fenomenolojik bir tavırdır. Husserl'in tavrı ise tümüyle farklıdır. Çünkü Mengüşoğlu'ya göre Husserl'in fenomenolojisi bir öz ontolojisidir.

Gerçekten de Klasik-Antikçağ felsefesinde Platon ve Aristoteles'te öz (eidos-idea) formdur. İşte tam da burada Husserl'in söz konusu ettiği anlamda fenomenoloji yani öz ontolojisi ve eski ontoloji ile Mengüşoğlu'nun sözünü ettiği ontoloji arasındaki farklar ortaya çıkmaktadır. Çünkü eski ontoloji varlığın mantığı olarak rasyonalist, dedüktif, kurgusal bir bilgi sunmaktadır.

Mengüşoğlu'nun sergilediği yeni ontoloji ne bir form, öz bilgisidir ne de Husserl'in ontolojisi gibi öz-sferine tek bir yöntem, betimleme yöntemi uygulayıp onu bu yolla, tek bir yönteme bağlamayı amaçlar. Ona göre olup bitene herhangi bir yol/ yöntem baştan dikte edilemez ve konuya tek bir yol ya da yöntemle değil birden fazla yol/yöntemle ulaşılabilir.

Mengüşoğlu'ya göre Aristoteles, Descartes ve Cristian Wolff ontolojiyi metafizikle bir tutarak ontoloji-metafizik ya da ilk felsefe (prima philosophia) derken hep aynı şeyi imlemektedirler.

Mengüşoğlu'nun ontolojisi de eski ontoloji gibi varolana dayanır. Ancak eski ontolojiden varolan, varlık tasarımları, kavrayışları bakımından çok farklıdır. Eski ontolojide öz-görünüş; asıl gerçeklik-görünüş ayrımı yapılmasına karşın yeni ontolojide böyle bir ayrım söz konusu değildir. Varolan bize kendini verendir; olup bitendir. Ayrıca zamanımızın ontolojisi için 'varolan', 'varlık' bir bütündür ve 'varolan', 'varlık' daima her yerde kendi başına olan bir varlıktır.

Varolan, süjeye, insana ya da insanüstü varlığa bağlı değildir varolan ne ise odur. İnsanın onu bilmesine ya da bilmemesine, insanın onun hakkında düşündüklerine karşı kayıtsızdır. Ancak varolanla bütün şeyler arasında içten bir ilişki vardır. Mengüşoğlu'ya göre "Ontolojik tavır naiv, doğal bir tavırdır; doğrudan doğruya varolana yönelen bir tavırdır."[4]

Ontoloji varolanın bilimi olduğundan "varolanda temel olan nedir?" sorusu onun için önemli bir sorudur. Varolanda temel olan kategoridir.

Kategori terimiyle varlık, varolanı yöneten ve varolanın kendisinde olan varlık-ilkeleri kastedilmektedir ki bunlar varlığı belirleyen genel ilkelerdir. Bu anlayışta kategori kavramı tarihsel arkaplanından koparılıp yani öznenin, düşünen varlığın kategorileri (Kant'taki gibi) olmaktan çıkarılıp, varlığın kategorileri haline getirilmiştir.

Öte yandan varolanın neliği, öznitelikleri üzerinde duran yeni ontoloji, varlıkla ilgili en temel bilgileri içerdiğinden bir bilgi dalı olarak diğer ontolojilerden tümüyle farklı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mengüşoğlu antropolojik teorilerle yani insanla ilgili kuramlarla, insanı tek bir özniteliğe, tek bir varlık koşuluna indirgediği için çarpışmış; onların yerine her insanı kapsayan varlık fenomenlerini gözler önüne sermeyi amaçlayan kendi felsefi antropolojisini koymuş ve bu görüşü doğrultusunda diğer antropolojik görüşleri eleştirmiştir.

Bu antropolojik teoriler nelerdir?

Gelişme psikolojisinin teorisi, biyolojik teori, geist teorisi, kültür antropolojisi.

Bu görüşlerin hepsi belli bir kavramdan yola çıkmış ve insanla hayvan arasındaki farkı bir öz farkı olmaktan çıkarmış sadece bir derece farkı olarak ortaya koymuştur.

Organik alandaki deneme ve araştırmaları sonucunda hayvanın somut bütünlüğünden yola çıkan Uexküll'ün görüşlerini benimseyen Mengüşoğlu insanı kendi koşulları ve başarıları ile bütünlük içinde ele almıştır.

Mengüşoğlu'ya göre insan, bütün yapıp-etmeleriyle bir varlık alanıdır ve somut bir bütün olarak yapıp-etmeleriyle gerçekleştirdiği başarılarında ortaya çıkar. İnsan; bilen, yapıp-eden, değerleri duyan, tavır takınan, önceden gören ve önceden belirleyen, isteyen, özgür ve tarihsel bir varlık olan, ideleştiren, bir şeye kendisini veren, çalışan, eğiten ve eğitilebilen, inanan, sanat ve tekniğin yaratıcısı olan, konuşan, disharmonik ve biyo-psişik bir varlıktır.

Bu fenomenler, ya doğrudan doğruya insanın başarılarıdır (bilgi, sanat ve teknik, din, devlet ve

benzeri başarılar) ya da temelini insanın varlık yapısında bulan yetenekleridir. (Dil, konuşma, doğal, kalıtsal yetenekleri, biyo-psişik varlığı, disharmonisi)

Bu fenomen ve başarılar insan varlığının taşıyıcısıdır. Nerede insan varsa orada bu fenomen ve başarılarla karşılaşılmaktadır. Bütün bu fenomen ve başarılar insanın varlık alanında yer almaktadır. İnsanın varlık bütününde yer almasından dolayı da bunlara "insanın varlık-koşulları" denmektedir.

Ona göre insanın varlık bütününde üç türlü fenomen alanı vardır:

1) Başarıları

2) Bu başarıları besleyen aktlar (genellikle aktif olma, eylem)

3) İnsan doğasının varlık öğeleri (insanla birlikte ortaya çıkan ölüm fenomeni, ölüm bilinci, dil)

Takiyettin Mengüşoğlu insanın varlık koşulları olarak belirlediği niteliklerin her birini ontolojik bakış açısıyla, insanın somut bütünlüğüne dayandırarak açıklamakta; bunu yaparken de hepsinin diğer bilimler açısından değerlendirmesini yaparak ardından kendi görüşüne yer vermektedir.

Mengüşoğlu klasik anlamdaki felsefe disiplinlerine bir de felsefi antropoloji açısından bakmaktadır. Böylelikle antropolojik nitelikli konulara felsefi antropoloji açısından bakan bir söylem ortaya koymaktadır. Burada kısaca da olsa, oldukça temel nitelikli oluşu bakımından onun bilgiyle ilgili görüşlerine yer verilecektir.

Mengüşoğlu'ya göre bilgi; nesne ile özne, bilinen ile bilen arasında olup biten karşılıklı bağdır. Burada nesne ile öznenin bağımsız varlıkları söz konusudur.

"Fakat bu karşılıklı bağın kurulmasında öznenin bütün aktlarıyla yeteneklerinin az veya çok payı vardır, yani bu karşılıklı bağ, öznenin bütün aktlarıyla yeteneklerinin katılmasıyla ortak olarak gerçekleştirdikleri bir bağdır."[5]

Felsefi antrpooljide, bu çerçevede bilginin insanla, insanın varlık-yapısı ile olan ilişkisi üzerinde durulur. "Bilgi insan için ne başarır, yani insanın hayatı, hayat ilişkileri için ne başarır ve bilginin nelerle ilgisi vardır?" Mengüşoğlu'ya göre, insanın evrendeki yerini sağlayan, hatta insanı insan yapan onun bilgisidir.

Bundan dolayı bilgi, insanın varlık temelinde, varlık-yapısında yeri olan bir alandır; bunun için de antropoloji bilgiyi insanın en önemli varlık koşulları arasında görür.

Mengüşoğlu'nun sergilediği bilgi anlayışı herşeyden önce, öznenin de nesnenin de başka bir deyişle bilenin de bilinenin de bağımsız varlıklarını temele alır. Her iki alan da kendi başına vardır, kendi başına varlıktır. Bu da ontolojik temellere dayalı bir bilgi kuramının en belirgin özelliğidir.

Bilgiyi oluşturan en önemli faktörlerden biri olan özne, tarihsel bir varlık olan ve diğer öznelerle birlikte ortak bir dünyayı paylaşan insandır.

İşte ortak dünyayı paylaşan, orada yaşayan insanın eylemleriyle, başarıları arasında sıkı bir ilgi vardır ve bu ilginin kavranması birçok etmene bağlıdır.[6]

Ona göre bu etmenler yedi başlık altında toplanabilir:

1) Belli bir insan grubunun içinde bulunduğu kültür çevresi,

2) İnsan başarıları arasındaki bağ meydana çıkarılmak istenen ulusun o zamanki eylemleri,

3) Bu insan grubunun bilgi düzeyi,

4) Bu insan grubunun değer duygusu, yani belli zamanda neyin değerli, neyin değersiz olarak görüldüğü,

5) Aynı topluluğun bilimsel-felsefi bir geleneğinin bulunup bulunmadığı,

6) Bu topluluğun doğa, dünya, insanın kendisi, özgürlük, devlet, din, hayat hakkındaki görüşü,

7) Bir ulusun varlık-koşularının gelişme düzeyi ile, bu varlık-koşulları arasında bir gelişme dengesinin bulunup bulunmadığı.

Bu anlayışa göre, bilgi ile yaşam arasında çok sıkı bir bağ vardır. İnsanın varlık-koşulları olan tarihselliği ve eğitilebilirliği, öte yandan da ölüm bilincine sahip olması yaşamı anlamlandıran ona bir anlam yükleyen en önemli yöndür.

Ayrıca, Mengüşoğlu'nun üzerinde durduğu ölüm bilincini şöyle yorumlamak mümkündür: yaşamanının belirli bir zaman dilimi içinde sürüp sonuçlanacağını bilmesi insanın tüm yaşamını etkilemektedir.

İlk insandan bu yana bakıldığında, insan hep hayatta kalabilmenin ve yaşamı boyunca daha da iyi yaşayabilmenin mücadelesini vermiştir. İnsanın tarihsel arkaplanı bunu tüm açıklığı ile gözler önüne sermektedir.

Bugün, dünyanın küreselleşmesi ve teknolojinin her gün dev boyutlarla ilerlemesi sınırlı olan yaşamda çok şey görme ve çok şeye sahip olabilme arzusundandır denebilir.

1- Ernst Cassirer, *İnsan üstüne Bir Deneme*, Çev. Necla Arat, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980 s.213

2- T.Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, Remzi Kitabevi İstanbul, 1988 II. Baskı, s.5

3- T.Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi İstanbul 1988 IV. Basım, s.120

4- T.Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi İstanbul, 1988 IV. Basım, s. 118

5- T.Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988 II. Baskı, s.63

6- T.Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988 II. Baskı, s.68

Şair Çünkü Onlar

Cafer YILDIRIM

"Şair Çünkü Onlar!" Şairlere ilişkin geniş bir anlam alanı açan ve zengin bir çağrışımla yüklü bu söz aslında bir kitabın adı. Kitap on sekiz şairle yapılmış görüşmelerden oluşuyor, Enver Ercan'a ait.

Bu yazının adı geçen kitapla doğrudan bir ilişkisi sözkonusu değil. Kitabın adının ilk okuyuşta şairlere yönelik olarak bende uyandırdığı çağrışımların izine düşmek istedim. Bu bakımdan "Şair Çünkü Onlar" bu yazının çıkış noktası sayılabilir.

"Şair Çünkü Onlar" gerçekten de etkileyici bir söz. Reklam diline denk düşen bir uyarıcılığı ve çekiciliği var. Şairlerle ilgili olarak bildiğim, duyduğum, sandığım, onlara toplumca yakıştırdığımız ne varsa hepsini biranda belleğe vuruyor. Bizi belki sezinlediğimiz, ama kesinlikle bilmediğimiz, bilince çıkartamadığımız, bütünüyle kavrayamadığımız bir nedeni aramaya yöneltiyor.

Bu söz hangi gerçeklik üzerinde anlam bulmaktadır. Hangi etmenlerdir bu sözün varlığını olanaklı kılan? Şairlere ilişkin olumsuz yargılar, sanılar karşısında esin ve gizeme gönderme yaparak durumun vehametini hafifletmeye çalışan bir mantığın kurgusu ve böylesi bir mantık eliyle bize sunulmuş bir şifre midir? Sorular çoğaltılabilir.

Deneyimlerimiz, tanıklıklarımız, kucaklaştığımız birikimlerin bilgisiyle biliriz. Onlar hayatı kavramanın ustasıdırlar. Bazen başlarında bir taç, çoğun ellerinde kırık asa ile de gezseler daima bezenmiş bir incelikle yürürler. Kuşkusuz ilerilere... Geri dönüşleri ilerileri kazanmak içindir. Olağanlıkların aralıksız işleyen hızarından savrulan yongaları hiç bıkmadan toplamaları, bozulmuş hayat parçalarından, yaralardan, kanayışlardan yeni bir iklim yaratmak içindir. Taşların diliyle bağırmaları da bunun içindir. Örneğin zamanların kimsesiz kıyılarında, arka sokakların bakımsız evlerinde, sahil kentlerinin güneşle yıkanan yüzünde bir aşkın savrulan saçlarında, otobüslerde, işyerlerinde ve hatta zehirli bir düşüncenin girdabına bırakarak bedenlerini susmaları da bunun içindir. Yani sürmesi adına yürüyüşün, varolmak içindir.

Duymak, anlamak, birikmek... silahlanmak anlamına gelir bir şair için beklemek.

Yaşamlarının çelişkiler harmanı olduğunu düşünürüm. Aşkları güller ve uçurumlarla yazılıdır. Aklın hüneriyle konuşmaktan vazgeçmezler yine de. Işıtıcı ve paylayıcı, yüceltici ve yıkıcı sözcüklerle konuşmaktan vazgeçmezler.

Herkes bir umutla uyurken, şehvetle sevişirken, şehvetle para kazanırken onlar yırtılmış bir ipeğin hüznünü okşarlar. Kayan bir yıldızın şavkıyla mutlanırlar. Başkalarından daha kindar ve daha bağışlayıcısı olmalarının sırrı burada olmalıdır. Ruhların, yargıların ve zulümlerin dünyasında kendilerinden bir pranga ile yetinmedikleri için, hatta bundan dolayı mesut olduklarını düşünürüm onların. Bir kırılışın iç derinliğinde havasız kalsalar da, hazırlıksız mutlulukların acemi suretiyle dolaşsalar da insanlar için yeni coğrafya adları, yeni düş toprakları aramak ve yine aramaktır onların serüveni.

Kart tarihlerle yoğrulmuş ve makul olmuş değerlerini iktidarla armalı erkeklerin, iaşeli vatanseverlerin, zürriyetsiz milliyetçilerin, kadıların, neferlerin ölümleri üzerinde ölümsüzlük zırhına bürünen generallerin, soysuz siyasetçilerin ve limited hırsızların adaletinden leylakların ve martıların beyazlığına bulaşan daim kirin rağmına damıtılan ve yüceltilen birşey olduğunu bilirim onların dilinde yaşamın. İletilen tılsım, güçlü kılan duygu; biraz da budur bizi ayakta tutan. Mayınlı coğrafyaların güvensiz ve endişeli duruşlarından şiir devşirir bizi öteki zamanlar için. Issız bir uğultu halinde inerek uçurumlarımıza, yalın ve cesur bir olağanlıkla rendeleyerek karanlıklarımızı şiir kurtarır bizi.

Yücelmiş bir sorumluluktur, fısıltı kulaktan kulağa iletilmeli, yeminler ilerlemeli, şiirin gücü birleşmelidir bizim gücümüzle. Dokuları dokulardan, ruhları ruhlardan ayıran, renklerle sözcüklerin vatanını daraltan sahte sınırların silinmesi, zalim hükümlerin yıkılması için gereklidir bu.

Safiyene yaşama isteği, budur neden.

Bir kitap başlığının benim algı dünyamda bıraktığı yankı işte bu oldu.

Türk Şiirinin Tanıklık Sınavı

Toplumcu edebiyat eleştirmenlerinin büyüteçleri altına aldıkları yapıtları süzgecinden geçirdikleri ölçütlerden birisi de yapıtın çağıyla girdiği, çağıyla kurduğu ilişki biçimidir.

Bir edebiyatçı için içinde bulunduğu döneme, tarih kesitine, yaşadığı çağa tanık olmak herşeyden önce insani bir sorumluluktur. Yapıtı ise bu sorumluluğun sanat boyutlu anlatımıdır.

İnsani sorumluluğun sanata içerilmiş halini sanatın değerlendirme ölçütlerniden birisi olarak

almak sanatın insansal özünün sorgulanması anlamına gelir ki, bundan doğal ne olabilir...

Ne var ki "çağa tanıklık" kavramı makbul olan ve sıkça kullanılan her kavram gibi giderek bir kalıba dönüşmüş, içeriksiz bir övgü sözü haline gelmiştir.

"En önemlisi de bu geniş coğrafyayı ve insanı kucaklayan düzlem içinde (şairin) yaşadığı çağa tanıklığı geliyor gündeme." (*) türünden her edebiyat dengisinde bolca rastlanabilecek sözler ne bir tespit niteliği, ne de gerçeğin belli bir yönüne işaret niyeti taşımaktadır. Çünkü "çağ" ve "tanıklık" sözcüklerinin içeriksiz birlikteliğini sarmalayan kalıplar oluşmuştur artık. Sahne zihniyetlerin dil kalıpları, övgü kalıplarıdır bunlar. Hiçbir sahiciliği, somutluğa uzanan bağlantıları, gerçeklikten yana dayanağı yoktur bu kalıpların.

Yoksa ustaca kurulmuş bir suskunlukla geçilir miydi kimi hayatların yanından. Ya da kurnazca teorize edilmiş bir kaypaklıkla karşı durulur muydu bazı sorumluluklara...

Şairler vardı, şairlerimiz vardı Vietnam, Filistin, Şili, Latin Amerika ve Afrika halklarının acılarını bize taşıma onuruna sahiptiler. O halkların mücadelelerinden suretimize ateşler üfürdüler. Bizi acıyı ve kavgayı sahiplenmeye, emperyalizmden yeni bir dünya kopartmak için, insani bir düzen kurmak için mücadeleye davet ettiler.

Sorularım ve kaygılarım, düş kırıklığım ve kırılışım, herşey o uzak coğrafyalardaki acıyla rüzgarlanan ateş topağının bir gün ansızın bizim coğrafyamıza da düşmesiyle başladı. Tarihsel birikimin püskürmesi olan gerçeklik yeni bir tarihin de başlangıcı oldu. Varlığı kobra helikopterleri, çelik zırhlar, ölüm timleri, tetikçiler, acıya yenilmiş insanlıklar, felaket fırsatçıları, açgözlüler, itirafçılar, mankurtlar, yeni mekanize birlikler, ağır silahlar, söylevler, kan ve intikam yeminleri, bankalar, krediler, duygu tuzakları ve yeni aldatmacalarla denenen bir halkın çığlığıydı artık duyduğumuz. Renklerine, kelimelerine, yoksulluğuna ve yaralarına, ağıtlarla yoğrulan varoluş bilincine sımsıkı sarılan, yitirdikleriyle, yitirdiği çocuklarıyla varlığını tazeleyen, tazeliğini yükselişiyle yeniden sınayan bir halkın hikayesiydi tanık olduğumuz.

İnsanı ve evrensel, demokratik ve milli duygular, istemler, haklar dünyasında, olması gerektiği gibi kendi algı evreninin haklılık ruhuyla donanmış Kürtlere aitti bu çığlık ve hikaye. Yaşanan, gelişen, görülen, sezilen ve duyulan yani olan herşey hiç de uzak topraklardakilerden farklı değildi.

Neden öyleyse ulaştığı sınırda yirmi bin insanı yutmuş olan bir savaş karşısında ruh ürpertisi görülmedi, sesi işitilmedi Türk şiirinin? Neden şiir denince temsil hakkını kendilerinde gören, kendilerinde görülen, ülkemiz şiiri adına uluslararası toplantılara katılan, ülkemizde uluslararası şiir-etkinlikleri düzenleyen şairlerimizin duyarlık evrenin dışındadır toprağı genç ölümleriyle gencelen içinde yaşadığımız coğrafya?

Ülkemize özgü garipliklerden birisi midir, toplumcu gerçekçi eleştirmenlerce kaçak şiirin elebaşlarından olarak ilan edilen Turgut Uyar'ın 1970'te yazdığı *Yokuş Yola* şiiri okundukça ders alınacak bir anıt halinde durmaktadır şairler cemiyetinin kapısı önünde. Sosyal Ekinci ile Şükrü Erbaş tekil örnekler olarak alınırsa Türk şiiri, daha özel bir söyleyişle toplumcu gerçekçi Türk şiiri bugünkü durduğu noktada Turgut Uyar'ın Kürt olgusuna ilişkin tanıklıının, duyarlığının gerisindedir.

"Sanat sanat için mi toplum için mi, biçim mi içerik mi..." tartışmaları artık geride kaldı. Her şair kişisel evreni ve toplumla kurduğu bağlar ölçüsünde kendine bir özgürlük bağışlamış durumda. Kalıpsal düşünüş tarzı ve yönelimlerin aşılması, ideoloji ile sığ bir anlayışla kurulan ilişkilerin terk edilmesi gibi olumluluklar noktasında yakalanmış olan bu özgürlük sanatla toplum ilişkisi alanında ortaya çıkan sorunları da büyük oranda çözmüştür. Yazınsal etkinliğin hayat bulduğu bu özgürlük alanında "bireysel olanda toplumsalın izini sürebilmenin mümkün olduğu" görüşü pekala doğru. Şair, eğer bireyselde toplumsalı yakalamak, örneklemek, sunmak istiyorsa kuşkusuz yapabilir bunu.

Günümüz Türk şiirinin süren savaş, Kürt istem ve önerileri, yaşanan evrensel boyutlu insani değerlere aykırı süreç, endişe ve kaygı ortamı karşısındaki tutumu toplumculuk-biçimcilik anlayışlarının ötesinde bir nitelik taşıyor. Adı toplumculukla özdeşleşmiş, içinde yaşadığı toplumu, tanık olduğu gerçekleri anlattığını ya da böylesi bir kaynaktan beslendiğini söyleyen onca şairimiz Kürt olgusu ile karşıkarşıya kaldığı sınırda hiçbir edebiyat anlayışında yeri olmayanbir tutum içine giriyor. Bu şairlerimiz "sanat için edebiyat" diyenlerin koruyucu silahlarından da yoksun oldukları için yeni yeni silahlar edinmek, yeni sığınaklar kurmak zorunda kalıyorlar.

Ulusal sınıfsal olanı baltalamak için emperyalizm tarafından özellikle beslendiği ve kışkırtıldığı düşüncesi bunlardan bir tanesi.

Bir de tarihi, bu tarih içinde yoğrulmuş olan Anadolu halklarının birlikteliğini çıkış noktası yapanlar var. Bağımsızlık savaşlarının ilki olan Kurtuluş Savaşımızı Türklerle Kürtlerin birlikte kazandığı, anti emperyalist cephede Kürtlerle Türklerin aynı yazgıyı paylaştığı gerçeğine dayanıyor bunlar. Fikriyatlarını ve duygularını bu tarihsel olgudan besliyorlar. Türkler ve Kürtler, ve daha başkaları da yüzyıllardır birlikte yaşamış, ortak düşmanlarına karşı aynı özveri ve cesaretle karşıkoymuş, ortak bir tarihin sahibi olmuş, bu tarihi bu günlere taşımışlardır... Ekonomik, sosyal ve siyasi hayatları bir bütünlük halindedir. Sonra bildiğimiz o "et ile tırnak" hikayesi... Türkçü-

milliyetçi özlemini soyut bir duygusallıkla perdeleyen bu anlayışın ne bir çözüm önerisi var, ne de çözüm arama niyeti... Açıkça söylenmeye, ama istenen, herşeyin olduğu gibi devam etmesidir.

İşgalci Rus güçlerine karşı gerilla mücadele tarzını kullanan Çeçen savaşçıları alkışlayan milliyetçi, şeriatçı kesimin Kürt hareketi karşısındaki kindar ve intikamcı tutumunu anlamak ise daha mümkün. Onların ırk, soy, din sınırıyla sırmalanmış olan ahlak, hukuk ve adalet anlayışları bu sınır dışında kalan herkese gösterdikleri düşmanlıklarının temel belirleyenidir. Bunun yanında Kürt hareketinin devrimci içeriği sınıfsal karşıtlık niteliğiyle onların düşmanlıkları için yeni .ve daha önemli bir dayanak olmaktadır.

Kürt hareketi, resmi dildeki adıyla Kürt realitesi toplumun temel her kurumunda olduğu gibi edebiyat alanında da çözücü ve ayrıştırıcı bir etmen oldu. Ayrışma ve çözülme noktasında kalınlaşan çizgi açıklığın, kesinliğin, gerçekliğin mihengiydi. Kavramların sisli perdesi ardındaki suretler, belirsiz tanımlarla yüceltilen değerler, bahşedilen onurlar artık herkesin gözü önünde sınanmak durumunda idiler.

Yapıtların ve yaratıcılarının niteliğini tanımlamaktan çok sığ bir övgü ve yüceltme aracı olarak kullanılan "çağ tanıklığı"nın öyle sunulduğu gibi birşey olmadığını öğrendik. Artık biliyoruz, boşaltılmış köyler, kuşatılmış şehirler, korku ve endişenin burgacına itilmiş bir halk, işkence edilen, kaybedilen insanlar, göç yollarında telef olan çocuklar coğrafyasına bakmaktan sakınanların, yaratım yeteneklerini bu coğrafyanın gerçekliğiyle buluşturmaktan uzak duranların çağı ile tanıklık değil, ancak sanıklık ilişkisi olabilir. İnsanlığın birikim tarihi sanat ve edebiyatın bu yönde verdiği hükümlerle doludur. Sanat yetisini, birikimini, ulaştığı ustalığı toprağın karanlıklarına hamasi söylevlerle bırakılan yoksul, çaresiz halk çocuklarının etrafında halkalanan dramlarla ilgili kılmayanların toplumla ilgileri, toplumsallıkları yüzeysel ya da aldatıcıdır. Savaşın ölülerinden milli bir kin ya da coşku yaratarak beslenen duygu ve dolar tacirlerinin at koşturduğu bir dönemde tavırlarının rengini gizleyenler ancak soyut hümanizmalar şemsiyesi altında yer bulabilirler ve söyledikleri şarkının bizimle bir ilgisi yoktur.

Artık biliyoruz, sözcükler ansızın niçin susulur, sözcükler ısrarla nasıl sakınılır ve birçok zaman san, onur, sevgi bağışlayan o sözcüklerin ağırlığı ile yürümek ne kadar zordur...

Oysa "şairleri susmuş bir milletin sevenleri toprak olmuş bir çocuğa benzediğini" yine şairlerimiz söylemişti bize.

* Refik Durbaş, *Cumhuriyet Kitap Kataloğu*, 1985

AYKANAT

ay yansırken pencereme sarı gözyaşı
ne gül oldu ne sardunya gecenin akıldâşı

gündüzleri bayılıyorum gecenin anlamına
geceler anlamsızdır günyüzüne bakınca

dokunamıyorum hüznümden bir başkasına
dokunmak için sana ellerimi uzatınca

yıldızlar ışırken sessiz ve soluk
elini uzat bana yüreğim sensiz soğuk

yaşam bir çiğ damlası maddenin özü petek
ısıtamaz oldu artık sarındığım kepenek

zaman serper sırtıma altıntozundan yükü
alev yalar yüzümü ölümse ürkütücü

şiir sessiz bir ecekuş gece aykanat
ay kanıyor geceleri gülümü bana uzat

tüketti kendini şarap işte sefil felsefe
aşk bulamaz anlamını nereye giderse gitse

seni gördüm dün düşümde yanakların ıslak
uçar giderdi kelebek anıları saklamasak

yarım doldur kadehi gülümü öpme sakın
o küçücük gizini ölüm bana saklasın

BÜYÜLÜ HALOGRAFİ

bilincim gizil bir fotoğraf çekiyor
ve varlığını donduruyor ân-ı vahidde
şimdi d n a'ya kayıtlı bir murassâsın sen
ışığınla ve kendi renginle
ne mutlu hapsedebilmek seni
zaman ile mekânın kesiştiği yerde
bilincimin gizli labirentlerinde

-halografik düşümde güzelim benim
birkaç mikrovoltluk biyolojik gerilim-

ne zaman dilesem
şıpınişi varolursun
puslu aynasında bilincimin
duyuların
korkuların
sevgilerin
-hepsi benim-
sen artık benim oldun
ama farkında bile değilsin bunun

-halografik düşümde güzelim benim
birkaç mikrovoltluk biyolojik gerilim-

Zühtü BAYAR

İnsancıl'da Tartışma Gündemi ve Bazı Sorular

Sinan KUTLU

Bugünlerde *İnsancıl*'da bir takım konuların tartışma gündemine alındığı, değişik yaklaşımlarla sorgulandığı gözden kaçmıyor. Bu yeni bir durum değil kuşkusuz; sorgulama ve tartışma geleneği, *İnsancıl*'ın yedi yıllık çizgisine ve orada edindiği özgül doğasına uygunluk gösteriyor. Ayrıca ana başlıklarına bakılığında, gündeme gelen konuların da pek yeni olduğu söylenemez; örnekse kimlik-kişilik, özne-nesne bağlamında insanın konumu, diyalektik yöntemin evrensel gerçeklik karşısındaki kuşatıcılığı ve onun bilinen karşısavları türünen konular, öteden beri değişik düzlemlerde sorgulanıyor.

Ancak yine de, oluşmaya doğru yönelen bu platformda yeni olan bir şeyler de algılanmıyor değil. Ne var ki, burada imlenen anlam katışıksız bir tekillikten çok, anlamlar öbeği tanımını gerektiren bir çoğulluk sergiliyor. Söylemeye çalıştığımız, İnsancıl açısından yeni olanın tam bir tanımı için, birden fazla yaklaşıma gereksinim olduğu... Burada öncelikle şu akla getirilebilir: İnsancıl, bir kültür-sanat dergisi için hiç de kısa sayılamayacak geçmişinde çok sayıda sorunu titiz sorgulamalarla gündeme getiren, özel bir duyarlılıkla öne çıkardığı kültürleşme sürecinde marksisit dünya görüşünü her türden dogmalardan ve sızmalardan arındırdığı çizgisine çağdaş katkılarla oturtan bir dergi olmasına karşın, böylesi sorunları neden yeniden tartışma gündemine alıyor? Ya da başka türlü söylersek, düşünce modellerinin, dural kalıpların her zaman dışında kalmasının yanında, hayatın ve içerdiği her olgunun bilinmesinde, yorumlanmasında tepe noktada birbirini dışlayan iki temel dünya görüşü olduğunun bilinciyle, tercihini diyalektik materyalizmden yana belirlemiş bir oluşum, bu bilgikuramında son derece net açılımlarla yerine oturtulmuş olan özne-nesne, diyalektik-metafizik gibi sorunları tartışmaya neden gerek duyuyor?.. İşte konuya böyle bir soru ile yaklaştığımızda, yanıt ne olursa olsun, bizim düşünce geleneğimizde şu ya da bu dünya görüşüne inanan insanların, kuramlarında omurga işlevi gören kimi konuları yeniden sorun edinerek, onları tartışmaya yönelmeleri, bir durum olarak yenidir. İkinci olarak, yenilik olgusuna bir de şöyle yaklaşılabilir: Bizde yapılan kuramsal tartışmalar-ki çoğunluğu salt ideolojiktir- genellikle ön belirlenimlerin yörüngesinde dolanan, bir düşünceyi ya her şeye karşın savunmak, ya da her ne olursa olsun yadsımak amacıyla koşullanmış kısır eylemlerden pek öteye gitmez. Tartışmanın bu önceden belirlenmiş çözümü, onun asıl işlevini gölgede bırakan bir saplantıya dönüşür ve süreç taraflar açısından hep aynı sonla noktalanır. Bu durumda başka bir çözüme olanak da yoktur aslında; bir düşünce dizgesini ya da herhangi bir yaklaşımı salt kutsamak ya da lanetlemek kararından öte bir amaç taşımayan tartışma, kutsanan ve lanetlenenin karşısında duran özneye nesnel bakma olanağı tanımaz. Öncesizsonrasız ve koşulsuz onaylanan bir kuramın savunucusu olmaksa, o kuram genelde doğru olsa bile, kişinin elinden ister istemez birşeyleri alıp götürecektir... örneğin somut durum değerlendirmesi, değişen koşullar uyarınca içerikle örtüşen biçimler geliştirmek gibi yetilerle birlikte, kuramın hayat içinde sınanarak doğruluğunun pekişmesi gibi olanaklar da yitip gidecekler arasındadır. Böyle bakılınca, bizim kültürel geleneğimizde düşüncelerin sorgulanması, hele önbelirlenimlerin dışında sorgulanması kökleşmiş bir eğilim değildir ve bu anlamda *İnsancıl*'ın sözettiğimiz yaklaşımı, yenilik vurgusunu hakeder niteliktedir.

Bunun gibi örnekler çoğaltılabilir ve sonuç olarak buna benzer uygulamaların bizde en azından kanıksanmış olmadığı ortadadır. Ancak konunun bu özelliği bir yana, tartışmanın tek ve sonsal ereğinin yeni bir yöntemi hayata geçirmekle sınırlı olmadığı da su götürmez. Yani yöntemler doğru olsa da, belirleyici olan sonuçtur ve onun sağlıklı gelişmesi, doğrudan pratiğin içinde gerçekleşir. Böyle bir tartışmadan ne beklenebilir, sorusuna yukarıda az çok yanıt vermeye çalıştık; ancak bunu biraz daha geliştirirsek şöyle bir sonuca varabilir: Hiçbir şeyin amacı salt kendinde değildir, bu anlamda tartışma, yalnızca tartışmış olmak için değil, beli kazanımlar sağlamak amacıyla yapıldığında anlam kazanır. Öyleyse burada da amaç, herkes açısından bazı yararlar gözetmek, paylaşılan bir temel doğrultuda, yani devrimci-dönüşümcü çizgide, düşüncenin tortularını ve düştüğü tıkanıklıkları bir ölçüde gidererek, ona soluk aldırmak olmalıdır. Kuşkusuz burada, konuya şöyle ya da böyle yaklaşan herkesin bir katkısı olabilir, çünkü birbirinden farklı bakış açıları,

daha geniş bir açılım sağlamak ve tüm ayrıntılarıla bütünü görmek açısından yararlıdır. Ancak hiç kuşkusuz, her durumda olduğunca buradaki amaç da, birtakım koşullarla, yani kendini gerçekleştirmesini sağlayacak içsel koşullarla işlev kazanır. Bunların başında, yukarıda andığımız genel çizgide, yani devrimci-dönüşümcü dünya görüşünde birleşmek ve önyargılardan, aymazlıktan uzak bilimsel tartışma yordamlarını hayata geçirmek sayılabilir. Ancak, devrimci ve dönüşümcü dünya görüşünü bir öncül olarak getirmek de önyargılılık sayılacaksa, sermayenin karşısında olmak ve emeğin değerleriyle kuşanmak, *İnsancıl*'ın hiç bir zaman kurtulamayacağı bir önyargıdır.

Doğrultuda buluşma önkoşulu yerine getirildiğinde, geriye yalnızca yöntem sorunları kalacağına göre, şimdi konuyu bu yönde biraz derinletirebiliriz. Öncelikle, tartışmanın bu evresinde hiçbir görüş ve yaklaşımla doğrudan polemiğe girmek ya da hesaplaşmak türünden bir sorunum olmadığını belirtmem gerekir. Kaldı ki bu aşamada, düşüncelerin netleşmesi ve buna bağlı olarak da ayrımların belirginleşmesi için çok erken olduğu açıktır. Ancak bu, böyle bir evrede tartışmanın tümüyle dışında kalmak anlamına da gelmez. Şöyle açıklayabilirim: Bilindiği gibi her süreçte aşamalı bir gelişim sözkonusudur. Sürecin sağlıklı ilerlemesi, bir anlamda bulunulan noktanın isterlerini doğru değerlendirmekten ve yaklaşımları buna uygun belirlemekten geçer. Kanımca böyle bir tartışmanın ilk adımlarında en çok önemsenmesi gereken şey, ele alınan konulara ilişkin doğru yaklaşımlar edinmektir. Doğru bir yaklaşımın önkoşulu ise, gündeme alınan olgularla denkleşen sorular üretmektir kuşkusuz. Bu, hayatın genelini kaplayan bir değişmezdir bir anlamda... hayatı tanımak ve tanımlamak için elimizdeki en büyük silah olan bilincimizi, nesnelere karşı önce sorularla uyarırız. Sorular doğru belirlendiğinde, çözüme bir çırpıda varılamasa da, en azından çözüme giden yolun seçimi doğru yapılmış olacak, zihinsel yanılsamalar en aza indirilecektir.

Gelgelelim, düşünce alışkanlıklarımız içinde sorulara önem vermek, onlar üzerinde titizlenmek pek fazla yer tutmaz. Onu kasıtlı olarak değiştirmeye çalışanları bir yana bırakırsak, gerçekliği bilmeye ve tanımlamaya yönelen herkesin sorunu bir anlamda ortaktır, ancak o gerçekliğe yaklaşımda beliren ayrılıklar, ortaya binlerce gerçeklik çıkarır. Oysa gerçeklik, tüm bu yorumların dışında, kendinde belirlenimiyle tam karşımızda durmakta ve yorumlarımıza yönelik bir aldırmazlık sergilemektedir. Sorduğumuz sorularla, bilincimizde gerçeğin bir öncülünü yaratırız, verilecek yanıt bu anlamda soru ile özdeştir; örnekse dünyanın geometrik biçimine yönelik "küre ya da düzlem" öncülleriyle gelişen sorular, böyle bir tartışmadaki tarafları son çözümlemede ya küre ya da düzlem sonucuna götürebilir. Bu sorulardan yola çıkan bir tartışma ise, her iki tarafa da haklı kılınmış bir bilgiye varma olanağı tanımaz; çünkü dünya küre ya da düzlem değil, iki tarafından basılmış bir yuvarlaktır. Günlük hayatımızdan tutun da, en ağırbaşlı politik tartışmalara dek pek çok yerde bunun örneklerini yaşarız; yumurta mı tavuktan yoksa tavuk mu yumurtadan çıkar mantığındaki sorularla hayata anlam vermeye çabalarken de, örneğin "Çalışanların ücretlerini % 50 artırdık, bu bizim çalışana verdiğimiz önemi göster mi?" diyen yöneticiyi aynı yöneticinin fiyatları % 150 artırdığını hesaba katmadan yanıtlamaya çalışırız.

Buraya kadar söylenenlerden kolayca anlaşılacağı gibi, bu yazının tartışmaya katılış ekseni, yönteme ilişkin kimi kişisel düşünceler ve bulunulan evrenin genel değerlendirmeleriyle örtüşecek, bu anlamda, şimdilik yargılardan ve sonuç önermelerinden olabildiğince uzak durarak, sözkonusu tartışma ile sağlıklı bir kenetlenmenin temel öğelerini içeren bazı sorulara yer verilecektir. Kuşkusuz aşağıda sıralanan sorular, konunun kapsamıyla kıyaslandığında yeterli ve alternatifsiz değildir. Ancak onlar, başka başka soruları ve belki de kimi yanıtarı çağırma işlevini yerine getirdiklerinde, bu çalışma tartışmaya kendi ölçeğinde katkıda bulunabilir. Sorular, hiçbir biçimde mutlak olduklarını düşünmeksizin, yalnızca açıklık ve netlik sağlaması amacıyla, sayısal başlıklarla aktarılmıştır.

1) Özne ve nesne,birer varlık olarak nasıl tanımlanmalı ya da kavramlaştırılmalıdır; bu bağlamda oluşan kavramların ve genel olarak kavramın sözkonusu varlıklar açısından konumu nedir, nereye yerletirilmelidir? Özne ile nesnenin birbirinden bağımsız iki ayrı varlık alanı olduğu öne sürülebilir mi; eğer böyle yapılırsa evrensel gelişimler açısından bunlardan hangisinin öncelikli olduğu tartışmasında, öznenin ağırlık kazanmasının önüne geçilebilir mi? Konuya böyle bakmaz da her ikisini bir bütünlük içinde algılarsak, bilen, düzenleyen ve yaratan bir bilinç içeriği olarak özne, nesneye belli bir evrede ve bir biçimde dışarıdan mı yüklenmiştir? Yoksa özne, gelişiminin aşamalarında onun kendini kavrama, düzenleme ve yeniden yaratma olanağı olarak bizzat nesnenin içinden mi doğmuştur? Tüm bunların ışığında, tarihsel ve toplumsal gelişimlerin yaratıcısı nesneden tümüyle bağımsız bir özne mi, öznenin hiçbir iradi müdahalesine gerek duymayan salt, öznesiz bir nesne mi, yoksa kendi bütünlüğünde kendini bilme, devindirme ve dönüştürme olanağı olarak öznel düzenlilikleri yaratan nesne midir? Toplumsal sınıflar -örneğin proletarya- tarihsel dönüşümlerin itici gücü olarak belirlenirse, bu nesnel gelişim yasalarına aykırı olur mu; yoksa bu gerçekte kendi içsel ola-

naklarını, yani öznenin aracılığını kullanan nesnel bütünlüğün belirleyiciliği midir? Öznenin aracılığını kullanmayan bir takım nesnel düzenliliklerin varlığını kabul etmek, yani tarihsel gelişmelerde insani öznenin etkinliğini sıfırlamak, maddi yapıları mutlaklaştırırken, bu kez de insani özneden daha üst bir öznenin varlık koşullarını davet etmez mi?

2) Kimlik ve kişilik kavramları ile, öncelikler açısından aralarındaki ilişki nasıl tanımlanmalıdır. Toplumsal kimlikler her katmanda, öncelikle hangi etmenlerle oluşmuştur. Kimliklerin, bir takım maddi koşulların yansıması olarak, iradi öznelerce varedildiğini söyleyebilir miyiz? Toplumsal yaşamın içinde gelişen ilişkiler, her düzeyde belli çıkar ilgileri temelinde bir araya gelen insan topluluklarını yarattığına göre, kimliklerin varlığı insanlar arasında ayrımlaşan çıkarlara mı bağlıdır; gelecekte, bireysel ya da grupsal çıkarlar aşılarak, her insanın, insanlığın genel çıkarlarıyla bütünleştiği bir aşamada kimlikler ortadan kalkacak mıdır? Bireysel yaşamında kimliğini kişiliğinin önüne çıkaran bir insan, kendi somut çıkarlarına mı, o kimliği yaratan ve yetkili kılınmış başka bir bilinç öznesine mi hizmet etmektedir?

3) Diyalektik yöntem dendiğinde, aklımıza nasıl bir bütünlük getirmeliyiz? Felsefe literatürü açısından diyalektiğin nasıl alımlanması gerekiyor; örneğin o bir bilgikuramı mıdır, sorunları bir felsefe disiplini olarak bilgikuramının sorunlarıyla (doğruluk, bilginin kaynakları, bilginin sınırları) örtüşüm gösterir mi, yoksa diyalektik,evrensel gerçekliği varlık ve devinim kategorileri açısından irdeleyen bir başka felsefe disiplini olarak metafiziğin içinde, onun varlığı ve gelişimi alımlama yöntemlerine antitez olarak gelişen bir başka bilme yöntemi midir? Bu anlamda, diyalektiğin evrensel gerçekliği bilme ve açıklama etkinliğnideki işlevi ve sınırları nasıl belirlenmelidir, onu bir algılama, bir bakma yöntemi olarak mı, yorumlama ve kuramlaştırma yöntemi olarak mı tanımlamak daha doğrudur? Böyle bakılınca doğal bilimlerde bir takım araştırma ve gözlemler sonucu ortaya çıkan ve henüz bilinen yasalılıklarla açıklanamayan -örneğin atomaltı parçacıkların rastgele gibi görünen devinimi- bir takım gelişmeler, diyalektiğin yetersizliği konusunda bir gösterge olabilir mi? Böyle bir sav öne sürüldüğünde, diyalektik materyalist bilgikuramının, evrensel gerçekliğe bakış, algılayış, ele alış "yöntemi" olan diyalektikle mi, yoksa evrenin maddiliğini, bilincin maddede bir olanak olarak geliştiğini, maddi gerçekliğin bilinç aracılığıyla tümüyle bilinebilir olduğunu savlayan materyalist bilgikuramıyla mı hesaplaşmaya girilmiş olur? Evrensel gerçekliği alımlama bağlamında karşıtlaşan diyalektikle, klasik metafizik düşünce arasında ne gibi temel ayrımlar vardır; örneğin parçacıkların rastgele görünen davranışları karşısında onu tikel bir süreç olarak mutlaklaştırarak, kendinde bir bilinmeyen olarak bakma tavrı ile, parçacığı devinen, karşıtlaşan ve ilintili doğal bütünlüğün bir öğesi olarak algılayıp, her görünüşün bütünsel gerçekliğe bağımlı olduğunu savlama eğilimi bunlardan hangileriyle uyuşur niteliktedir? Her ikisini de geçersiz kılacak üçüncü bir yöntem var mıdır, varsa nedir? Marx ve Engels'in, materyalist bilgkuramını oluştururken, Hegel'in geliştirdiği diyalektik yöntemi idealist yanından arındırarak benimsemelerinin ve bir takım yanlışlar barındırdığı halde, onu tümüyle dışlayıp, yerine başka bir yöntem getirmemelerinin nedeni ne olabilir? Bu neden ile, bir önceki cümlede yer alan seçenekler arasında bazı ilintiler kurulabilirmi?

4) Kuramsal tartışma sürecinde kullanılan kavramları, o sürecin gelişimi içinde ve edindiği yeni anlamlarla mı, yoksa tartışmayı önceleyen dönemlerde o güne dek edinmiş oldukları anlamlarla mı kavramak ve tanımlamak daha doğrudur?

Tartışmanın durduğu yere yönelik sorular burada noktalanıyor. Ancak, daha önce de söylediğim gibi, aslında gelişebilecek sorular bunlarla sınırlı değil. Kendimi de dışta tutmadan şunu söylüyorum: Bu aşamada bunların ve doğabilecek daha pek çok sorunun yanıtlanması gerekiyor. Sağlıklı sonuçlara varabilmek, kanımca, böyle bir aşamada yargıdan çok, soru üretmekle doğru orantılı...

ELEŞTİRİ

Ne kadar çoksunuz kardeşim
Kumsaldaki kumlar gibi
Ne kadar uzaksınız
Bana
Ve ben böyle düşünerek
Ne kadar uzağım
Denize karışan kumsala

Mustafa TABAK

Lidya Gözleri Yaprak Yeşili (*)

Yılmaz ELMAS

Yusuf Ziya Bahadınlı, bu romanıyla anlatım ustalığının en üst düzeyine ulaşmış durumda. Bu başarısını, yılların kültür birikimine ve yazmadaki ustalığını geliştirmesine bağlayabiliriz.

Romanın kahramanları, belirtilen yerler ve olaylar, günümüzde daha da önem kazanmaktadır. Temel olan yer, Morbenek Köyü, Morbenek'in bilge kişisi Gülveli, bir halk filozofudur. Gülveli'nin torunu olan Eren, babasının ölümünden sonra eline geçirdiği Sarı Defter'de yazılanları yerinde görüp yaşamak için Morbenek'in yolunu tutar. Olaylar bundan sonra gelişir. Lidya, kente göçmüş Morbenekli bir ailenin kızıdır. Gözcü, Misya, Hurremi, Hiti, Luvi olayların akışı içinde önemli kişiler. Özellikle Hurremi, Gülveli'den sonra ikinci bilge kişi.

Daha olayların başlangıcında Eren'le Lidya arasında sıcak bir yakınlık, dostluk kurulur. İlk tanıştıkları günlerde Lidya: "Morbenek, kitapların yazmadığı bazı şeyleri daha ilk günden öğretmeye başlar" diyerek Anadolu kültürünün yazar ve araştırmacılarımızca da yeterince araştırılarak irdelenmediğini vurgular.

Doğanın güzellikleri, hayvan sevgisiyle kaynaşır. Morbeneklilerde. Morbenek'de dedesi Gülveli'nin evine yerleşen Eren, gözlemleriyle bu duygularını dile getirir. Gülveli'nin bahçesindeki renk renk güller. Çam fidanları ve diğerleri ayrı bir güzellik katar Morbenek'in yeşilliğine.

Her bağın başında bir kağnının beklediği günlere uzanır zaman. Anadolu uygarlığının ikibin yıllık taşıt aracı. Bizim kuşağın çocukluk anılarında kalan kağnı, günümüzde de kullanılıyor mu diye düşündüm. Anadolu köylüsünün teknolojiye geçemediğinin bir kanıtı olan kağnı, artık müzedeki yerine almalıdır.

Üzüm, "gökten bir top ışık düşmüş. Düşer düşmez bir salkım üzüme dönüşmüş." Üzümler sepetlere türkülerle doldurulup kağnılara, oyunlarla yüklenerek boşaltılır sepetlerden. Kağnıların gıcırdayarak çıkardığı sesler bir Anadolu uzun havası gibiydi" bin yıl, hatta iki bin öncesinden günümüze gelen.

Jandarmalar, Anadolu Köylüsü'nde saldıkları korkuyla simgelenir. "Morbenek'te şarabın dirhemi kalmamıştır." kaydını tutanaklara düştükten sonra köye gelen jandarmalar çekip giderler. Şarabın sirkeye dönüşmesi, şarap fıçılarına yeterince tuz atılarak sağlanır. Bu ancak dinin devlete egemen olduğu ülkelerde olabilir. Laik olduğunu söyleyen ülkelerde asla!

Gülveli'nin yaşamış olduğu Morbenek Köyü'ne yaylı arabayla gelen Eren, kentte yaşayıp okumuş bir genç, Gülveli'nin oğlunun oğlu. Dedesinin evinde doğulu-batılı bir çok düşünürün, Aristo'nun denemelerini, anı yazılarını, çeşit çeşit felsefe, tarih kitaplarıyla karşılaşınca şaşırır. Kendi notları olan elyazması notlarında " o güneş ki huzur verir, doğayı şenlendirir gençleştirir." dizelerini okur. Gülveli'nin bir filozof, bir düşünür, bir halk bilgesi olduğu yazdığı her satırında belli olmaktadır. Babasının ölümünde annesinin yastık altında bulduğu 'sarı defter' bunun en belirgin kanıtıdır. Zaten Sarı Defter'de okudukları değil mi, Eren'i Morbenek'e çeken. Gizlerin çözümünde yeni düşünce dünyasına açılmasında Sarı Defter'de okudukları ışık tutar Eren'e. Yazılanları okurken "Ne tuhaf, Büyük Babam Gülveli'yi tanımıyordum da babamın kim olduğunu pek mi biliyordum." diye söylenir, kendi kendine.

Gülveli,bir notunda "Biraz önce bahçeye bir çam diktim oğul... çok büyüdüğünde ben olmayacağım, ama sen göreceksin... diktiğim her fidan benim zenginliğimdir." diyerek doğaya bakışını anlatır.

Bir ölenin gömülme töreni bizimkilere hiç benzemez. Benzeyen yanları da vardır. Sabbah'ın yakınları, evde ölünün arkasından ağıt yakarlar. Bir arabayla taş yapıya götürürler. Bir taş yapı ne camiye, ne kiliseye, ne de havraya benzer. Duvarlarnıda kabatma resimler bulunmaktadır. Sonra Gülevi'nin avlusundaki taş masaya ölüyü yatağıyla uzatırlar.

Köyün bilge yaşlısı Hurremî, kısa bir konuşma yapar. Sonra yeniden arabaya öylece konur. Üzerine güller serpilir. Arabada ayak ucuna ilişen kemancı, hem çalar hem söyler.

"Ark kazarlar arkın arkın/ Felek çevirmede çarkın/ Bu dünyada mali mülküm/ vardır diyen yalan söyler/ "Mezar alayı gayda eşliğinde kızlı erkekli halay çekerek ilerler. Mezarlığa varınca çalgılar susar. Ölen Sabbah'ın karısı kısa bir konuşma yapar. Kendileriyle yaşıt testiyle herkese şarap sunar. Ölü açılan çukura yerleştirip gömülünce hep birlikte ağlaşırlar. Bu ölüm töreninde gözledikleri, şaşırtır Eren'i. Yaşadıklarını, anlam zenginliğini birden çözemez. Zamanla kavrayacağını düşünür.

Köyün Gülveli'den sonra gelen bilgesi Hurremi konuşmasında, "Sana değişik gelen şeylerin hepsi bize hastır. Sen felsefe okudun, Gülveli'nin to-

runusun" diyerek açıklamalarda bulunur. "Namaz kıldığımız, oruç tuttuğumuz da olur, bir Rum'un,bir Ermeni'nin, bir Yahudi'nin Türkçe konuşması gibi." Bu arada değişik konulara da değinir. Gülveli ise sarı deftere yazdığı notlarda: "Bilirsin oğul, Morbenek'in yanıbaşında bir Ermeni köyü vardı. Orada tek kişi kalmadı şimdi. Artin'i bilirsin geçenlerde öldü. Eşi görülmemiş bir boya ustasıydı. Yün boyardı. Adını değiştirmiş, Mustafa koymuş, ona Gavur Mustafa demeye başladılar. Sen müslümansın, başkaları gavur ne olmuş sanki." Aşk konusunda düşüncelerini anlatır. "oysa aşk, kişilik işidir. Aşkı kişilik besler. Aşk bir duygu patlamasıdır. Akılla beslenir, emekle beslenir, buyruk dışıdır. İnsan, zorbaların zorbalığından kurtulmadıkça sevemez oğul ve sevgiyi başka yerde arar. Sevgi serbest olanların harcıdır."

Herkes işinde gücünde, bahçelerde tarlalarda çalışırken Gözcü yine ünler. "Geliyorlar!.." Gelen yine jandarmadır. Köye gelen jandarmalar Hurremî'nin evine baskın düzenler. Onu yerlerde sürürler, Misya'nın gözünü morartırlar. Gözcü'nün kolunu kırarlar. Arama baskın sırasında Luvi'nin kafası yarılır, Hiti' kasatura ile yaralanır. Kadınlara küfredip kızlara sarkıntılık ederler. Dördüncü günü niçin geldiklerini neden böyle davrandıklarını söylemeden çekip giderler.

Eren, Gülveli'nin tüm kitaplarını okur. Felsefe bilmeyen birinin bu kitaplardan bir şey anlayamaycağını düşünür. İlkçağ felsefesini, Yunan, Roma felsefesini, Sokrates'i, gençliği baştan çıkaran "kendini bil" diyen ve ölüme mahkum edilen Sokrates'i. Herakletios'u okur. Evren sürekli akan bir süreç, başı-sonu olmayan bir değişim olduğu yer eder usunda.

Hıristiyanlıkta Tanrı, dünyayı yoktan varetmiş yaratandı. İnsan hayatının tek anlamı tanrı buyruğuna uymaktı. Bu yanıyla İslama ne kadar benziyordu. Rönesansı okur, Kopernik'i okur, Evrenin varoluş nedeni insan. Bruno'yu okur. Evren önsüz, sonsuz ve sınırsızdı. Yaratan Doğa. Bruno yakılırak öldürüldü, düşüncelerinden dolayı. Bacon'a göre bilmek, egemen olmaktı. dekartes,"düşünüyorum, öyleyse varım" diyordu. Diderot, Tanrı kendisine inananların düşündükleri gibi ise böyle bir Tanrı'nın olmaması daha iyi olurdu. Volter "Ben bir bedenim şayet insanları Tanrı yaratmışsa insan da ona bunun karşılığını ödemiştir", diyordu. Marks dinin, düzenin korunması için halka afyon olarak sunulduğunu söylüyordu.

Dinler tarihini okur Eren, İncil'i, Tevrat'ı, Kuran'ı okur. Türklerin nasıl müslüman edildiğini, Emevilerin Arap olmayan müslümanlara nasıl davrandıklarını, muhalefete katılan şiiliği, batıniliği, Anadoluya gelen Türkmenlerden bir bölümünün daha önce islâm elbisesi giymek zorunda kaldığını okur. Babailiği, Anadolu isyanlarını, şeriatı, Türk-islam sentezini okur. Gülveli'nin Sarı Defter'i tüm bu okuduklarının özetidir sanki.

"Baba İlyas'ı, Baba İshak'ı asan Selçuklu nerede? Nesimi'nin derisini yüzen, Simavnalı Bedrettin'i, Pir Sultan'ı asan Osmanlı nerede?" diye sorar Hurremî.

Morbenek'in Gülevi'nde toplantı günü gelir çatar. Yılda bir bağbozumunda düzenlenir toplantı.

Gülevi'nde toplananların anlaşılmaz suskunluğuna şaşar Eren. Konuşmacı, jandarma baskınlarını doğa afeti olarak tanımlar. Bunların sözlüğünde "karşıkoyma, başkaldırma" gibi deyim yoktu anlaşılan diye düşünür, Eren. Hurremî, Eren'in şaşkınlıını görünce konuşma gereğini duyar. "Aramızda yılgın çok, kimi cami açalım" diyor. Alışkanlığı dönüşeceğinden korkuyoruz. Çok ölü verdik geçmişte. Doğru olan öldüreni öldüremez hale getirmektir. Yazık ki o güçte değiliz. Tek çare ölmemektir. Yüzyıllar sonra da yaşamalıyız, onu tartışıyoruz."

Jandarma ve devlet baskısı ister istemez Anadolu'da yaşayan alevi köylerine ve toplumuna yapılan baskıları, Maraş-Sivas-Çorum kıyımlarını, Sıvas'ta yakılan 37 insanımızı çağrıştırıyor.

Eren, Lidya'ya duyduğu ilgiyi güzel bir aşkın başlangıcı olarak düşünmektedir. Kendisini sorgular. "Sahi aşk neydi, ben âşık mıydım? Aşk, gözden göze düşen bir ışık mıydı? Ne kadar tez, kolay ve ne kadar sade idi. Olsa olsa insan onbeşinde bu hallere düşer. Bense o çizgiyi ikiye katlamıştım. Seni seviyorum dediğimde yüzü kızararak 'Ben de seni' derken dili dolaşacaktı. Sevgi sözden çok davranış biçimi omalıydı."

Lidya ile Eren, Morbenek çayırlarında doğayla haşır neşir dolaşırlarken çayır nergislerini, yoncaları, nergisin öykusünü, dört yapraklı yoncanın uğurunu, dilek tutmayı mavi-gri çoban yastıklarını, kengerlerden çıkardıkları sakızları, yedikleri kuzukulaklarını anımsar Lidya. Kuzu güderken közledikleri mantarları da anımsar. "O anda doğada toprağa bağlı ne varsa görünen, biz de onlardan biriydik, içimde hiç yaşamadığım bir duygu vardı." der Eren. Ayrılırlarken ilk kez "Hoşçakal Eren" der Lidya. Bu sesleniş mutlu eder Eren'i.

"Annen hasta, acele gel!" telgrafını alan Eren hemen yola koyulur. Bindiği otobüs durduğunda iner. "Elimizde Kur'an... Hedefimiz Turan" gibi yazılar karşı duvarda gözüne çarpar. Üç genç adam iner inmez Eren'i sorguya çekerler. Kendilerinden olmadığını anlayınca yere yığılına kadar döverler. Luvi, yerde baygın yatan Eren'i alıp eve getirir. Kentin büyük bir kesimi bu zorbaların denetimindedir. Bu kentte Morbenekliler otuz hane kadardırlar. Eren ancak ertesi gün kendine gelir. "Çocuklarımız okula gidemiyor, yolda çevirip dövüyorlar. Kapılardaki kırmızı yağlıboyayla çizilmiş haç işareti gavurluğumuzu, kırmızı renk komünistliğimizi gösteriyormuş. Kimden yardım isteyelim. Başkanları Belediye Başkanı, o da Valiyle, Garnizon Komutanıyla kol kola." diye yakınır

Luvi. "Morbenek'te hiç olmazsa biz bizeyiz." diyordu Lidya. Babasına yakınır, "Neden Morbenek'te doğdum? Neden beni buraya getirdin?"diyerek. Aşağılanmaya, horlanmaya karşı nasıl direnmeyi öğrendiğini anlatır uzun uzun. Üniversiteye girene kadar sürer baskılar.

Lidya aşkı da, sevgiyi de belli bir dünya görüşüne bağlar. Dost olunmadadan sevi olmaz diyordu Lidya. İyileşinceye kadar evlerinde kalmak, Lidya ile birlikte olmak güzeldi Eren için.

Yeniden otobüs, tren yolculuğuna başlar iyileşince. Tren yolculuğu, değişik duygu ve anılara götürür Eren'i. Aynı kompartımanda yolculuk ettiği yaşlı sakallı adam, namaz kılmak için kadının çocuğuyla dışarı çıkmasını söyler. Yine çocukluğuna döner.· Hacdan dönen dedesinin kurban kesilerek karşılanması, kurban kanının alınlarına sürülüşü usundan geçer. Bu üçlü ile ailesi arasındaki benzerlik ilgisini çeker.

Ege şehri'ne vardığında eve girmeden annesinin öldüğünü öğrenir. Mezarında uzun süre ağlar. Eve geldiğinde duvarda asılı bulunan annesinin, babasının ve dedesinin resimlerine bakarak birlikte yaşadığı günleri anımsar. Kahve ve lokantaya giderek babasının birlikte yaşadığı insanlarla söyleşir. Eve geldiğinde babasının çocukluk arkadaşıyla karşılaşır. O da Morbenekliymiş, İzmir'e yerleşmiş. Morbenek dışında yaşama uyum sağlamanın sorunlarını anlatır, söyleşirken.

Lidya'dan mektup gelir. Satır aralarında Morbeneklilerin toplumdaki yerini, toplumsal baskıyı anlatır sanki. "Ben Morbenek hariç, heryerde aşağılandım. Sense Egeşehri dahil her yerde yüceltildin." İlde uğradığı saldırıya üzüldüğünü ayrıca belirtir. Mektubu okurken Lidya'ya karşı duyduklarını çözümlemeye çalışır. Geçmişi, bu topraklarda yaşayan insanları, uygarlıkları düşünür. "Önce Truva Savaşçıları gelmişti bu yerlere. Hititler, Akalar, İonlar gelmişti sonra, Lidyalılar, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Saruhanlılar, Karamanoğulları, Selçuklular ve Osmanlılar." Şimdi de Türkiye Cumhuriyeti. Bu yaşananlar Cumhuriyet Türkiyesi'nde oluyor.

"Eyyülveled" "İmam Gazali" ve "Kimya-ı Sa'adet"i anımsar. Özellikle Kazayı Hacetin Edebleri bölümü aklına geldiğinde gülümsemeden edemez. Eren yaşantı ve gözlemleriyle derinden gelen bir tehlikeye parmak basar. "Okullar bir güvenceydi, bilim öğretiliyordu; şimdilerde Nuşlular, bu kurumları da ele geçirmişti. Herkes Allah'ın ipine sarılmaktan sözediyordu. Hastahanelerde kadın doktorlar erkekleri tedavi edemez olmuştu. Lidya'yla bir kahveye gidip oturamayacak, birlikte bir kahve içemeyecektik." diyor.

Lidya'yı bir türlü unutamaz, hep onu düşünür. Telgrafında "gel!" deyince çok sevinir. "Morbenek'e gideceğiz. Aramıza sen de katıl" diye biter telgraf. "Egeşehri için üzülüyorum. Bunca yılın birikimiyle oluşan şehir, nasıl olur da küllere bulanır. Torlak Kemal, Atçalı Kel Kemal ve Kubilay boşuna mı can verdiler." diyerek hüzünlenir.

Lidya ile birlikte olmak onun için tek mutluluktur. Lidya'lar Morbenek yolunda. Eren de onlara yetişir. İkisi buluştuklarında sarılıp kucaklaşırlar. O an en büyük mutluluktur Eren için. Yolda jandarmalar önlerini keser. Emir kesindir. "İnin aşağı! Dizilin!" Nedenini sorar Eren. "Morbenekli olsaydın bilirdin" sözüne bir anlam veremez. Hava ışırken,kimbilir belki de 'şeytan azapta gerek' diyen jandarma çekip gider. Lidya ve arkadaşları keman, tulum eşliğinde bir metin okumaya başlarlar.

"Menekşenin açışından / kuşun ötüşünden/ Turnanın uçuşundan/ aslanın duruşundan/ insanın bakışından/ suyun çağlayışından/ güneşin ışınından/ üzümden/ şaraptan/ haz/ duyarız/ önünde ön yoktur/ dünyanın/ sahibi yoktur/ dünyanın/ düşünürüz/ kimseye borcumuz yoktur/

Şiirsel bir anlatımla kaleme alınan roman bir solukta okunuyor. Bazı sorular da bırakıyor. Jandarma giderek yerini polise bırakıyor yaşadığımız toplumda. En modern, en acımasız işkenceleri uyguluyorlar. Yargısız infazlar, kayıp canlar var günümüzde. Dinsel baskı ve onlara karşı direnenlerin suskunluğu yüzyılların baskısı olarak yorumlanabilir mi? Severek okunan bu yapıt yine de bizi düşündürüyor.

* Yusuf Ziya Bahadınlı, *Lidya Gözleri Yaprak Yeşili*, Morbenek Yayınları, İstanbul 1995

KAPİTALİZM

Deborah gibi pembe filler
görmüyorum
Moctar gibi
şehrin göbeğinde
sırtlanlar da
görmüyorum doktor
Koca bir sülük görüyorum ki doktor
Toplardamar atardamar demiyor
emiyor
çekip bitiriyor
kanımı
kanımızı
kurutuyor.
Söyle doktor... hasta mıyım
hasta mıyız

Arzu KAYA

Suat Parlar ve "Osmanlı'dan Günümüze Gizli Devlet" (*)

Mustafa CANBEK

Ortaokul sıralarından başlayarak giderek ivme kazanan bir tarih sevgisi ilk yıllarda bir tutkuya dönüştü. Neden ve nasıl olduğunu pek açıklayamıyorum ama kendimce yaptığım tarih araştırmalarında Mustafa Kemal'in hep çok ayrı bir yeri oldu.

Ortaokulda, lisede resmi tarih anlayışının etkisiyle Mustafa Kemal neredeyse tavanla bitişik duran portresi gibi bizden, insanlığından kopartılarak Kült bir varlık haline getirildi. Tabii ki bir dokunulmaz alan yaratma eylemi-sadece bu konuda değil- bütün bir geçmişe uzanan ve onu örtmeye çalışan bir perdeye dönüştü.

Böylece bırakınız neden-sonuç ilişkilerini, incelenen dönemin ekonomik kültürel ve sosyal yapısını, bir dönem ülkenin kaderini elinde tutmuş önemli bir ismi bile hiç duymadığımızı söyleyebiliyoruz, bize yöneltilen kameraya gülümseyerek. (1)

Şurası kesindi. Bu ülkenin ders kitaplarındaki destanlardan çok farklı bir tarihi ve gerçekliği vardı. Bir noktadan başlamak gerekiyordu. Türkiye'nin unutturulmaya çalışılan gizli tarihini öğrenmem gerekiyordu. Geçmiş-bugün-gelecek arasında bir maratona çıkmış gibi hissediyordum kendimi...

Birgün gözüme Suat Parlar'ın "Osmanlı'dan Günümüze Gizli Devlet" isimli kitabı ilişti. "Türkiye'nin Gizli ve Gerçek tarihine açılan bir zaman tüneli."

Sayın Cengiz Gündoğdu: "Mustafa Kemal'in demokrat olduğunu söyleyenlere hayret ediyorum" diyordu. Çünkü o bir Jakobendi, devrimci şiddetten yanaydı. Örnek mi? 6 Şubat 1933'de "Bursa Nutku" olarak tarihe geçen ama resmi tarih anlayışının görmezlikten geldiği bu olayın hemen öncesinde durum şudur: Gazi Paşa cumhuriyete karşı çıkanlara çok sert davranılmasını söyler. Çevresindekiler onu yatıştırmayı başırırlar, ikna olur. Doyumsuz bir Mustafa Kemal sohbetinden sonra *İnsancıl* kütüphanesinden Suat Parlar'ın kitabını sevinçle aldım...

3.Selim döneminden 1980 sonrasına uzanan olayları, kişileri, ilişkileri gizli bilgileri... Türk İstihbarat Teşkilatları, yeni tanımlamalar...

Resmi tarih anlayışının kendisine sunduğu sözde sorunsuz, mutlu hayatında tevekkül içinde yaşayan,ama derin bir düşünsel uykuda olan, dört değilde iki ayağı üzerinde yürüyen, bilinci çarpıtılmış kişilleri sarsması gereken bilgiler, yorumlar...

Bana göre Suat Parlar'ın önemli tezlerinden birisi şöyle bir sorular zinciri: Cumhuriyet bir kopuş mu? Bir süreklilik mi? Ya da bir Kontgerilla düğümü mü? Bu sorulara verilen oldukça düşündürücü, sarsıcı cevaplarla karşılatım. Yirmili yaşlara yeni girdiğim son birkaç yılda Sayın Parlar ifadesi ile "her on yılda bir yaşanan bellek kazıma operasyonları" benimde bir parçası olduğum 80 sonrası kuşağın geçmişle bütün bağlarını kopardığı için önyargılardan ve şovenist tavırlardan sıyrılıp geçmişimizle -bir anlamda kendimizle- yeniden bir ilişki kurma, bağ oluşturma çabasındayım. Kimliğimi arıyorum... Bu anlamda "Osmanlı'dan Günümüze Gizli Devlet" önem kazanıyor.

Tarihe nasıl bakmalıyız? Son zamanlarda beni düşündüren en önemli konu bu diyebilirim. 1923'de Aydınlanmayı başlatacak dinamizm (Burjuva sınıfı) yoktu. Askeri-sivil kadro (Kemalist) bu hareketi kendisi başlattı. Böylece pozitivist tarih anlayışı ile tanıştık. Tabii ki yukarıda sorduğum soru ana konumuz değil ama geçmişe nasıl bakmalıyız? sorusuna benim gibi hemen cevap vermekte zorlanan, bir yöntem sorunu içinde olan birçok insanın varlığı, bu konunun gündemdeki yerini bir an önce almasını dilememize neden olmaktadır.

Klişelerden kurtularak geçmişle bağlarımızı yeniden kurmaktan sözetmiştim. Bu da kaçınılmaz olarak beynimizdeki tabuların yıkılması, herhangi bir şeye yüklediğimiz rollerin, anlamların ve böylece oluşturduğumuz sessiz, sakin bir hayat portresinin boşluğunu, ayağımızın altındaki toprağın kaymaya başladığını hissetmemiz gerekiyor.

Hemen bir örnek: Bugünkü *Cumhuriyet Gazetesi* için yüklenen anlamların verilen rollerin niteliği ile 1940'lardaki Cumhuriyet çizgisinin taban tabana zıt olmas, kavramlar, kurumlar için biçtiğimiz misyonları, rolleri konusunda tekrar tekrar düşünmemizi sağlamalı.

Jön Türklerin padişahlık kurumuna sadakatlerini, Enver Paşa'nın "Özel harpçı" olarak 56 çete savaşında stajını tamamladığını, İttihat ve

Terakki'nin devletin çelik çekirdeğini güçlendirme yöntemlerini, muhalefetin ne ifade ettiğini, Ermeni Tehciri Kanunun Anadolu'nun etnik açıdan arındırılması programı olduğunu, Mustafa Kemal'in yakın çevresinin niteliğini, 1924 Anayasasıdaki "şoven tavrı", Gizli devletin resmi ideolojisini, 2.Dünya savaşında Türk-Alman ilişkilerini, yükselen anti-komünizm histerisini, varlık vergisini, 6-7 Eylül olaylarını ve daha neler neler...

Sayın Parlar'ın kitabı önemli bir boşluğu dolduruyor. Toplumun bilinçlatı, sırları belgeleriyle sergiliyor.

Dünü anlayıp yarına yön vermek bizim elimizde. 80 sonrası kuşağının bir parçası olarak ben de kollektif bir savrulmuşluğun içindeyim. Bundan kurtulmak ve ayaklarımızı yere basmak zorundayız. Önemli olan bir yerden başlamak, ama doğru yerden.

Doğru bir başlangıç için "Osmanlı'dan Günümüze Gizli Devlet" hepimizin "Ben kimim", "neredeyim", "nereye gidiyorum" soruları ile arayışa çıktığımız uçsuz bucaksız okyanuslarda bizi istediğimiz "limanlara" ulatıracak bir rüzgar görevini fazlasıyla yerine getirecektir...

(1) Aynı zamanda büyük bir serüvenci olan İttihat ve Terakki'nin en önemli kişisi olarak görülen Enver Paşa idi. (Yönetilen sorunun cevabı)

( ) Spartaküs Yayınları Haziran 1996*

ABD'de Yayınlanan "Dünya Dram Ansiklopedisi"ne Kaynaklık Eden Eser

NAZIM HİKMET'İN OYUN YAZARLIĞI

Büyük şairin dram yazarlığını inceleyen, Türk tiyatrosundaki yerini ve önemini saptayan, bu ilk kitap, yılların deneyimi ile çağın dinamizminin harmanladığı usta yazar

ZÜHTÜ BAYAR

tarafından kaleme alındı...

GERÇEK SANAT Yayınları

ATEŞ HATTI

I. Çatıya çıkan adamın kucağındaki
Bebek gibi şaşkınım, çok da ürkek.
Etim kararıyor acısıyla yanık kokan
ozanların.
Üç kurşun 'SEVAL' saplanıyor beynime aşk uğruna
Ve zafer sonrası yığılıyor gençliğim
balkona.

Çünkü burada
Ateş gibi, kan gibi çoraklaşan her sevda da
Kırmızıdır.

II.Tüm ayrıntılarıyla anlatabilir misin
küçük kız
Annenin nam-us uğruna nasıl öldürüldüğünü
Hani şu ışıklı, kara şeylere bakarak.
Üstelik değerin bile yokken çirkinlerin
gözünde
Dörtbin lira kârla satılan kağıt mendil
kadar.

Çünkü hep
En sevilen oyuncak kırılır
Tecavüze uğrayan çocukların rüyalarında.

Yudum IŞBECER

"Hâlâ yüzlerini kapamadan ağlayanlara..."

Kocaeli İzlenimleri

İsmet ALICI

Gece bir buçukta yatağa girdimse de, yine uyuyamadım. Heyecanlıydım. Ertesi gün Kocaeli'nde imza günüm var. İlk imza günüm bu. Heyecanımı dizginlemekte istemiyorum. Gecenin ikisinde evde herkes uyurken, kendi kendine konuşup, hareketler yapan İsmet'i kim görecek. Tok olduğum halde birşeyler yedim. Bu akşam *Radyo Umut*'un tanıtım programında Mehmet Karagöz adlı dinleyicimiz, bize bulgur pilavı ve ayran getirmişti. Daha önce Urfa'dan bamya, şimdi bulgur pilavi ve ayran. İşte ödül bu, şiiri yazılmalı.

Sabah erken kalktım. Korkuyorum, eğer heyecanlanırsam kötü, terliyorum. Bu da yetmiyor burnum akmaya başlıyor. Mendil almalıyım yanıma. araca atladığım gibi Kocaeli'ne. Şoförün yardımcısını ikide bir Gebze'den sonra rahatsız ettimse de, vardık mı, vardık mı diye, Kocaeli'nde indik sonunda. Bir süre denizi seyrettim. Kirli, pis kokuyor. İyi yanı denizin betonlarla çevrilmiş olmaması. Saçlardan, tenekelerden, varillerden bir dalga kıran yapılmış olsa da deniz, özgürce karaya çarpıp kendi içine çekiliyor. Güneş daha aydınlık gösteriyor.

Sanat Kahvesi'ne gitmeden önce traş oluyorum. Çiçekçiden çiçek almayı düşünüyorum, ederi fazla. Bir de camekanına M.H.P amblemi yapıştırmış. Çiçek almadan *Sanat Kahvesi*'nden içeri giriyorum. Sinan hemen tanıyor beni. Öpüşme tokalaşma. Kendi aramızda bir sohbet başlıyor. Bir ara çevremi gözlemeye başlıyorum. İnsanların duruşları, yürüyüşleri, hareketleri edilgin bir havanın varlığını hemen hissettiriyor. Masalarına öyle çökmüşler ki görenler üç gündür kazma kürek çalıştıklarını sanacak. Biriyle konuşsan, kendi yılgın durumunu estetize edecek öyle olgular ortaya çıkarır ki şaşarsın. İşin diğer yanı, sen ne yaptın desen... Önce bir şaşırır bizim ki. O bir hamal kahraman bekleyen bilinç tarumar olur. Birşey yapmadığını görür.

Sinan'la sohbet ederken şu çıktı: Bu insanlar görsel yanı ağır basan (Tiyatro, Film gösterileri) etkinliklere kitlesel olarak katılırlar, oyun biter bitmez de hemen kahveyi terkederlermiş. Birde adı duyulmuş, aydın, sanatçı geldiğinde yoğun katılırlarmış. Önce işin görsel yanını düşündüm. Bence görsel etkinlik insan beynini saran, sorgulatan, düşündüren yoğun bir etkinlik değildir. Bu etkinlik faydasızdır, yapmayalım demiyorum. O etkinliğin de kendi çeperine göre bir etkisi vardır. En önemli etkinlik yüzyüze yapılan etkinliktir. Tartışmak, sorular oluşturmak, sorulara cevap vermektir. İnsanların oyundan sonra hemen etkinlik alanını terketmesi yapılan etkinliğin anlamını, derinliğini yokeder. Bir etkinlik tartışılmamışsa, sorular cevapsız kalmışsa, bu aynı zamanda o etkinliğin meta derkesine düşmesinin ifadesidir. Oradaki sanatsal etkinlikleri meta derkesine düşürmeye kimsenin hakkı yoktur. Bir diğer yanı popüleritesi olan aydın, sanatçı geldiğinde yoğunluk artıyor. Yeni sanat etkinliklerine başlayan ya da isminin duyulmasını pek önemsemeyen insanlar geldiğinde katılım düşüyor. Şimdi sanata bir ilgi var. Tamam, tamam da, yani bu insanlar sanatçı değiller mi, sanat yapmıyorlar mı. Soruyorum, bir insanın sesinin çok duyulması, kitabının çok satması onun iyi bir sanatçı olduğunu mu gösterir. Belki bu yazdıklarımından üzülen olacak. Ben etkinliği yapan *Sanat Kahvesi Emekçileri*'nin daha çok üzüldüğüne inanıyorum.

Dokuz on insanla etkinlik başladı. Yazar, şair Ruşen Hakkı orada, birde edebiyat öğretmeni şair arkadaşımız var. Güzel sohbet oldu. Ruşen Hakkı, edebiyat öğretmeni, Sinan, Murat ve ben şiirler okuduk. Bir de saz çalan arkadaşla türküler söyledik. İnsanların katıldığı bir sohbet havasında ilerledi etkinlik. Bir ara sohbetimiz *Sanatta Star Sistemi*'ne geçiyor. Benim o etkinlikte edindiğim bir kanı yine ortaya çıkıyor. Şöyle birşey, insanlar olaya, kurumu etkinliklerinden soyutlayarak bakıyorlar. Kurumu ilişkilerinden koparıyorlar. *Can, İletişim, Adam Sanat, Yapı Kredi* var. Bunun ilerisini göremiyorlar. Bu kurumların işlevini, gittikleri yönü, içindeki sanatçıların insan için ne ürettiklerini kavramlaştıramıyorlar. İşte sorunun en önemli yanı bu. Bunu kavramlaştırmayınca insanlar algı durumunda kalıyor. Bu durum ise *Sanatta Star Sistemi*'ne karşı kökten bir mücadele yapmayı engelliyor. Bugün *İnsancıl* dergisinin önündeki en önemli engel bu. İşin bir diğer yanı bu kurumlardan sol aydınlar, sanatçılar kitaplarını çıkarıyor. Bu sanatçılar duruşlarıyla o alanın hakikatını gizliyor. Dışarıdan bakan birisi bu insanlardan dolayı bütünü göremiyor. Çünkü o insanları öncül alıyor. Kurumun işlevini, yönünü, bu kurum içindeki sistemi estetize eden çoğunluk, sanatçıları seçemiyor. Böyle bir şey olur mu, bu ülkede oluyor.

İnsancıl sistemin sanatçıları insanı meta derkesine düşürdü, diye bağırıyor. Çok da bağıracak bu ülkede. Sistemin sanatçıları insanı meta derkesine düşürürken bu da yetmezmiş gibi mistizmi, anlamsızlığı da kattılar işin içine. İki sol söylem kat, yer efendi yer bu millet, al sana ultra mega bir kitap. Bugün ülkemizde sanat insanın çeperini daraltan, bunaltan bir havaya bürünmüştür. Doğayı değiştiren, dönüştüren, tarihler yaratan insan unutulmuş, var olana ikame eden onu kutsayan insan yaratılmıştır. Bu ise önüne gelene hayır demeyen, sormayan, düşünmeyen, gözlemlemeyen insan tipidir. Bugün toplumcu gerçekçiler, insani gerçekçiler bu soruna kafa yormalıdır.

Kocaeli'nde sohbet güzel bitti. Beni üzen bir neden de Kocaeli gibi sanayii bölgesinde istenilen devrimci çalışmanın sıcaklığını duyamamam. Yine de umutla inanıyorum Kocaeli'nde çoğu şeyi sarsacak insanlar var. Akşam üzeri beni yolcu eden, Sinan'a, Murat'a ve *Sanat Kahvesi Emekçileri*'ne selamlar...

Ferda Ereren İle Sesini Ver Sesime Üzerine (*)

Aydın ÖZTÜRK

Aydın Öztürk:-. Sanatın sıcak sesinin aktığı bir programdasınız. Konuğum Üç Deniz Müzik topluluğu ve onu yöneten Ferda Ereren. Bütün müzisyenler için çokça önemsediğim ve burada hemen hemen herkese sorduğum bir soruya Ferda'ya da yöneltmek istiyorum. Ferda: genellikle müzikle uğraşan insanların önemli bir kesimi müzik eğitimi konusunda epey ciddi bir eksiklik içerisinde. Hatta bazıları bunu daha da ileri götürerek müzik eğitiminin kendi seslerini olumsuz etkileyeceğini, bunun hiç de gerekli olmadığını söyleyenler olabildiği gibi bunu bir eksiklik olduğunu söyleyip ciddi çalışmalar içerisinde olanlar da var.

• Ben seninle uzun yıllardır tanışıyorum ve yıllarca müziğin içerisinde öğrenmeye çalışan hep yeni şeyler bulmaya çalışan yeni arayışları olan ve müzikle ilgili o denli büyük bir donanımı olmasına rağmen gene de bunu eksik etmeyen sürekli kendisini yenilemek duygusu içerisinde olan bir insan olarak tanıdım. Ferda Ereren müzik eğitimine nasıl yaklaşır, bir müzisyenin müzik eğitimi alması gerekir mi. Daha doğrusu bunun düzeyi ne olmalı? En azından bu konuda senden bir fikir alalım.

Ferda Ereren:- Önemli bir konuyu açıyoruz. Giderek eğitimi önemsemez bir toplum olduk. Hatta eğitimi aşağılayan, kötüleyen hatta belki de insanları bu güne kadar insanlığın kazandığı değerlerin tersi yönde eğitir bir toplum haline gelmeye başladık. Eğitimsiz sanat olur mu? Olur tabii, ama eksik bir sanat olur. Sanatçı açısından söylüyorum çünkü bir şey yaratırken sizden önce yaratılanlarla tanışmış olmalısınız ki yaratacağınız şeyin anlamını, yaratacağın sanat eserini daha anlamlı kılabilin. Bu müzisyen açısından ya da ressam açısından, ya da diğer sanatlar için genel anlamda geçerli bir şey. Ama bundan önemli başka bir noktaya değinmek istiyorum; dinleyicinin eğitimi. Ülkemizde dinleyici olarak hepimiz-ben de bir dinleyici olarak görüyorum kendimi, sanatçılarda birer dinleyicidir, çünkü onlar yaşadıkları toplumdan kopamazlar- onun içindeki sesleri duymak zorundayız. Bu bütünlük içinde bakarsak sanatçıyla birlikte dinleyicinin de eğitimi gerekiyor. Bu başta söylediğim gibi, "hoşlanıyorum, eğitime ne gerek var müzik benim hoşuma gidiyorsa bu yeterlidir, iyidir" gibi basit bir şeye indirgeniyor ve sorun çözülmez bir yumak haline geliyor. Halbuki hepimiz okullarda ve okul dışı ortamlarımızda, sanatsal eğitimden yeterince nasibimizi alabilmiş olsak sanatsal ortamımız bu kadar yoz bu kadar geri olmaz. Çünkü o zaman sanatçı da doğrudan doğruya kendini eğitmek, eksikliklerini kapatmak çağın gereklerini ve diğer sanat dallarına ve diğer sanatçıların yaptıklarına yorum getirmek zorunda kalır. Bizim okullarımızda müzik eğitimi dersleri vardır. Ama öğretmeninin müzikçi olması şart değildir, hatta müzik hocası olmaması gerekir neredeyse. Çocuklara okul şarkısı söylettirilir ve ondan sonra not verilir, geçer. İlkokulda böyle ortaokulda böyle lisede böyle, üniversitede hiç yok. Okul dışı eğitim alanında okul öncesi olsun aile içi eğitim olsun gene yok. Sonuçta çölleşen, genel anlamda yozlaşmaktan da öte kuruyan bir ortama doğru geldik ve gidiyoruz.

Yani eğitim şart. Bu eğitim bizlere mutlaka başkaları tarafından verilecek değil. İnsanların kendi kendini eğitmek diye de bir sorumluluğu vardır.

Aydın Öztürk:- Teşekkür ederim Ferda. Şimdi bu çok uzun bir soru yanıtı da çok uzun. Zaten iki önemli noktaya parmak bastın, birincisi müzisyenin eğitilmesinin tartışılması bile söz konusu edilmemeli. O zaten ortada olan bir gerçek ama sen ikinci önemli bir noktaya parmak bastın: dinleyecinin eğitimi. Gerçekten ben Radyo Umut dinleyicisi bir çok insanla sohbet ettiğlmde bu insanlar radyoyu dinlemeye başladıkları günden itibaren müzik kültürlerinin epeyce farklılaştığını söylediler. Mesela evlerinde pop müziğin dinlendiği bir çok ailenin giderek halk müziğini daha çok dilemeye başladığını ve müziğin daha nitelikli dallarına doğru bir tercih içerisinde girdiklerini duyduğumda senin bu altını çizdiğin noktayı bizzat o insanların kendi dilleriyle ifade ettiklerini gördüm ve dinleyici eğitiminin çok önemli olduğunu ifade etmeye gerek yok herhalde.

Sevgili Radyo Umut dostları şimdi biz bu sözü çok sürdürürsek Ferda'nın bir sonra çıkacak olan sesini ver sesime adlı kasetinden türküler dinleme şahsına sahip olmayacağız. Onun için kısa, kısa konuşmalar ve daha çok Ferda'nın kasetinden tür-

küler dinleyelim istiyorum. Ama sizleri de konuk etmek istiyorum geceye, sadece ikimizin arasında geçen bir diyalog olsun istemiyorum. Bizi arayarak bu sohbete konuk olabilirsiniz. Evet Ferda şimdi çalacak olan türküyle ilgili söz müzik düzenleme kime ait onu senden alalım.

Ferda Ereren:- Dediğim gibi benim çalışmalarımın müzik çalışmalarımın kollektif olması gerektiğini düşünüyorum. Çok seslilik kollektif emekle olan bir şeydir. Burdan esinlenerek ya da oradaki o düşünce içerisinden çıkan bir parça oldu: Sesini Ver Sesime" Müzik ve sözler benim. Düzenleme yine benim. Biraz benim senin diye reklama girdi galiba.

Aydın Öztürk:- Girsin o sizin emeğinizin karşılığı. Evet, Sesini Ver Sesime.

- Radyosunu yeni açan dostlarımız için bir daha söylüyorum. Ferda Ereren kimdir? Müzikte nitelikli üretim yapan bir arkadaşımız. İlk kaseti bundan birkaç yıl önce çıkmıştı. Kanadım Değdi Sevdaya ismini taşıyor. Şu sıralar yeni bir kaseti hazır. Artık müzik marketlerde bulabileceksiniz onu. İsmi Sesini Ver Sesime. Biz Ferda'nın müzik yaşamından özellikle müzik eğitiminden konuşmuştuk.

Ve şimdi bir üçüncü başlık açmak istiyorum, Ferda Kanadım Değdi Sevdaya adlı kasetin Çetinkaya kasetçilikten çıkmıştı. Bu kasette yer alan türkülere baktığımızda, ağıt ağırlıklı bir kaset olduğunu görüyoruz. Gene geleneksel türkülere dayanan bir kasetti. Mesela: Ninni, Ağıt, Kızlar Toplandı Mezara, Kanadım Değdi Sevdaya, Harman Yeri Ve Mayıs Ayı Gelende adlı türkelerin geleneksel bir karakter taşıyor. Ama bunların arasında birkaç tane müziği ve şiiri sana veya müziği sana ait olan şiiri veya sözleri başkalarından alınan türküler de var. Birazcık Kanadım Değdi Sevdaya adlı kasetinden de söz edelim.

Sonra Sesini Ver Sesime adlı kasetinle sürdürelim sohbetimizi.

Ferda Ereren:- Anadolunun geleneğine, geçmişine, tarihsel sürecine baktığımız zaman ağıtların ağırlıkta olduğunu görürüz. Çünkü Anadolu insanı çok acılar çekmiş, çok ağıtlar yakmış. Bugün bu acılar belli bir şekilde devam ediyor.Ama ben ağıtları yakınma türküleri olarak değil içinde isyanı da barındıran türküler olarak değerlendiriyorum. İlk çalışmamızda Kanadım Değdi Sevdaya adlı çalışmamızda ağıt ağırlıklı parçalar olsun diye düşünmüştüm. Ama burada başka bir özelliği daha var bu parçaların. İki parça ağıt başlığıyla olan "ve yatırmışlar da yavrumu" diye sözleri olançalışmalar, 1935'te ülkemizde derlemeler yapan Bela Bartok'un yaptığı derlemelerden alınmış parçalar. Bunların özelliği şu; Bartok, Atatürk'ün davetiyle Türkiye'ye gelip Adnan Saygun'la ve başka müzik adamlarıyla birlikte Türkiye'nin çeşitli yerlerinde derlemeler yapmış ve bu derlemelerin notalarını yazarak ses silindirleriyle yurt dışına götürmüş ve bunu Amerika'da yayınlama olanağı bulabilmiş. Bunların Türkiye'de yayımlanması tarihi tam söyleyemeyeceğim ama 2-3 yıl önce oldu. Ben daha önceden bir dost aracılığıyla notalarını bulmuştum. Onlar üzerinde çalışarak bu türküleri kasete almıştık bir özelliği de budur.

Aydın Öztürk:- Evet Ferda şimdi kasetinin ikinci türküsüne geldik söz ve müziğini senden alalım.

Ferda Ereren:- "Bana Ağlama Derler", sözleri Pir Sultan Abdal'ın. Pir Sultan Abdal'ı biz daha çok kavga insanı olarak tanırız, direnç insanı olarak biliriz. Aynı zamanda Pir Sultan Abdal bir sevdanın insanıdır. İnsanlık sevdasının ve şiirlerinde bunu da vurgulamıştır. Müzik ve düzenleme bana ait değişik bir Pir Sultan yorumlamaya çalıştım. İsterseniz dinleyelim.

Aydın Öztürk:- Evet Ferda, ilk kasetini ben bu gün bir kez daha dinledim ve dinlerken özellikle enstrüman yapısına baktım. Bağlamaların bas bağlamanın, Çellonun, kemanenin kaval, ney, ritm ve tar gibi enstrümanların olduğunu gördüm.

Üç Deniz Müzik Topluluğunu ben geçen yıl Bulunmaz Kültür Merkezi'nde dinleme şansına sahip oldum ve gerçekten çok etkilendim. Artık bu ilk kasetindeki enstürmanlardan farklı yeni enstrümanlarda vardı yanılmıyorsam. 14-16 kişilik bir topluluk Üç Deniz Müzik Topluluğu. Şimdi halk müziğinin yorumuyla ilgili tartışmalar sürüp giderken kullanılan enstrümanlarla ilgili bir tartışma sürüp gidiyor, yer yer halk müziği klavyelerle uygulansın derken bütün koma seslerini kaybediyor. Ama sen bunların hiçbirini yapmıyorsun tersine bu enstürmanların arasında batı enstrümanlarıyla doğu enstrümanları arasında çok güzel bir uyum sağlayarak ortaya pırıl pırıl bir müzik çıkıyor ve bu asıl o halk müziğinin temel omurgasını da, kırmayan onu sakat bırakmayan bir sonuç üretiyor. Ben şunu soracağım: ilk albümden farklı bir boyutu var, Sesini Ver Sesime adlı albümünün. İkincisi de söz ve müzik ağırlığı genellikle sana ait bir de bu enstrüman dokusu açısından kasete bakacak olursak neler söyleyeceksin?

Ferda Ereren:- İnsan hep istediğini yapamıyor. Yapmak istediğimizin ancak bir kısmını başarabiliyoruz. Hedeflerimizin bir kısmına varabiliyoruz. Bu nedenle ben sonuçları ve olayları değil de süreçleri daha önemli görüyorum ve bu işi insanın eğitiminin sürekli olduğunu düşünüyorum. Müzikte de böyle. Bir yaratıcılık faaliyeti hem de bir eğitimi içerir, kendi kendine eğitimi, dolayısıyla soruya şöyle açıklık getirmeye çalışayım. İlk çalışmamızda halk çalgıları biraz daha fazla. Fazla değil de diğer çalgılar daha az diye söylemek istiyorum. Albüm yapmak biliyorsunuz büyük paralarla oluyor. Hele piyasa kaygısı olmayan bir kaseti yapıp çıkarmak isterseniz bazı maddi olanaklar nedeniyle kendi kendinizi kısıtlama durumuyla karşılaşıyorsunuz. Ben şöyle

bakıyorum müziğe ve müziğimize aslolan müziği var eden ve var edecek olan, Ruhi Su'nun deyişiyle en kutsal enstrüman insan sesidir. Yani dilimizle hangi dilde konuşuyorsak o dilde yaptığımız müzik insanın hiçbir aracıya gerek duymadan kendi sesiyle yaptığı müzik daha önemlidir. Burdan yola çıkarak enstrümanlar buna eşlik eden geliştiren destekleyen araçlardır. Diyebilirsiniz ki senfoni orkestralarında insan sesi pek az var ama onun da o noktaya gelmesi insan sesinin olanaklarının sınırlarının zorlanmasıyla geliştirilmesiyle olmuştur. Dolayısıyla şöyle söylemeye çalışayım. Önce ortada halk müziğinin gidiş yönünü gelişme yönünü öne alıp bunu seslendirirken çalgıların hepsini kullanabilirz. Önemli olan örgüyü özgün yapabilmek müziğin armonik yapısını çoksesliğini ortaya koyabilmektir.

Aydın Öztürk:- Çok sesliliğe geleceğiz Ferda. Ben şunu öğrenmek istiyordum. Belki sorum biraz yarım kaldı. Şu an Üç Deniz adlı bir topluluğu yönetiyorsun ve bu topluluk gerçekten çok nitelikli bir müzik çizgisine geldi. Buradaki arkadaşlarımızın ismini de anmakta herhalde bir görev gibi. Onları da analım ve ne tür enstrümanlar var Üç Deniz Topluluğunda?

Ferda Ereren:- Buraya uzunca bir süreçten geçerek geldik. İlk kaseti yaptığım zaman herhangi bir topluluk falan yoktu. Şimdi Kontrbos var Elif Esen çalıyor, violensel var eşim Sevinç Ereren çalıyor. Violamız var Mustafa Kavraz ve Ayşegül Uluçöl çalıyor. İki kemancımız var Elif Ada ve Timuçin Durmuş. Obuayı genç bir arkadaşımız Emre Güngörmüş çalıyor. Flütü Evrim Gündüz çalıyor. Vokalde arkadaşlarımız Yeşim Tezgören, Özgür Altınok, Oya Özkardeş var. Şu andaki yapıya gelmeden önce de çeşitli arkadaşlar aramıza katıldı kendi yaşantıları nedeniyle ellerinde olmayan nedenlerle ayrılmak zorunda kaldılar. Şimdi yine ritm'de Erdal Şalikoğlu ve Şinasi Kahyaoğlu var. Daha önce Yusuf Benli bizimle oldu. Naci Düzel arkadaşımız bir ara bize destek verdi yani saymakla bitecek gibi değil. Ama şu andaki yapımız bu noktada.

Aydın Öztürk:- Evet Ferda, şimdi bir türkü ile soluklandıralım sözü. Ne dinliyoruz.

Ferda Ereren:- Şimdi A.Kadir'i analım istersiniz. Özgürlük ve demokrasi uğruna ömrünü adamış A.Kadir'in bir şiirini ezgilendirdik. Bunu şu düşünceyle yaptım, sözlerini tartışmaya gerek yok. Müzik "sümmani ağızı" denilen bizim doğu yörelerimizde kullanılan bir tarz. 5/8'lik bir ritm üzerine değişik bir çalışma oldu. Yani Halk türküsü gibi bir çağdaş ozanımızın şiirini yorumlamaya çalıştık.

Aydın Öztürk:- Ferda bizim ülkemizde sanatçıların bir kaderi vardır. Ve bu kader de hep genellikle yoksulluktur, açlıktır, sefalettir, çaresizliktir neredeyse bir kuşatılmışlıktır yalnız bırakılmaktır. 12 Eylül koşullarında şair Enver Gökçe Seyranbağları Düşkünler Evi'nde ölmüştü. Tabi bu sadece bu yazgıyı göze alan insanlar aracısından önem taşıyor. Yani bu sistemle muhalif olmayı göze alan insanlar için geçerli. Bir de sanatın metalaşmasını çok fazla önemsemeyen ve kendilerini bir pazarın içerisinde buluveren bunun içinde rahat bir yaşam çizgisini yakalayan ismi sanatçı olan başka bir kesimde var. Ben senin koşullarının birinci kategoriye girdiğini çok iyi biliyorum. Yani çok zor koşullarda müzik yapıyorsun. Şimdi insanlar Sesini Ver Sesime kasetini dinleyecekler. Ama bu kasetin ne zorluklarla gerçekleştiğini belki bilmeyecekler. Ben senden bu kasetin serüvenini öğrenmek istiyorum.

Ferda Ereren:- Acındırma, yakınma gibi söylemek istemiyorum çünkü sanat yapıyorsanız ya bütün bunlara katlanmak zorundasınız.Ya da vazgeçeceksiniz. Piyasa kaygısı diye bir şeyden söz ettim konuşmamın baş tarafında. Bizim piyasa kaygımız yok ama insan kaygımız var. Onun için de bütün maddi zorlukları karşılamız gerekiyor. Piyasa lafıyla başka şeyler anlatılıyor. Unkapanı piyasası denildiği zaman, ben gittim kaseti yapmak için çeşitli firmalarla görüştüm, 'şunu şöyle yapmak lazım bunu böyle yapmaz lazım, piyasada o gitmiyor bu çok dinleniyor' falan gibi öğütler aldım.

Ben şunu anlatmaya çalıştım insanlara. Sizin yaptığınız sizin piyasanız dışında insanlar var. Sizin yaptığınız müziği dinlemek istemeyen insanlar var başka şeyler arayan en azından başka duyguları, düşünceleri olan insanlar. Bunlara gidecek müziği de yapmak gerekir, ama olmadı. Sonuçta dedik ki biz bunu çaresiz kendimiz yapacağız. Belli katkılar sağlayabilecek arkadaşlarla görüştük, borç aldık. Amerikan parası üzerinde, stüdyoda dolayısıyla istediklerimizin hepsini gerçekleştiremedik. Birçok arkadaşın amatör emeğiyle ve örneğin Mehmet Erenler'in çok az bir paraya çalmasıyla falan bu kaseti yaptık. Şimdi bir yapımcı olan arkadaşımız Ali Rıza Özkan ben bununla uğraşır piyasada dağıtırım dedi. Dediğim gibi tamemen amatör emekle çalışıyoruz. İstersen şimdi yakın geçmişimizde bir acı olayı anlatan sözü müziği bana ait Sivas'a Ağıt adlı türküyü dinleyelim.

Aydın Öztürk:- Ferda bu mikrofondan çok fazla tartıştığım ve bir çok yanıt aldığım bir sorunun senle ilgili boyutunu merak ediyorum. Biliyorsun her şeyin geliştiği, yetkinleştiği mecralara doğru aktığı bir süreç var. İnsan yaşamında her açıdan olduğu gibi müziğin yaşamında da böyle bir boyut var. Müziğin giderek özellikle halk müziğinin bir çok sesliliğe doğru bir yönelimi var. Ancak bu çok seslilik çoğu zaman çok sazlılıkla karıştırılıyor. Ve çok sazlılığın çok seslilik olduğu zannediliyor. Veya çok seslilik yakalanacak yerde halk müziğinin omurgası kırılıyor ya da otantik tadları bozuluyor. Senin bu konuda çok güzel çalışmaların var. Bu anlamda halk müziğinin çok sesliliği dediğimizde tabi ki akademik bir tartışma yapacak

halimiz yok ama ana başlıklarıyla nelere dikkat etmek gerekir?

Ferda Yereren:- Daha önce de söz etmeye çalıştım. Müzik dediğimiz zaman bence zaten çok sesli olarak var olan bir şeyden bahsediyor olmamız gerekir. Yani şunu söylemeye çalışıyorum. Nasıl renkler tek başına soyut şeyler değil çeşitli diğer renkleri, diğer ışık boylarını barındıran renklerse örneğin maviyle sarının karışımı yeşilse, sesler de böyle. Sesler tek başlarına soyut olarak var olmuyorlar, içlerinde diğer sesleri de barındırıyorlar. Bunlara müzikte doğuşkanlar diyoruz, armonik sesler diyoruz. O ayrıntıya çok girmeden şunu söylemeye çalışacağım: burdan hareketle her müzik bir çok seslilik içerir bu o müziğin çok sesliliği önemseyip önemsemediğine bağlı olarak bize gelir ya da gelmez. Diyelim ki Osmanlı Saray müziği tek sesli, tek boyutlu yatay ezgisel boyutta gelişmiş bir müziktir ama onun da içinde varoluşunda çok seslilik vardır. Buna karşılık halk müziği tamamen çok seslilikle bezenmiş çok seslilik unsurları içeren bir yapıya sahiptir. Neden öyle? Çünkü halk müziği, halkın içinde yaşayan, değişen, etkilenen müzik, Osmanlı Saray Müziği ise saray duvarlarının içine kendini hapsetmiş kapatmış tek bir boyut üzerinde var olagelmiş. O nedenle halk müziği zaten oluşumunda bence ortaya çıkışında var oluşunca çok sesliliği içeriyor. Aşık Veysel'in bağlamasını dinlerken siz tek bir ezgiyi tek bir sesi duymuyorsunuz biraz dikkatle dinlediğimiz zaman orda bir armoni var. Ruhi Su'nun bağlamasını dinlerken bize çok basit gelen o bağlamada bir armoni var. Feyzullah Çınar'ın bağlamasında bir armoni var. Ali Ekber Çiçek'in bağlamasında bir armoni var. Karadeniz Kemençesini tek sesli hiç duydunuz mu? Hayır. O kemençenin o tadı onun kendi armonik yapısından ileri geliyor. Çok sesliliğinden ileri geliyor. Bütün bunlar varken halk müziğini çok seslendirelim mi tartışması değil bence halk müziğinin bu boyutunun geliştirilmesi üzerinde konuşmak lazım. Çünkü halk müziği tek sisli midir çok sesli midir diye bir ikilemimiz yok. Bütün halk müzikleri çok sesliliğe açıktır. Batıda Mozart, Beethoven, Sovyet müzikçileri olsun diğer evrensel boyutlara ulaşmış müzikçilerin hepsi halk müziği kaynağından beslenmiş ve oradaki verilerden yola çıkmışlar. Halk müziğindeki çok sesliliğe böyle bakıyorum ve burda da çok fazla batı kuralları denilen kurallara hapsolmadan ama onları da dışlamadan halk müziğinin içindeki doğal yapısındaki çok seslilikleri önemseyip açığa çıkarmak geliştirmek gerektiğini düşünüyorum.

Aydın Öztürk:- Ferda şimdi halk müziğinin çok sesliğiyle ilgili boyutu da kısa bir açıklama getirdikten sonra hemen şunu ekleyeyim: halk müziğinin içerisinde de yine otantik icra edilme biçimi, çok sesli icra edilme biçimi ve son zamanlarda yine halk müziğine dahil edilmeye çalışılan çağdaş halk müziği formu türkü formu, dedikleri bir başka tarz var. Veya bunun yanısıra gene özgün müzik halk müziğinin sularına girdi. Biz kabul etsek te etmesek te bu ırmağın içerisinde değişik renkler akmaya başladı. Şimdi burada bu müzik tarzlarını değerlendirmeni istemiyorum ama kısa başlıklarıyla mesela, otantik okuma biçimi, bir dönem radyoların ağzıyla türkü okuma biçimi vardı. Bir fanusun içerisindeydi hep aynıydı bir tornadan çıkmış gibiydi. Bunlarla ilgili şöyle bu tarzlara ilgili üç beş cümleyle de olsa bir şey söyleyebilir misin?

Ferda Ereren:- Tabii, eğitim konusunda da sözü geçti. Eğitimi biz batıdan gelen ve batı normlarına,batı kalıplarına uyma gibi algılıyoruz. Şimdi burada şu çelişkiyi çözelim, halk müziğini halk gibi söylemekle ya da yöre ağzıyla, lehçeyle söylemekle o müziğin doğal yapısında otantik dediğimiz yapısıyla söylemeyi birbirine fazla karıştırmamak lazım. Karadeniz müziğinin bence özelliği Karadeniz lehçesinde değildir. Müziğin dokusundadır. Dil Karadeniz'in çeşitli yörelerinde de farklılık gösterir. Görele'de başka konuşulur. Trabzon'da farklı konuşulur. Ama o müziğin bir yapısı vardır ya da İçanadolu'da müziği Kırşehir müziğinin bir icra şekli vardır. Otantik şekli vardır ama buradaki özellik o köylerde tek tek konuşulan ağızlarla ilgili değildir. Ondan daha fazla bir şeydir. Bir kere burdan kurtulduğumuz zaman sorun çözülmeye başlıyor. Flamenko gitarı dinlerken çağdaş boyutta bir müzik diye dinlediğimiz ispanyol halk müziğidir. Ya da kızılderili müziği, çeşitli kasetlerle artık dinleme olanağımız var. Bütün bunlar o halkların doğrudan doğruya müzikleridir ve o şekilleriyle icra ediliyor. Ama oradaki basitlik, yüzeysellik biçimine indirgemeden bunlar yapıldığı için bize de ulaşabiliyorlar. Bir kere söyleyeceğim bu. İkincisi ise "özgün" sözü bence hiç bir şeyi açıklamıyor. Her sanat yapıtı özgündür ve o müziğe yani yaptıkları müziğe özgün diyen insanlar her halde başka bir tanım bulamadılar. Yani suçlamak anlamında söylemiyorum ama bir şey yapıyoruz da ne yaptığımız belli değil gibi. O süreçlerde ben de yaşadım ama o söze hiç ısınamadım. Biz diğer ülkelerin müzikleriyle çağdaş ya da daha geri müziklerle etkileşim içinde halk müziğini yorumlamaya çalışoruz. Dolayısıyla isimlendirmekte öte ne yapılmaya çalışılıyor ve hangi yönde gidiliyor? Bu konuda söylenecek ve tartışılacak çok şey var.

** Bu söyleşi Aydın Öztürk'ün Radyo Umut'ta hazırlayıp sunduğu Sanatın Sıcak Sesi programında gerçekleşti. Dile fazla müdahale edilmeden, konuşmanın doğallığı korundu.*

Söyleşiyi kasetten çözen Şadıman Kahyaoğlu'na teşekkürler.

*** Ferda Ereren'in albümleri: Kanadım Değdi Sevdaya ve Sesini Ver Sesime adlarını taşıyor. Trikont Kasetçilik yapımı.*

Yaşamın Kuytu Bir Yerinde

Metin İLKİN

Berrak bir temmuz sabahıydı. General Pretus'un bahçesinde kuşlar cıvıl cıvıl, evin içindeyse sessizlik vardı. Alt katta, general Pretus, salonda tek başına, bir yol kalkıp salon boyunca hızlı hızlı yürüyor, bir yol oturup gözleri uzaklara dalıyordu. Oturduğunda içinde fırtınalar kopuyor ama soluğundan başka ses duyulmuyordu. Bir ara ev işlerine bakan köleden bir kupa şerbet istedi, bunu da yudum yudum içti. Beklemek zor bir durumdu, ama alışıktı. Savaşlarda kılıçların ilk birbirine çarpış sesleri çıkana değin beklemek de çok ağır gelirdi. Çok savaş görmüş geçirmiş, bu nedenle de çok hızlı yükselmiş, gencecik bir general olmuştu. Gençlik başarıların kıvılcımıydı, ama yanlış yapmaların da kaynağıydı. Birkaç utku kazandın mı kendinde bir güven duyuyordun ve çenen açılıyordu, boynunu aşan sözler ediyordun. Pretus'un sözleri de sivil yöneticileri gocundurmuştu. Bu yüzden şimdi senatoda yargılanıyordu. Bu saatlerde yargı verilecekti. Bu ezici bekleyişi bu yargıyaydı. Hoş, Pretus, ötleğen kuşuna aldanmış daha erken sanıyordu. Güneş çoktan yükselmiş, ötleğen kuşu daha şafaktaki gibi havayı yırtarcasına şakıyordu.

Letitia, evin ikinci katındaydı, o da her zaman çok sevdiği ötleğen kuşunun sesinden tedirgindi bugün.

"Bu saatte niçin ötüyor bu kuş?" dedi. Hiç böyle yapmazdı."

Sintitia, "Sen de kuruntu etme!" dedi usulca.

Sintitia kuzeniydi. Bu dar gününde yanında bulunmak için gelmişti. Onun kocası da subaydı. Hem, Pretus'un bugün senatoda yargılanacağını herkes biliyordu. Bu bilginin, yalnız kent sınırlarının dışına çıkması, kışlalarındaki ordulara ulaşması yasaktı.

Letitia, ayağa kalkıp pencereden, kuzenine sezdirmemeye çalışarak yola bir göz attı.

Verilen yargıyı, uygun rütbede bir subay getirirdi. Yargılanan aklanmışsa, subay beyaz pelerin giyerdi, suçlu bulunmuşsa kırmızı pelerin. Uzaktan anlaşılırdı başparmağın yukarı mı, aşağı mı olduğu.

Lelitia'nın gözü hep yoldaydı, ama, Sintitia'nın kıskanç duygularının, bu durumda, kim bilir neye dönüşeceğinden sakındığı için kaçamaklı davranıyordu. Sintitia, hakkı elinden alınmış gibi kıskanmadan edemezdi. Kendi kocası da subaydı, Letitia'nın kocasıyla aynı yaşlardaydılar. Gelgelelim, Pretus en yüksek rütbeye ulaşmış, Kastus'sa küçük rütbede kalmıştı. Bundan Kastus'un bir yakınması yoktu. Pretus, görev başında olmadıkça, hep dost ve arkadaşça davranırdı. Rütbe ve yaşantı ayrımına karşın onu yermeye hiç kalkışmazdı. Alçak gönüllü biriydi.

Sntitia, "Bu sizin için bir felaket olmaz, servetiniz var Roma'nın dışında bir yerde bolluk içinde yaşarsınız..." dedi.

Letitia, sözünü kesti:

"Sanki aklanmayacakmış gibi konuşuyorsun!"

"Ama herkes öyle düşünüyor."

"Kimler?"

"Kastus'un arkadaşları, komşular..."

General rütbesinde birisi suçlu bulunursa yalnız Roma yurttaşlığı hakları üzerinden alınır, bu duruma katlanmak istemiyorsa kendi eliyle kendi canına kıyar, ama isterse Roma sınırları dışına çıkıp ömrü yettiğince yaşardı. Bu seçim de kendisinin hakkıydı.

Sintitia, "A... Bu gelen binbaşı Kriksus Glaber..." dedi.

Letitia kaçamak bir göz attı.

Binbaşı Kriksus kırmızı pelerinliydi.

Uzun ve ağır bir bekleyiş oldu.

Binbaşı Kriksus Glaber'in kırmızı pelerinini rüzgarda uçura uçura gidişini de gördüler pencereden.

Letitia, usulca yerinden kalktı. Giysisinin hışırtısı duyuldu yalnız. Öyle yeğnikleşmişti ki, sanki ağırlığını yitirmişti, sanki yere basmıyor da tabanı yalnızca değiyor gibiydi. Bayağı havada süzülüyordu. Merdiven başında bir durakladı. Pretus, bir kolu masaya dayalı oturuyordu. Arkası dönüktü, öbür eli kılıcının kabzasındaydı. Masanın üzerinde dirseğine yakın bir de hançer duruyordu. Kendisi kımıltısızdı.

Letitia, 'acaba korkuyor mu?' diye geçirdi içinden.

Pretus'un gerçekten bir korkusu vardı. O da karısı üzerineydi. 'Ölümümün ardından onun başına neler gelir?' diye kaygılanıyordu. 'Yurttaşlık hakları kaldırılmış birisinin dul karısı olarak yaşam ona neler yükleyecekti!" Geleceğini düşündükçe ürperiyordu.

Letitia, havada süzülür gibi çıtı çıkmadan indi merdivenleri, masaya sokuldu, bir an baktı Pretus'a. Derin ama sessiz bir soluk aldı, sağ eliyle masadaki hançeri kavradı, sevgi dolu yüreğine sapladı.

Pretus, birden döndü, ayağa fırladı.

"Letitia!..." diye bağırmak istedi ama sesi çıkmadı.

Letitia, gülümser bir yüzle bakıyordu.

Biraz zor zoruna, ama sözcükleri tane tane söyleyerek:

"Bak Pretus, acıtmıyor..." dedi "Hadi sen de..."

Ötleğen kuşu bugün düzenini bozmuş, daha ötüyordu.

Yıldız Güncesi

Cengiz GÜNDOĞDU

6 Kasım Çarşamba

Hayat hakkını aldı. Susurluk yakınlarında bir trafik kazası. DYP milletvekili, aşiret reisi Sedat Bucak, İstanbul eski emniyet müdür yardımcısı Hüseyin Kocadağ, birçok kırımın eylemcisi Abdullah Çatlı, bir de hanım. Sedat Bucak yaralı, öbürleri ölü...

Abdullah Çatlı işin içinde olmasaydı, olay yalnızca bir trafiz kazası diye kalırdı. Kimse de işin üstüne gitmezdi. Çatlı'nın o arabada olması işi bozdu. Bölece Türkiye'de yıllardır söylenenler, net bir biçimde bu trafik kazasıyla somutlandı. Suat Parlar'ın söylediği Gizli Devlet (Spartaküs Yayınları) açığa çıktı.

Şimdi n'olacak. Ülkü Ocakları eski Genel Başkanı Şevkat Çetin "Siyasiler kafamızı bozmasın. İlişkileri açıklarız" demiş. Demek "gizli devlet" görünenden daha örgütlü.

"Gizli devlet" en üç noktaya kadar açığa çıkmasın diye harıl harıl çalışıldığını düşünüyorum. Birkaç kişi, konuşmasın diye öldürülebilir... ya da başka bir ülkeye gönderilir. "Gizli devlet" çok sıkışırsa kertenkele yöntemini uygulayabilir. Biliyorsunuz, çok sıkışırsa kuyruğunu bırakır kertenkele.

N'apılırsa yapılsın hayat hakkını almaya devam edecek. Hiç kimse, hiçbir örgüt, çeşitli kumpaslarla insan için mücadeleyi durduramaz. İnsan, kimsenin kimseyi sömürmediği... herkesin insanca yaşayacağı bir dünya kuracak.

8 Kasım Cuma

Bilal Çetin *Yeniyüzyıl*'da şöyle yazıyor. "Bugün faili meçhul cinayetler, daha doğrusu bu cinayetlerin faili meçhul kalmasındaki en önemli unsur neydi? Acaba işin içinde devletin ya da bazı devlet görevlilerin, devletin himaye ettiği eski ülkücü, itirafçı mafya bozuntularının, PKK itirafçılarının, korucu tacirlerinin, aşiret reislerinin işin içinde olmaları mı? Kesin bir şey söylemek elbette mümkün değil ama, kamuoyunda bu yönde bir kanaat oluşmuştu ve Susurluk kazası şimdi adeta bu kanaatın ispatı gibi."

Bilal Çetin pek umutlu değil ama, olay ciddiyetle soruşturulursa çok şiddetli bir deprem yaşanacak diyor. Türkiye'nin kurtulması için böyle çok şiddetli bir depremin yaşanması gerekiyor. Çünkü bugün Türkiye'de hiçbir hukuk kuralı işlemiyor. Feodalitenin bile bir hukuku var. Türkiye'nin yok. Bir saat sonrasını bile düşünemeyenlerin yöneticilik yaptığı Türkiye'de, milyonlarca insan acıyla yaşıyor. İnsani niteliklerini yitiren yöneticiler bu acıdan hiç etkilenmiyor. Bu halk nasıl yaşar... gününü nasıl gün eder, bunu bir dakika bile düşünmüyorlar. Herkes gücü oranında çıkarına uygun bir yöntemle yaşıyor. Yöneticiler de halkın böyle yaşamasını istiyor.

Şu işe bakın. Şimdi herhangi bir insan, mantar tabancasıyla İstanbul'un en kalabalık yerine soygun yapabilir. Kimse bu işe karışmaz. Ama o insan, İstanbul'un en ıssız yerinde, 'insanca yaşamak için' basit bir eylem yapsa, görevliler copla,tabancayla, panzerle o kişiyi susturur.

Bizim için tehlikeli olan işte bu. Halkın edilgenleştirilmesi... insani değerlerin yerlebir edilmesi. Halkın "suça" alıştırılması.

Halk, Susurluk'ta olagelenleri heyecanla izliyor. Sinemada sanki, film birdenbire kesilirse, sonunu göremediği için canı sıkılacak. Çünkü o halk, o filmin küçüğünü kendi hayatında oynuyor.

Eminönü'nde yeraltı geçitleri var. Dün oralarda gezindim. Hiçbir sağlık kuralına uymadan açıkta yiyecekler satılıyor... hepsi mikroplu. Şöyle bir çeksen elinde kalan çoraplar... gömlekler, zımpara kağıdına benzeyen havlular. İçine bol su katılmış limonatalar satılıyor. Tekel'in 2000 cigarası 6S bin liraya orda.

Her köşe... merdiven basamaklarına kadar işgal edilmiş. Herkesin yasası... kuralı... töresi kendine.

Daha önce söylemiştim. Diktatör, küçük diktatörlerin sırtında durur. Halkı, soyup soğana çevireleri de bu halk taşıyor sırtında. Eminönü yeraltı geçidi bunun somut göstergesi. Tabii ordaki oyunlar küçük... az kanlı. Türkiye'nin yeraltındaki oyunlar büyük... çok kanlı.

Türkiye'nin ayağa kalkması için bir deprem gerekiyor. Büyük... şiddetli bir deprem.

11 Kasım Pazartesi

Dün TÜYAP'ta *İnsancıl*'ın 7. yılı için bir panel vardı. Paneli Aydın Öztürk yönetti. Afşar Timuçin, Sennur Sezer, Temel Demirer, Tevfik Taş konuşmacıydılar. Salon doluydu.

İnsancıl için... *İnsancıl*'ı sevenler için güzel bir gündü. Kavgalar yüzünden katılaşmış gönlüm, konuşmacıları dinlerken tel tel çözüldü. Ağlamaya başladım. Ben hiç konuşmayacaktım. Yine de söz verdi bana Aydın Öztürk. Tevfik Taş'ın kimi savlarına yanıt vermek için. Yerimden kalktıkta alkış başladı. Çok heyecanlandım. Heyecandan başım

döndü. Masaya oturdum. Salona baktım. Dinleyenler sevgiyle bakıyordu bana. Sevindim. Çok sevindim. Kısa konuştum.

En son Berrin Taş konuştu.

Dün için teşekkür ediyorum herkese...

13 Kasım Çarşamba

Dün, *Yön Radyo*'da *Özgür Üniversite*'yi anlattım. *Yön Radyo*, *Özgür Üniversite*'yi tanıtan bir program yapmak istemiş. Arkadaşlar bu programda benim konuşmamı istediler. Gittim konuştum ben de.

İyi bir program oldu. Sorular geldi. Programdan sonra *Yön Radyo* yöneticileriyle konuştuk.*Yön Radyo*'da hafta iki gün felsefe programı yapılıyormuş. Buna pek sevindim.

Özgür Üniversite dedim ya, tam burda Sırrı Öztürk'ün bu konuda söylediklerini karşılamak gerekiyor. Sırrı Öztürk, *Deney ve Belgeler Arasında Marksist Solun Krizi* (Sorun Yayınları) adlı kitabında benim için şöyle diyor. "Ö.Ü.nin İstanbul Şubesi'nin kurulması cihetine gidildi. Cengiz Gündoğdu'ya Ö.Ü.'nin İstanbul Şubesini kurma yetkisi verildi. "Rektör" "Dekan" vb. sıfatları, gazete ve TV'de kullanmayı pek seven C.Gündoğdu, kendi "rengi"ni de yansıtan 24 kişiyi seferber ederek işe koyuldu. Kollektifimiz'den de öğretmen istenmişti. Ö.Ü. "idealini" sulandırmaya aday öyle isimler vardır ki böylelerinin önünü kesecek kadroları bizden istiyorlardı"

Bunları okurken güldüm. İstanbul'da *Özgür Üniversite*'yi ben kurdum. Öğretmenleri de ben seçtim. Bunlardan biri de Sırrı Öztürk'tü. Öğretmenler içinde Sırrı Öztürk'ün önerdiği kişiler de vardı. Bunlar doğru.

Benim seçtiklerimin de *Özgür Üniversite* ideallerini sulandıracak kişiler varmış, bunların önünü kesmek için kollektifinden öğretmen istemişim Öztürk'ün söylediklerinin hepsi yanılsama. Hiçbiri doğru değil. Bugün söylediklerini o gün söyleseydi, ne kendi, ne "kollektifi" *Özgür Üniversite*'de ders veremezdi. Öztürk, İşçi Üniversitesi kurmak istiyor, kuramıyor. Kuramadığı için de *Özgür Üniversite*'ye saldırıyor o kızgınlıkla, *Özgür Üniversite*'yi önünde engel görüyor.

Sorun "Kollektifi"nin "sorunu" bu işte.

"Renk" işine geldikte... Kendi "rengim"den kişileri seçmişsem bu seçilenlerin içinde Sırrı Öztürk de var. Yok, Öztürk'ün dışındakiler benim "rengim"deyse bu nasıl oluyor. Kendi "rengim"de ikinci kişiyi bulamayan ben, aynı "renkte" birçok insanı nasıl bulacağım. Öztürk'ün akıl yürütmesinde ciddi mantıkî hata var.

Şimdi *Özgür Üniversite*'nin kuruluşunda yaptığım yanlışa geliyorum. Gerçi Sırrı Öztürk hiç yanlış yapmaz. Ama ben arada sırada yanlış işler yapıyorum. Sırrı Öztürk'le aramızdaki birinci ayrım bu. O, hiç yanlış yapmıyor. Ben yanlış yapıyorum.

Özgür Üniversite'de benim üç yanlışım oldu. Bir. Çok öğrenci aldım. İki. Çok ders koydum. Üçü. Demokratik işleyişi savundum. Demokratik işleyişi savunduğum için *Özgür Üniversite*'nin yönetimini öğretmenlerle-öğrencilerden oluşan bir kurula devrettim. Şimdi olsaydı şöyle yapardım. Bir. Az öğrenci alırdım. İki. Az ders koyardım. Üç. Demokratik yönetimi savunmazdım.

Şimdi şunu söylemem gerekiyor. Geçen yıldan beri bu kurumda *Düşünme Yöntemi* dersleri veriyorum. Yönetimde değilim ama Kasım ayında yapılan toplantıda düşüncemi söyledim. Yönetim demokrat olmamalı, dedim.

Şunun iyice bilinmesini istiyorum. Ders versem de vermesem de *Özgür Üniversite*'yi... *Türkiye ve Orta Doğu Vakfı*'nı önemsiyorum. Bu kurumun Türkiye'de öğrenim alanında son derece önemli işler yapacağına inanıyorum. Geleceğin güzel Türkiye'sinde bu kurumun ciddi bir payı olacak. Onun için bu kurum ciddiyetle korunmalı. Testi yapamayanların testiyi kırmasına izin verilmemeli.

Sırrı Öztürk'le aramızdaki birinci ayrılığı söylemiştim. Neydi o. Ben yanlış da yapabilen bir insanım. Ama Sırrı Öztürk hiç yanlış yapmaz.

İkinci ayrılığa geldikte... Sırrı Öztürk'e göre marksizm bir dogmadır... dahası bir dindir. Marks'ın kuramı tamamlanmıştır... kimse dokunamaz. Sırrı Öztürk'ün doğru bulmadığı bir eylem ya da düşünce yanlıştır... marksizmden sapmadır. İşte bundan ötürü Sırrı Öztürk hiç yanlış yapmaz. Ne eylerse doğrudur... ne düşünürse doğrudur. Çünkü doğrunun ölçütü Sırrı Öztürk'tür.

Bana geldikte... Marksizm bana göre bir eylem kılavuzudur... bir yöntemdir. Marks'ın kuramı tamamlanmamıştır... hiçbir zaman da tamamlanmayacaktır. İşte bu görülmediği için... bu kabul edilmediği için marksist sol bunalıma girdi. Marksizme dogma diye bakanlar... marksizmi din gibi benimseyenler yüzünden bu kuram, kapitalizmin... hayatın ortaya çıkardığı yeni sorunlara çözüm bulamadı.

Sırrı Öztürk'ün yazdığı bu kitabın yöntemine geldikte... Önce latince iki deyim. Birincisi. *Argumentum ad bacum.* Bu deyimin karşılığı şu. "Güç kullanan akıl yürütme ya da argüman anlamına gelen önemli bir yanlış türü. Söz konusu yanlış, kişinin bir konuda karşıtıyla tartışması, doğruları birlikte araması yerine, ona karşı güç kullanmasından ya da sopa göstermesinden oluşur" Ahmet Cevizci Felsefe Sözlüğü-Ekin Yayınevi) Sırrı Öztürk'ün sopası, hesap. Sık sık birilerniden hesap sorulacağını söylüyor.

İkinci deyime geldikte... *Argumentum ad hominem.* Bu deyimin karşılığı şu. "Latince, bir insana karşı akılyürütme anlamına gelen formel olmayan bir yanlış türü ya da yanlış bir tartışma veya akılyürütme tarzı. Söz konusu yanlış, bir kişinin görüşlerine, sözkonusu görüşlerin niçin yanlış olduğunu ortaya çıkaran kanıtlar bularak değilde,

o kişinin karekterine, kişiliğine, niyetine ya da niteliklerine saldırarak karşı çıkmaktan oluşur. " (Ahmet Cevizci)

Sırrı Öztürk, bu yöntemle Fikret Başkaya'yı, Ertuğrul Kürkçü'yü, Yaşar Kemal'i, Suat Parlar'ı, Esat Korkmaz'ı, Yazarlar Sendikasını sarakaya alıyor. Böylece Sırrı Öztürk, yapılmasını istemediğini yapıyor. Bakın neyin yapılmasını istemiyor. "Kimi örgütler, bir türlü PARTİ olamadıklarından, siyasi terbiyesini, lieratürünü ve sınıfsal tevazuunu rahatlıkla bozabilmektedir. Düzeysiz polemikler, düşmanı bırakın "yolarkadaşı" ile dalaşma hesapsızlıkları hep bu zaafın göstergesidir."

Sırrı Öztürk'ün kitabı kendi söylediği bu zaafın göstergesi. Sırrı Öztürk bu zaafıyla özellikle gençlerde yılgılık yaratıyor... gençler şöyle düşünüyor. "Bunların hepsi böyle... al birini, vur öbürüne" diyor.

Peki Sırrı Öztürk'ü, ders versin diye niye çağırdım, üniversiteye. Bilmiyor muydum doğmatikliğini. Bilmez olur muyum. 25 yıldır tanırım Sırrı Öztürk'ü. Peki nasıl biridir Sırrı Öztürk. Son derece dürüsttür. Disiplinlidir. İdealinden milim sapmadan ciddi bir özveriyle mücadelesini sürdürmektedir. Bu yanlarıyla hem saygıdeğer... hemsevgideğer bir insandır. Ben Sırrı Öztürk'ün, bir üniversite ortamında karşılıklı etkileşim içinde doğmatizmini kırabileceğini düşündüm. Olmadı. O ara bir kitaptan ötürü yine hapse girdi.Yalnızlık duygusuna kapıldı. İçine kapandı. Bu durum doğmatizmini pekiştirdi. Bu doğmatizmle 1917'de yaşasaydı Lenin'e karşı çıkardı.

Sırrı Öztürk'ün en büyük yanlışı, hiç yanlış yapmadığına inanması. Yanlış yaptığına bir inansa doğruluk kuramından *kendinde şey* ölçütünü bir çıkarsa, en azından bundan sonra böyle bir kitap yazmaz.

Sırrı Öztürk şunu bilmeli. Toplumsal mücadelede doğru, mücadelenin dışında bir doğma olarak insanı beklemez. Doğru, toplumsal mücadele sürecinde birçok yanlışın içinden çıkar. Dahası birçok yanlışlar doğruya... doğrular yanlışa dönüşebilir. Onun için yanlışlar...sarakaya almak... aşağılamak için değil... ciddiyetle ele alınmalı... hangi eylemin, hangi düşüncenin yanlışlandığını diyalektik bir yöntemle çözülemeli. Bu çözümleme yapılırken nasıl bir doğruluk kuramının ölçüt alındığı netlikle gösterilmeli.

Sırrı Öztürk böyle yapmıyor. Sırrı Öztürk, doğruyu bulmuş. Sırrı Öztürk dışında kim ne yaparsa yapsın yanlış yapıyor. Yazarlar Sendikası, İnsan Hakları Derneği, bütün kurumlar yanlışta.

Hele bir panel işi var. Sırrı Öztürk'ün durumuna pek üzüldüm. Sırrı Öztürk "kollektifi" Dr.Hikmet Kıvılcımlı'nın tezleri tartışılsın diye bir panel düzenlemek istiyor. "Kollektif" oturuyor tebliğ istiyor. Bakın kimlerden *Kurtuluş, Alınteri, Atılım, Özgürlük Dünyası, Özgür Halk, Odak, Barikat, Özgür Gelecek, Kızıl Bayrak, Kaldıraç, Newroz, S.Rızgari, Kopuş.*

Tebliğ önerisine bu dergilerden hiçbiri yanıt vermiyor. *İnsancıl*'dan tebliğ istenmediği için adımız yok burda.

Tebliğ istenen kişiler de şunlar. Mihri Belli, Sevim Belli, Vedat Türkali, Orhan İyiler, Yalçın Küçük, Orhan Müstecaplıoğlu, İsmail Güldal, Fikret Başkaya, Yavuz G.Yıldız, Ertuğrul Kürkçü, Munzur Pekgüleç, Nail Satılgan, Murat Belge, Sungur Savran, Veysel Atayman, Ahmet Cihan, Ahmet Soner, Haluk Yurtsever, Orhan Dilber.

Bunlar da "konuya ilgi göstermemiş, cevap vermemiştir.

Sırrı Öztürk 13 dergiden, 19 kişiden tebliğ istiyor. Bunlardan biri bile yanıt vermiyor. Şimdi ben bunca kişiye... bunca kuruma tebliğ için başvursam, onlar bana yanıt bile vermese, oturur düşünürüm. Ben nerde yanlış yaptım... yanlışım ne diye düşünürüm. Sırrı Öztürk böyle yapmıyor. Bakın ne diyor "Kimilerince es geçilen bu konu, sosyalizm adına yola çıkan-çıkarılan kesimlerin hangi düzeyde donanımlı olduğunu göstermiştir"

Sırrı Öztürk, tebliğ önerisine yanıt vermeyenleri derhal donanımsızlıkla suçluyor. Oysa bu kişilerin eserleri ortada. Donanımsızlık bu eserler üstünde gösterilir. Bir çağrıya yanıt vermedi diye insana donanımsız denmez. İşte buna yanlış akıl yürütme... latince argumentum ad hominem denir.

Ortada bir sorun var. Bu sorun, "Sorun Kollektifi"nde.

Son kez söylüyorum. Sırrı Öztürk'ün bu tavrı beni üzüyor. Doğrunun ölçütü olmaktan kendini çıkarsın. Yoksa, bakın bunlar yanlışta, diye yalnız adlardan oluşan kitaplar yayınlayacak. Oysa pratiğini, doğru akıl yürütmeyle kaynaştırırsa kişisel suçlamalar yapmaz... hepimizin yararlanacağı eserler yazar.

Bu, bir arkadaşın samimi beklentisidir.

15 Kasım Cuma

Çarşamba günü öğlen üstü, *Özgür Üniversite*'den Ayşe telefon etti. Kartal'da yerel bir televizyon varmış. Öğrenci arkadaşlardan Gökhan'la bu televizyonda *Özgür Üniversite* için konuşmamı istedi. Bunu duydukta güldüm. "Sırrı Öztürk duyarsa kimbilir neler yazar... neler söyler" dedim. Ayşe de güldü.

Sırrı Öztürk'ün yapısını biliyorum. Marks'ın... Lenin'in döneminde televizyon yoktu. Bu yüzden televizyona çıkıp konuşmak marksizmden sapma oluyor.

Şunu biliyorum. Birçok marksist uzun zaman televizyon almadı evine. Yıllar önce tatile çıktığımı yazdıkta marksitlerin çoğu suçladı beni. Aşk dedikte marksistler saçını başını yolardı "sapma" diye.

Aşk konferaslarımı başlatmamın bir nedeni de

marksistlere aşkın... aşk yaratmanın sapma olmadığını anlatmaktı.

Neden böyleydi bu. Çoğu yoksuldu. Çoğu insani birikimden yoksundu. Estetikleri de köyün... kasabanın ötesine gidememişti. Bu yüzden sözgelimi, dans ciddi bir sapmaydı onlara göre. Marksist dans etmez... halay çekerdi. Ben onların bu yanını bilir, inadına inadına üstlerine giderdim... Ortalık karışırdı.

Ben hayatı... aşkı... dostluğu... yaşamayı savunurdum. Marksizmi din diye belleyeler de buna karşı çıkardı. Şimdi bunların birçoğu yanlışını anladı. Anlamayanlar da var ama. Bunlar orda burda benim için yazıyorlar... beni suçluyorlar. Bu yazıları zevkle okuyorum. Şunun için. Geleceğin insanı bu yazıları okudukta "Gündoğdu ne zavallıymış. Nelerle uğraştırmışlar adamacağızı" diyecek.

Kartal'daki televizyona geldikte... Çarşamba günü gidemedik. Sis vardı. On dakikalık yolu, 2 saatte aldık. Bunun üstüne telefon ettik. "Gelemiyoruz" dedik. Dün gittik. 45 dakikalık bir programda Gökhan'la ben *Özgür Üniversite*'yi anlattık.

İyi oldu Gökhan güzel konuştu.

Böylece Sırrı Öztürk'e göre bir kez daha "saptık" marksizmden.

18 Kasım Pazartesi

Susurluk'taki kazada Sedat Bucak yaralandı. Hastaneye yatırıldı. Bucak önünde sonunda çıkacak hastaneden. Konuşmaması için bakalım n'apacaklar diyordum. Düşündüler taşındılar "bilimsel" bir gerçek buldular. Sedat Bucak beleğini yitirmiş. Hepsini değil. Otomobilde kim vardı... nerden nereye gidiyorlardı... kaza oldu mu, olmadı mı... İşte bunlar silinmiş Sedat Bucak'ın belleğinden.

Bellek yitimi yalnız Bucak'ta değil. İnsan, bütünüyle bellek yitimine uğradı. Bakın ne demiş Alman profesör Klaus Peter Kısker, "Kapitalizm insana uygun değildir. Bu sistemde kapitalistler kârı azamileştirmek ister. (...) Sermaye, birikimini yatırıma kullanmıyor. Spekülatif finans piyasalarında kullanıyor. (...) Sermaye, ideolojik bir saldırıya geçti ve bunu emeğin yararına imiş gibi gösteriyor."

İşte sorun burda. Türkiye'yi alak bullak edenler, ikide bir çıkıp "Biz devleti koruyoruz" diyor. Hayır. Kapitalistler kârı azamileştirsin diye... kapitalistler çalışanı daha çok sömürsün diye kapitalist sistemi koruyorlar.

Oysa kapitalist sistem insana karşıdır. Bellek yitimine uğrayan insan kapitalizmin bu temelini unuttu. Bu durumda tekil olguları bırakıp, insanı bilinçlendirmek... İnsanın belleğini uyandırmak gerekiyor.

19 Kasım Salı

Dün gece anladım. Birdenbire. Dostlarla meyhanede rakı içmeyi özlemişim. Dün gece Muharrem'in bürosundayız. Ben, Berrin Taş, İsmet Alıcı. Dişimize bakılacak. Güngör Gençay, "Gündoğdu gelince bana haber verin" demiş. Öyle oldu. Güngör Gençay'a haber verildi. Diş işlerini konuşurken de geldi. Daha sonra dördümüz... İsmet Alıcı'nın işi varmış... bir meyhaneye gittik. Müzik yok... patırtı gürültü yok. Ne güzel. Ordan burdan konuşa konuşa içkimizi içtik.

Bir ara ben dolaylı uyarıdan söz ettim. Öyle uyaracaksın ki, insan üzülmeyecek... incinmeyecek. "Ama" dedim "dolaylı uyarı anlaşılmıyor" bunun üstüne Güngör Gençay, "İyi ama annen seni öyle yetiştirmiş. Sen yanındakileri öyle mi yetiştirdin. Elbette dolaylı uyarıyı anlamazlar" dedi.

Durdum. "Dolaylı uyarının anlaşılmasında benim payım olabilir ama, esas sorumluluk ailede" dedim.

Bizde aile, çocuğunu, vurdulu kırdılı yetiştiriyor. İki lafın arasında "Vurdum mu görürsün gününü... akşam baban gelince bak neler olacak" diyor. Oysa çocuğunu insani... nazik yetiştirmeli.

Şimdi burda İsmet Kür hanımefendiden söz etmem gerekiyor. İsmet Kür hanımefendiyle 1991'ın Kasımında Edirne'de tanıştım. O günü şöyle anlatıyor İsmet Kür hanımefendi *Yarısı Roman* adlı eserinde. "Cumartesi akşamı, bir lokantada, sekiz kişi Süreyya Eryaşar'ın davetlisi idik. Geldiğimden beri adını sık sık duyduğum, burada iki yazısını okuduğum Cengiz Gündoğdu ile bu yemekte tanıştırıldık. Uluğ Turanlıoğlu'nun 60. sanat yılı kutlama toplantılarına katılmak üzere, çağrılı gelmiş İstanbul'dan. Edirne'yi severmiş, sık sık gelirmiş İstanbul'dan (...) Cengiz, edebiyatta "Star Sistemi" adının bulucusu imiş. Dergisinde okuduğum yazısına bakılınca, hem de vurucusu (...) ilk karşılaşmamızda onunla kapışacağımızı tahmin ediyordum. (Masamızdaki Damla ailesi de böyle tahmin etmiş olacaklar ki, gayet heyecanlı, biraz keyifli, biraz da kaygılı bekleyiş içindeydiler) (...) Ne ki Cengiz Gündoğdu'yla yazıları üstüne konuşamadık. Çünkü benim burada tanıştığım Cengiz Gündoğdu, kafamda çizgilenen biraz küstah ukala değildi. Hiç değildi. Gayet nazik, coşkulu, hatta tatlı bir genç adam. (...) hiç içimden gelmedi uyuyan, yumuşacık bir pisipisinin yüzüne, tırnaklarını görmek için bir avuç su atmak."

İşte sorun burda. Ben İsmet Kür hanımefendinin bir cümleyle çizdiği o insanım "Gayet nazik, coşkulu, hatta tatlı. " İnsanlar kırılmasın... üzülmesin diye düşüncelerimin yalnızca % 10'nu söyledim. İnanılsın, ben, bir insana kızdıkta, adil bir mahkeme o kişiye sürgün cezası verir.

Neden böyle bu. Çünkü ben "gayet nazik" yetiştirildim. Ama bu pisipisinin üstüne soğuk su döktüler. Uyuyan pisipisi gözünü hafifçe açtıkta ne demek istediği anlaşılırdı. Ama kabahat ailede. Biz çocuklarımızı kötü yetiştiriyoruz... kaba yetiştiriyoruz. Bu yüzden değişen yüz çizgilerinin

anlamını hissetmiyor o insan. İlle de kafasına vura vura söyleyeceksin.

Bakın ne anlatacağım size. Geçen gün biri geldi. Önce Şadiye Güle'yle konuşmuş. Hiç bilmediğimiz... tanımadığımız biri. Tek şiirini getirmiş. Şadiye Güle söylemiş. "Tek şiiri değerlendirmeye alınmaz" demiş. Benle görüşmek istemiş. Gelsin dedim. Geldi. Söyledim. Tek şiiri değerlendirmiyoruz. Israr ediyor. Söylüyorum. Israr ediyor. "Benle konuşacağınız başka bir konu varsa konuşalım. Tek şiir için ısrar etmeyin, lütfen" Yine ısrar etti.

N'apmak gerekir. Söylüyorum. Anlatamıyorum. En sonunda tırnaklarımı çıkardım. "Senin" dedim "saçını başını yolarım efendi. Ne anlayışsız adamsın. Anlayışın yok, utanmak yok. Sorumluluğun yok"

Böyle dedikte anladı. "Şimdi anladım. Demek siz tek şiiri değerlendirmiyorsunuz"

Az daha bayılacaktım.

Dün gece güzeldi. Arkadaşlarıma teşekkür ediyorum, o güzellik için.

21 Kasım Perşembe

Dün gece güzel bir düş gördüm. Şöyle. Deniz kıyısında bir masada oturuyorum. "Cengiz bey" diye bir ses duydum. Döndüm baktım. Günay Akarsu. Nasıl sevindim. Karşıma oturdu. "Ne kadar özlemişim sizi" dedim. "Ben de" dedi. "ben de sizi çok özledim. Şurdan burdan konuşurken... bir baktım, annem. Olamaz. Sevinçten duramıyorum yerimde. "Oğulcuğum, nasılsın" dedi annem. "İyiyim anacağım... iyiyim" derken "Hiç birşeye üzülme. Bana da homurdanıp durma. Özlediğin dünya kurulacak" derken, anneannemle teyzemi görmeyeyim mi. Teyzem çay koyuyor... anneannem "Benim çayım açık olsun" diyor... Annem... anneannem... teyzem... Günay Akarsu, bütün sevdiklerim yanımda. "Beni sevinçten öldüreceksin. Nasıl oldu bu iş" diyorum. Gülümsüyor hepsi.

"Anne" derken uyandım sevincimle. üzülmedim sonra. Düşte bile olsa özlem gidermek pek güzel.

22 Kasım Cuma

Türkiye'yi karanlıkta tutmak isteyenler üç koldan çalışıyor. Birinci kol, ideolojik. İdeolojik mücadeleyle halkın bilinci dumura uğratılıyor.

İkinci kol hukuki. Bilinci dumura uğramayanlar, hukuki mücadeleyle susturulmak isteniyor.

Üçüncü kol, öldürüm. Hukuki mücadeleyle başedilmez bir durumda öldürümcüler harekete geçiyor.

İşler böyle giderken Susurluk kazası öldürümcüleri açığa çıkardı. Bu kolda iş gören birinin adı söylendikte, bir başka biri çıkıp "O bir kahramandır. O devlet için çalışmıştır" diyor. Bu kahramanın, nasıl kahraman olduğu söylenmiyor. Oysa kalkıp o kahramanın, kahraman olmak için neler yaptığı tek tek söylenmeli.

Biri çıkıp, "Şu kişi için elimde belge var" diyor. Belgeyi açıklamıyor ama. Öbürü çıkıp, bu kez "benim de elimde belge var" diyor. O da açıklamıyor belgeyi. Sözgelimi, Sedat Bucak "Bir konuşursam Mesut Yılmaz iltica edecek yer arasın" diyor. Mesut Yılmaz da "Hodri meydan" diyor. İsmet Sezgin "Terörü önlemek için Korkut'u aldılar işe" diyor. Korkut Eken de "Belgeni göreyim" diyor.

Böyle karşılıklı atışıp duruyorlar. Ama kimse kimseye dokunmuyor.

"Belgeni göster... Bir konuşursam görürsün gününü... namertsin... sen namertsin" türü kapışma bir hesapla yapılıyor. Hesap şu. Ben nasıl olur da hasmımı kafakolla altedip, iktidara geçerim. Yoksa "muhalefin" amacı Türkiye'yi aydınlığa çıkarmak değil... "temiz" toplum değil. Bu ülkede bir kızgınlıkla "Seni öldürürüm" desen savcılar harekete geçer. Bakın İsmet Sezgin açıkça söylüyor. "Sayıları 5'i, 10'nu geçmez. Mafyayı kullanırlar. Aralarından biri deşifre oldu mu öldürürler" Herkes susuyor. Savcılar "Gele bakalım, ne demek istiyorsun" demiyor.

Kertenkele kuyruk bırakmadı daha. Bütün bütün sıkışmadılar da ondan. Çok sıkışırlarsa kuyruğu gösterip "İşte suçlu bu" diyeceler. Şimdi "Belgeni göster, belgeni göster" diye çığrışmalarının nedeni yoklama. Birbirlerini yokluyorlar. Sağdan... soldan... alttan... üstten hamleyle hasmı kafakola almayı tasarlıyorlar.

Bu kişilerin hiçbirini insani açıdan ciddiye almıyorum. Bu kişilerin son derece tehlikeli olduğunu biliyorum. Çünkü bunlar gözünü kırpmadan insan öldürür. Bunların birinde bile insani birikimin kıymıkçığı yoktur. Bundan ötürü bunların hepsi ödlektir. Aydınlık dendikte... insan niçin dedikte hepsinin ödü kopar.

Bunların biri bile hayatında tek bir şiir okumamıştır. Hiçbirinde adalet... vicdan... acıma... özveri... sevgi... aşk... dostluk kavramı oluşmamıştır.

Bunlar, milyarlarca yılda oluşan insani değerlerin... insanı, insan yapan değerlerin kanseridir.

23 Kasım Cumartesi

Dün gece *Umut Radyo*'daydık. Program yöneticisi Aydın Öztürk, yeni eserlerimiz dolayısıyla bizi söyleşiye çağırdı. İsmet Alıcı, Osman Bozkurt, Berrin Taş, bir de ben...

Konuşma sırasında şu benim okurdan isteklerim gündeme geldi. Özetle şunu söylüyorum. Kimin için mücadele veriliyorsa, o, mücedele verene bakmalı. Kendi için kültür mücadelesi verenleri koruyup kolluyor burjuvazi. Sanat sınıfsaldır görüşünü, kesintisiz uyguluyor. Buna karşı, sanat sınıfsaldır diyenler, bu sözün bir milim ötesinde suspus oturuyor.

Bunları söyledim.

Söyleşi sürerken haber geldi. Beni dinleyen biri bulgur pilavıyla ayran getirmiş. Hepimiz şaşırtılı bir sevinci yaşadık. Söyleşi bittikten sonra, pilavı

kaşıklarken... ayranı içerken, Mehmet Karagöz'le tanıştık. Mehmet Karagöz, beni dinledikten sonra bi koşu bakkala gitmiş, bulgur... yoğurt almış. Eşi de üşenmemiş pilavla ayran yapmış.

Gözlerim yaşardı. Mehmet Karagöz'ün boynuna sarıldım. "Sağol insan için mücadele eden bizlere büyük bir ödül getirdin bu gece" dedim.

Hep söylerim. İnsan gelir. Sen elini uzatırsan insan gelir. Dün gece geldi insan. Mehmet Karagöz.

28 Kasım Perşembe

Salı günü *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi*'nde bir panele katıldım. Paneli, fakültenin *Kültür-Sanat ve Fikir Kulubü* düzenlemiş. Konuşmacılar şunlardı. İzzeddin Önder, Fehmi Üçışık (Dekan) Abbas Güçlü. Paneli Gamze Ertürk yönetti.

Türkiye garip bir ülke. Edirne'de dekan, nerdeyse beni gözaltına aldıracaktı. Ama İstanbul'da bir başka dekan, Fehmi Üçışık, panele geldi. Konuştu. Bu olumlu... demokrat tavrından ötürü Fehmi Üçışık'a teşekkür ediyorum.

Konuşmacılara haksızlık olmasın diye panelleri anlatmıyorum.Ama bu kez öyle olmayacak. Anlatmam gereken önemli bir sorun var. Sorun, Abbas Güçlü. Önce o konuştu. Yanımda oturuyor. Dikkatle dinliyorum. Söylediklerini hiçbir şekilde temellendirmiyor. Hiçbir bağıntıyı, hiçbir temellendirmeyi düşünmeden konuşuyor. Arada bağıntı da kuruyor ama, kurduğu bağıntının hakikatle ilgisi yok. Sözgelimi, cigara içtiğinize göre harç parası da ödeyebilirsiniz diyor. Sopalı eğitimi savunuyor.

Şunu söylemeliyim. Paralı... sopalı eğitim de savunulur. Ama bu bile temellendirilir. Abbas Güçlü'nün böyle bir sorunu yok. Konuşması boyunca gülesim geldi. Kışın hava soğuk olur, bundan ötürü sizin de paralı okumanız gerekir dese hiç şaşırmayacağım.

Yöneticiye reca ettim. Abbas Güçlü'den sonra sözü bana verin dedim. Öye oldu. Abbas Güçlü'nün görüşlerini tek tek çürüttüm. Abbas Güçlü bilginin metalaşmısını... sizin de meta olmanızı istiyor dedim. arada bana söz atmak isteyen Güçlü'yü de susturdum. Daha sonra Fehmi Üçışık konuştu. Yüksek öğrenimin sorunlarını anlattı. En son İzzettin Önder. Önder üniversitede üretilen ideolojiyi... bilginin nasıl metalaştığını ayrıntılı bir şekilde anlattı.

İkinci turda Abbas Güçlü, benle İzzettin Önder'in söylediklerini hiç dikkate almadan insana karşıt düşüncelerini yineledi. Söz bana geldikte bu kez Abbas Güçlü'nün olgusal bilincini çözümledim. "Sizi anlıyorum" dedim. "siz olgusal bilinci aşamamışsınız. Olgusal bilincin tutsağısınız. Sözgelimi siz, cisimlerin yere düşmesini "doğal yer" kuramıyla açıklarsınız"

Dekan daha önce gitmişti işi olduğu için. Abbas Güçlü'nün de işi varmış. İkinci turda İzzettin Önder'i dinlemedi.

Hep söylerim. Olgusal bilinç, bir insanın günlük hayatında işlevlidir. Olgusal bilinçle düşünce üretilmez. Olgusal bilinçle sorun çözümlenmez. Ama Abbas Güçlü, olgusal bilinçle yüksek öğrenim sorununu çözümlemeye kalkıyor. Tabii o zaman "cigara içeceğinize üniversite harcını ödeyin" diyor.

İşte sorun bu. Sorun burda.

Bir ara şunu söyledim. "Siz hep böyle konuşun. Konuşun da elli yıl... yüzyıl sonra, insan "Gündoğdu nelerle uğraşmış" diye yazıklansın bana" dedim.

29 Kasım Cuma

Yeniyüzyıl'da Bilal Çetin şöyle diyor. "Devletin bazı güvenlik ve istihbarat birimleri arasında kıyasıyla bir "çete" savaşı yaşanıyor". Yazının başlığı da şöyle "Devletin içinde çete savaşı"

Durum söyleymiş. Bir yanda "siyasal iktidarın memurları, çeteyle şu veya bu şekilde bir bağlantısı olan kamu görevlileri" işi örtbas etmek için "büyük çaba harcıyor ve her türlü riski göze alıyor"muş. Öbür yanda işi çözümlemek isteyenler varmış.

Bunlar hep biliniyordu. Şimdi yazılıyor. Ama üstünde durulmayan bir nokta var. Ben o noktayı belirtmek istiyorum.

Türkiye Felsefe Kurumu'nun düzenlediği *Adalet Kavramı Semineri*'nde okunan bildiriler basılmış. Bu eseri incelerken Prof. Dr. Ülker Gürkan'ın bildirisinde şöyle bir cümleye rastladım. "gerçeği hesaba katan bir ideale yönelme ihtiyacı açıktır" Nedir o gerçeklerden biri. Gürkan şöyle diyor. "Bir zamanlar burjuvazi, hukuk eşitliği bakımından soylular sınıfının karşısındaki ezilmişliğinin farkına vardığında nasıl ayaklanmışsa, tarih sahnesine aniden çıkan yeni sınıf, yani işçi sınıfı da burjuvazinin siyasal ve ekonomik liberalizme dayalı kapitalist düzenin kendilerini sömürdüğünü kavradığında, haklarını korumayan liberal demokrasiden umudunu keserek örgütlenip mücadeleye başlıyordu"

Gürkan kısaca sosyalist hareketleri anlattıktan sonra "bütün bunlar ne demokrasinin yerleşmesinde ne de insan hak ve hürriyetlerinin "sosyal ve ekonomik haklar"la tamamlanması konusunda yeterince etkili olmadı. Dahası "ekonomik yaşamda ortaya çıkan büyük teşebbüsler, karteller, tröstler, bankalar çoğu kez devlet denetiminden uzak kendilerine özgü "bağımlı kılıcı" nitelikte bir düzen yaratarak ekonomik eşitsizliklere yol açıyorlar ki bu da hukuki eşitliği tehdit ediyor" (Ü.Gürkan)

Gürkan, Pound'a dayanarak yüzyılımızda kişisel taleplerin bile toplumsal yaşamın taleplerin içinde ele alınmalıdır diyor. Çünkü "hiç dikkate alınmayan sınıf ve kesimlerin talepleri irade

ÇIÇEK AÇMIŞTI VALLA

Dün yolda yürürken
birden onu gördüm
çiçek açmış badem ağacı
Seni düşündüm
seni
saçlarını yıldızlardan getiren kadını
Ben öyle bakarken badem ağacına
çiçek açmıştı valla
Daha düşünecektim... neler neler
Tebligat tutuşturdular elime
Suçmuş düşünmek
seni bile.

Ali

serbestisi taleplerinden daha ağır basacak önem kazanmışlardır."

Ama Türkiye'de bugün bile toplumsal yaşamın talepleri gözardı ediliyor. İrade serbestisi yönünde halk... emekçiler kartellere tröstlere, bankalara ezdiriliyor. Bu, gerçeği hesaba katmayan bir idealsizlik. Bu idealsizlikte çeteler savaşıyla sorunlar çözülmez.

Gürkan'ın söylediği doğru. "gerçeği hesaba katan bir ideale yönelme ihtiyacı açıktır." Çeteler, kartellerden... tröstlerden doğuyor. Sorun, hukuki değildir. Sorun ekonomi politiktir. Bu durum baştan aşağı değiştirilmedikçe sorun çözülmez. Kapitalist sınıf bunu yapmaz. O zaman bu serüven çetelerle sürer gider...

30 Kasım Cumartesi

Sabah, güneşle yüzyüze geldikte seviniyorum. İçim içime sığmıyor sevinçten. Bu yıl yaz iyi direndi. İşte kasımın sonu... yine de ılık günler yaşandı İstanbul'da. Biliyorum, kış gelecek. Ama ne kadar geç gelirse o kadar iyi.

Kış, geç gel olur mu.

Sevgideğer Güngör Gençay, *Emek* gazetesi için Günay Akarsu üstüne bir yazı istemişti. O yazı bugün *Emek*'te yayınlandı. Günay Akarsu benim arkadaşımdı... üstelik öğretmenimdi de. Çok şey öğrendim ondan.

Günay Akarsu için yazarken çok düşündüm, ne zaman öldüğünü çıkaramadım. Hep böyle... sevdiklerimin ne zaman öldüğünü hemen unutuyorum. Geçen gün biri, "Anneniz ne zaman öldü" dedikte "Dün" deyiverdim.

Sevdiklerimin ölümü aklıma geldikte hep kızarım. Ne vardı ölecek... geçinip gidiyorduk işte. Öldüler... beni burda bırakıp gittiler... Kızgınlık daha sonra üzüntüye dönüşür, üzüntü bütün varlığımı kaplar. Bu üzüntü içinde güneşli... ılık güne seviniyorum. Hiç olmazsa güneş var diyorum.

Güneş var... Kış, geç gel olur mu. Geldikte de çok soğuk yapma. Az üşüt. Hadi kış, sevindir beni.

YORDAM KİTAPLARI

DÖRT YENİ KİTAP

***ORADAYDIM* DİYEBİLMEK**

"60 Yılın Ardından" üst başlığını taşıyan bu kitap, Kemal Özer'in kendi sanat birikimine yönelttiği bakışı ve soruları kapsıyor. Yaşanılan zaman dilimi içinde, yapıtıyla ve yaşamıyla bulunmanın, oradaydım diyebilmenin çok yönlü araştırması. İlk bölümde, Kemal Özer'in kendi kaleminden yaşamı, sanat anlayışı, bu anlayışın temelinde yer alan kaynaklar ve nitelikler sergileniyor. İkinci bölümde, 60. yaş dolayısıyla yapılan toplantılardaki konuşmalara yer veriliyor. Üçüncü bölüm ise, değişik dönemlerde değişik yazarların yaptığı değerlendirmeleri bir araya getiriyor. Kitabın sonunda, Kemal Özer'le ilgili geniş bir kaynakça bulunuyor

200 sayfa, 300.000 lira

100 ŞİİR

"60 Yılın Ardından" bir Kemal Özer seçkisi. İlk kitaptan son kitaba bütün dönemlerin en çok sevilen, beğenilen, başka dillere en çok çevrilen, değerlendirmelere kaynaklık eden 100 Şiir'i. Bir şiir serüvenini bütün özellikleri ve dönemleriyle en iyi temsil eden örnekler

168 sayfa, 250.000 lira

YAŞADIĞIMIZ GÜNLERİN YAZILARI

Kemal Özer'in Gün Olur Söze Yazılır başlığı altında önce Gerçek dergisinde, sonra Evrensel gazetesinde yayınladığı bütün yazılar. Yaşadığımız günlerin ozan gözüyle kapsamlı tanıklığı, ozan diliyle lirik anlatımı.

136 sayfa, 250.000 lira

TOPLUMCU ŞİİRİMİZDE BİR KANAL: KEMAL ÖZER

Mustafa Bayram Mısır'ın Kemal Özer Şiiri üzerine Marksist eleştiri yöntemiyle yaptığı kapsamlı değerlendirme. Bu şiirin toplumcu şiir içindeki yerinin araştırılması.

80 sayfa, 150.000 lira

Yordam Kitapları isteme adresi: İstanbul Evleri 27/1, Bahçelievler-İstanbul. Posta pulu karşılığı bu adresten istenebileceği gibi, Yordam Kitapları'nı edinmek için İstanbul'da **İnsancıl** (Tel: 511 79 94) ve **Evrensel Basım Yayın**'a (Tel: 293 63 25), Ankara'da **KAR-YA'**'ya (Tel: 0312 232 00 80) başvurulabilir.

KIZÇOCUĞU

Nazım Hikmet

Kapıları çalan benim
kapıları birer birer,
Gözünüze görünemem
göze görünmez ölüler.

Hiroşima'da öleli
oluyor bir on yıl kadar.
Yedi yaşında bir kızım,
büyümez ölü çocuklar

Saçlarım tutuştu önce,
gözlerim yandı kavruldu.
Bir avuç kül oluverdim,
külüm havaya savruldu.

Benim sizden kendim için
hiçbir şey istediğim yok.
Şeker bile yiyemez ki
kâat gibi yanan çocuk.

Çalıyorum kapınızı,
teyze, amca, bir imza ver
Çocuklar öldürülmesin
şeker de yiyebilsinler.

YURTTAŞLARIM

Bertolt Brecht

Savaştan korunmak için, ey çocuklar
yalvarın ananıza babanıza,
dört açsınlar gözlerini.
Artık harabelerde oturmayız, deyin,
yanaşmayın onlar gibi acı çekmeye.
Bağırın, savaştan kurtarsınlar sizi.

Size bağlı hâlâ, ey analar size bağlı,
sürdürmek ya da söndürmek savaşı.
Yaşasın çocuklarınız, ne olur bırakın.
Ölsünler diye gelmediler dünyaya.
Bırakın, analar, çocuklarınız yaşasın.

1997 BARIŞ YILI OLSUN

İNSANCIL YAYINLARI

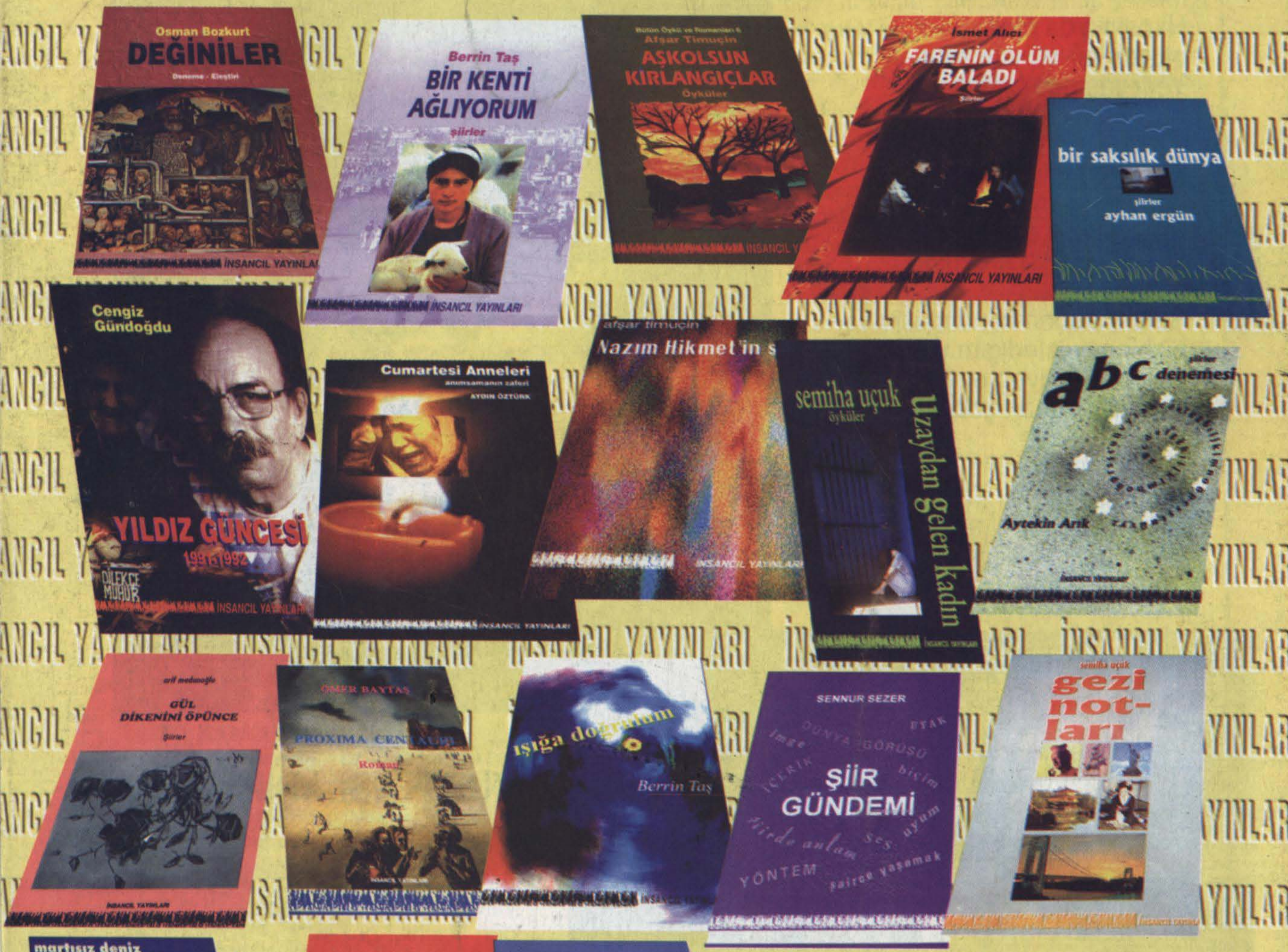

İNSANCIL YAYINLARI
Molla Fenari Sok. Nadir Han
No:40-42 Kat:5
Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0.212) 511 79 94 - 513 93 99

ARKADAŞ DAĞITIM
Tel: (0.212) 513 85 86 - 511 79 35

YÖN DAĞITIM
Tel: (0.212) 511 79 15

BİRLEŞİK YAYIN DAĞITIM
Tel: (0.212) 526 86 65 - 527 73 90